

**ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
SOCIALINIŲ MOKSLŲ FAKULTETAS
VADYBOS KATEDRA**

Milda Miliūtė

**MIŠKOTVARKOS VALDYMO YPATUMAI
VALSTYBINIUOSE IR PRIVAČIUOSE MIŠKUOSE**

Magistro darbas

Šiauliai, 2009

**ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
SOCIALINIŲ MOKSLŲ FAKULTETAS
VADYBOS KATEDRA**

Milda Miliūtė

**MIŠKOTVARKOS VALDYMO YPATUMAI
VALSTYBINIUOSE IR PRIVAČIUOSE MIŠKUOSE**

**Magistro darbas
Socialiniai mokslai, vadyba ir verslo administravimas (03S1)**

Magistro darbo autorius.....
(vardas, pavardė, parašas)

Vadovas .....
(pareigos, vardas, pavardė, parašas)

Recenzentas.....
(pareigos, vardas, pavardė, parašas)

SANTRAUKA

Milda Milūtė

Miškotvarkos valdymo ypatumai valstybiniuose ir privačiuose miškuose

Magistro darbas

Magistro darbe yra analizuojamas miškotvarkos valdymas Lietuvoje bei valdymo ypatumai, susiję su miškų plėtra, privačiuose ir valstybiniuose miškuose. Darbe aptarti ir susisteminti įvairių autorių teoriniai ir praktiniai miškininkystės valdymo - administravimo tyrimai, pateiktos miškų plėtros problemos ir suformuluoti pasiūlymai jų sprendimui. Tai pat analizuojamos miškų plėtros tendencijos Lietuvoje bei numatomos perspektyvos miškininkystės srityje. Vertintas Europos Sąjungos paramų patrauklumas miškininkų „akimis“, bei miškų priežiūros darbuotojų požiūris į miškų įveisimą – atkūrimą Lietuvoje. Atlikta Lietuvos Respublikos norminių aktų, teisinės bazės, turinčių įtakos miškotvarkos valdymui, analizė.

Patvirtinta darbe suformuluota hipotezė, kad miškų plėtros administravimo sistema yra palankesnė valstybinės reikšmės miškų ūkiams negu privatiems miškų savininkams, tvarkantiems miškus savarankiškai ir pagal miškų plėtros programas.

SUMMARY

Milda Miliute

Peculiarities of management of forest survey in the national and private forests

Master's paper

The management of forest survey in Lithuania and peculiarities of management related with the development of forests in the private and national forests are analyzed in the Master's paper. The theoretical and practical researches of management-administration of various authors were discussed and systemized, the problems of forest development were presented and the offers for their solution were formulated, as well the tendencies of forest development in Lithuania were analyzed and the perspectives in the field of forestry were envisaged in the paper. The desirability of support of European Union from the viewpoint of foresters and the attitude of employees of forest care to the planting-renewal of forests in Lithuania was evaluated. The analysis of normative acts, legal bases of the Republic of Lithuania having influence on the management of forest survey was made.

The stated hypothesis that the system of administration of forest development was better to the forest economy of national significance than to the owners of private forests that manage the forests independently and according to the programs of forest development was confirmed in the paper.

TURINYS

Išvadas.....	6
1. MIŠKOTVARKOS VALDYMO NUOSTATOS	10
1.1. Miškų ekologinės būklės apibūdinimas.....	10
1.2. Pagrindinės miško naudojimo, atkūrimo ir apsaugos teisinės nuostatos.....	11
1.3. Lietuvos miškų administravimas pagal nuosavybės formą	14
1.4. Miškingų teritorijų pasiskirstymas Lietuvoje	17
1.5. Miškų plėtros perspektyvos	19
1.6. Valstybinis miškų valdymas ir priežiūra	25
1.7. Miškų ūkio politikos bruožai	27
2. LIETUVOS MIŠKŲ ĮVEISIMO – ATKŪRIMO ADMINISTRAVIMO YPATUMAI.....	31
2.1. Miško želdinimo mokslo ir praktikos raida.....	31
2.1.1. Miško želdinimo istorija	31
2.1.2. Miško želdinimo mokslinių tyrimų apžvalga.....	34
2.2. Miško atkūrimas ir įveisimas	36
2.2.1. Miškų plėtros galimybės	38
3. MIŠKŲ PLĖTROS TYRIMO METODOLOGIJA	41
4. MIŠKŲ PLĖTROS VALDYMAS LIETUVOJE	46
4.1. Miškų plėtros organizavimo principai ir vystymo principinės alternatyvos	46
4.1.1 Lietuvos miškų plėtros valdymo sistemos strateginės nuostatos	46
4.1.2. Miškų įveisimo – atkūrimo tendencijos Lietuvoje	48
4.1.3. Miškų valdytojų bendradarbiavimas su ES fondais	53
4.1.4. Europos Sąjungos teikiamų paramų miškų plėtrai ypatumai.....	56
4.2. Lietuvos miškų plėtros valdymas.....	61
4.2.1. Esamos miško plėtros padėties analizė.....	62
4.2.2. Miško įveisimo galimybės žemės ūkio ir ne žemės ūkio paskirties žemėje	65
4.2.3. Aplinkosauginio švietimo organizavimas miškininkystės sektoriuje.....	67
Išvados.....	69
Rekomendacijos	71
Literatūros sąrašas.....	72
Priedai	76
1 priedas: Tyrimo anketa.....	77
2 priedas: Miškų įstatymas.....	79

LENTELIŲ SĄRAŠAS

1 lentelė. Miško žemės nuosavybės kaita 1938 – 2005 m.	16
2 lentelė. Miško išteklių apskirtyse.....	19
3 lentelė. Miško žemės pasiskirstymas pagal nuosavybės formas.....	20
4 lentelė. Respondentų amžiaus dažniai.....	44
5 lentelė. Respondentų nuomonės apie miškų plotų didinimo poreikį.....	49
6 lentelė. Miško atūrimo – įveisimo darbų organizavimas pagal valdymo sektorius.....	50
7 lentelė. Respondentų nuomonės apie miškų plėtrą Lietuvoje.....	60
8 lentelė. ES fondų teikiamų paramų dydžiai už įveistus miškus	61
9 lentelė. Lietuvos miškingumas.....	63
10 lentelė. Respondentų nuomonių pasiskirstymas dėl miškingumo kaitos jų miške.....	64
11 lentelė. Vidinių veiksmų analizė.....	65
12 lentelė. Respondentų skaičius pagal galimybę įveisti mišką žemės ūkio ir ne žemės ūkio paskirties žemėje.....	67

PAVEIKSLŲ SĄRAŠAS

1 pav. Miško žemės pasiskirstymas pagal nuosavybę	16
2 pav. Privachios valdos pagal dydį.....	17
3 pav. Miškų pasiskirstymas pagal nuosavybę.....	18
4 pav. Miško žedynų veisimo mastai Lietuvoje.....	33
5 pav. Respondentų dažnis pagal darbo stažą miškotvarkos srityje	45
6 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal apskritis.....	45
7 pav. Respondentų dažniai pagal pareigybes.....	46
8 pav. Respondentų dažniai pagal miškų paskirtis.....	46
9 pav. Miškų atkūrimo darbų organizavimo mastai.....	50
10 pav. Miškų atkūrimo būdų taikymas valstybiniame sektoriuje.....	51
11 pav. Valstybinio sektoriaus poreikis miškų įveisimui pagal želdinių sudėtį.....	52
12 pav. Privataus sektoriaus poreikis miškų įveisimui pagal želdinių sudėtį.....	53
13 pav. Kaimo plėtros 2007 – 2013 metų programos žinomumas.....	55
14 pav. Kaimo plėtros programos palankumas skatinant miškų atkūrimą – įveisimą.....	56
15 pav. Galima Kaimo plėtros programos teikiama nauda.....	57
16 pav. Respondentų nuomonės apie išmokos formų patrauklumą.....	59
17 pav. Išmokų dydžių vertinimas.....	60
18 pav. Apageusi mišku miško žemė Lietuvoje.....	63
19 pav. Miškingumo kitimas 2008 – tais metais.....	64
20 pav. Galimybė įveisti mišką žemės ūkio ir ne žemės ūkio paskirties žemėje.....	66

Visas kraštas viena giria
niūksojo, į kurios tankmę ne
vien gyvulys, bet ir žmogus
negalėjo įlįsti....

S. Daukantas

IVADAS

Senovės laikų Lietuva pagal Simoną Daukantą (1793 – 1864), kurio veiklos „Lietuvos girios senovėje“ (1964) citatas šiam darbui pasirinkau kaip moto, buvo gausiai apaugusi miškais. Pagal profesorių Matulionį, Gedimino laikais miškingumas siekė 60 %. Gausų miškingumą rodo iki šių dienų išlikę vietovardžiai, kuriuose minimi giria, šilas ar medžių pavadinimai, pavyzdžiui, Girėnai, Pagirys, Šilalė, Pašiliai, Šilavotas, Šilėnai, Lieplaukė ir kt. (Karazija, 2008).

Ilgus amžius Lietuvos miškai, kol jų naudojimas neviršijo medienos prieaugio, buvo nepažeista augalų ir gyvūnų natūrali ekosistema, nebuvo neigiamų aplinkos teršimo ir kitų žalingų veiksnių, sėkmingai atsikurdavo. Savaimė miškui atželiant, nereikia darbo sąnaudų ir lėšų, išaugusi nauja miško karta atitinka esamas augaviečių sąlygas, klimatą, dirvožemį. Tačiau savaiminis atžėlimas dėl ne laiku vykstančio apsisėjimo, krūmų bei žolių konkurencijos, nepalankių dirvos ir meteorologinių sąlygų bei kitų veiksnių ne visada sudaro prielaidas našiems medynams išaugti. Todėl natūralus miškų žėlimas neužtikrina išaugusių nuolatinio miško naudojimo mastų ir jau nebepatenkina šiuolaikinio krašto ūkio, pramonės bei visuomenės poreikių. Neįmanoma įdiegti į miškininkystės praktiką medžių genetikos ir selekcijos pasiekimų, parinkti optimalios miškų plėtros esamomis sąlygomis ir t.t. (Gradeckas, Malinauskas, 2005).

Lietuvos miškai yra tankiai apgyvendintoje išplėtos žemdirbystės zonoje ir dėl per mažo miškingumo dideliuose plotuose vyksta vėjo ir vandens erozija. Vyraujantys vakarų ir pietvakarių vėjai atneša iš Vakarų Europos pramoninės emisijos užterštą orą, turintį neigiamą poveikį miškams ir visai gyvajai gamtai. Prie šio žalingo poveikio prisideda ir besiplėtojanti vietinė pramonė, ir automobilių transporto daugėjimas. Be to, miškus smarkiai pažeidžia pasikartojančios audros, ilgi sausieji periodai ir po jų išplitę kenkėjai (Ozolovičius, 1999).

1992 m. Rio De Žaneire priimtoje Darbotvarkėje 21 vienareikšmiškai buvo pabrėžta, jog svarbu užtikrinti racionalų ir visuminį požiūrį į subalansuotą miškų plėtrą. Todėl pagal miškų plėtros programoje numatytas priemones veisiami miškai turi atitikti daugiataktinio naudojimo reikalavimus. Jie turi būti našūs, atsparūs nepalankiems aplinkos veiksniams, gerai atlikti apsaugines, sanitarines ir rekreacines funkcijas.

Daugelyje maisto ir žemės ūkio organizacijos (FAO), Tarptautinės tropinės medienos organizacijos (ITTO), Jungtinių Tautų aplinkosaugos programos (UNEP), Pasaulio banko, Tarptautinės gamtos išsaugojimo sąjungos (IUCN) ir kitų organizacijų pranešimų buvo pabrėžiamas

daugialypis miškų ir jų plotų išsaugojimo, stiprinant atitinkamas institucijas būtinumas (<http://www.am.lt/LSP/files/Agenda21.pdf>, prieiga 2008 11 22).

XX amžiaus antroje pusėje miškotvarkos valdymo teorija ir praktika tiek pasauliniu, tiek mūsų šalies mastu smarkiai plėtojosi. Nuolat tobulėjo miško želdinių veisimo būdai ir technologijos, tobulėjo miško atkūrimo darbų mechanizacija, plėtojosi medžių selekcijos darbai. Tačiau tokie teoriniai ir praktiniai klausimai kaip miškų įveisimas menkavertėse ir nenaudojamose žemėse, miškų būklės gerinimas, veisiamų medynų tvarumo didinimas, želdinių kokybės vertinimas ir kt., yra aktualūs ir XXI amžiuje (Kuliešis, 2008).

Pastaruoju metu pagrindinis miškų atkūrimo ir įveisimo būdas yra jų želdinimas, galintis ne tik pagerinti atkūrimo ir įveisimo procesą, bet ir specializuojant pagal paskirtį, gerokai pagerinti auginamų medynų kokybę ir padidinti našumą reguliuojant rūšių sudėtį ir medžių sąveiką, įdiegiant miško genetikos pasiekimus, bei pagerinti Lietuvos miškingumo būklę (Danusevičius, Gradeckas, Kirkilas ir kt., 1991).

Paskutiniaisiais metais miškų ūkio sektoriuje vyko spartūs pakitimai: naujų nuosavybės formų atsiradimas, laisvos medienos rinkos formavimasis, valdymo struktūrų pasikeitimai ir pan. Pakito darbų organizavimo principai (pvz., miškų urėdijose didžiąją dalį miško ruošos ir želdymo darbų atlieka privačios įmonės, teikiančios miško ūkines paslaugas), miško kirtimų apimtys (pvz., 2000 – aisiais metais iškiršta 5,3 mln. m³, 2004 – taisiais - 6,5 mln. m³), darbų mechanizavimo lygis (pradėtos naudoti medkirtės, naujos medvežės ir savikrovės priekabos), taikomos technologijos, teikiamų paslaugų pobūdis, miško socialinė reikšmė (rekreacija, miško turizmo plėtra ir pan.), pradėti gaminti nauji produktai, pvz., biokuras. Šiuo laikotarpiu keitėsi ne tik miškų ūkio sektorius, bet ir pati visuomenė, formavosi jos požiūris į gamtosauką, miškų socialinę, ekonominę ir ekologinę reikšmę (Mizaras, Aleinikovas, Mizaraitė, 2006).

Minėti pokyčiai įtakojo pakitimus ir organizuojant miško ūkinę veiklą tiek privačiuose, tiek valstybiniuose miškuose. Ne kartą keistos privačių miškų savininkų kontrolės ir konsultavimo sistemos, ūkininkavimo privačiuose miškuose principai ir taisyklės, kūrėsi naujos organizacinės struktūros, teikiančios privačių miškų savininkams paslaugas bei juos atstovaujančios politiniame lygmenyje. Svarbiausių valstybės institucijų (LR Vyriausybė, LR Aplinkos ministerija, Generalinė miškų urėdija ir kitos), formuojančių ir įgyvendinančių miškų ūkio politiką bei reguliuojančių ūkinius - komercinius santykius miškų ūkyje, priimami sprendimai turi atitikti šiuolaikines sąlygas, visuomenės poreikius bei bendrą valstybės politiką.

Todėl būtina žinoti tiek visuomenės, tiek privačių bei valstybinių miškų priežiūros darbuotojų nuomonę, jų elgseną, paslaugų poreikį ir informuotumo lygį įvairiais su ūkininkavimu miško valdoje besisijiančiais aspektais.

Darbo tikslas: nustatyti miškotvarkos valdymo ypatumus, susijusius su miškų plėtra, valstybiniuose ir privačiuose miškuose bei pagrįsti miškų plėtros perspektyvas Lietuvoje.

Uždaviniai darbo tikslui pasiekti:

1. Išanalizuoti miškotvarkos valdymą teoriniu aspektu;
2. Atskleisti miškų plėtros problemas ir galimybes Lietuvoje;
3. Įvertinti ES paramas, skatinant miškų plėtrą;
4. Numatyti miškininkystės ateities perspektyvas privačiuose ir valstybiniuose miškuose;

Tyrimo objektas. Miškų plėtros analizei atlikti pasirinktos 36 - ių Lietuvos miškų urėdijų (Alytaus, Dubravos, Ignalinos, Jonavos, Joniškio, Jurbarko, Kaišiadorių, Kauno, Kazlų Rudos, Kėdainių, Kretingos, Kupiškio, Kuršėnų, Marijampolės, Mažeikių, Nemenčinės, Pakruojo, Panevėžio, Prienų, Radviliškio, Raseinių, Rietavo, Rokiškio, Šakių, Švenčionėlių, Tauragės, Telšių, Tytuvėnų, Trakų, Ukmergės, Utenos, Valkininkų, Varėnos, Veisėjų, Vilniaus, Zarasų) miškų priežiūros darbuotojai bei privačių miškų savininkai.

Visos Lietuvos urėdijos buvo pasirinktos atsižvelgiant į tyrimo atlikimo galimybes ir, kad tikslingiau būtų galima įvertinti miškų užimamas teritorijas skirtinguose Lietuvos regionuose bei lengviau būtų nustatyti priemonių, skirtų miško plėtrai, panaudojimo galimybes.

Hipotezė. Kuriama miškų plėtros administravimo sistema yra palankesnė valstybinės reikšmės miškų ūkiams negu privatiems miškų savininkams, tvarkantiems miškus savarankiškai ir pagal miškų plėtros programas.

Aprašomasis metodas naudojamas aprašant miškų plėtros ypatumus Lietuvoje.

Oficialių dokumentų ir įstatyminės bazės analizės metodas naudojamas nagrinėjant Lietuvos įstatyminę bazę, ES direktyvas ir kitus dokumentus, susijusius su miškų plėtra valstybiniuose ir privačiuose sektoriuose.

SSGG analizės metodas naudojamas parodyti ir išskirti svarbiausius miškų ūkio sektoriaus aspektus, susijusius su plėtra, stipriąsias ir silpnąsias vietas, galimas grėsmes bei numatomas perspektyvas.

Specialiosios literatūros, internetinių svetainių duomenų, periodinių leidinių studijavimo analizės metodas taikomas aprašant bendrąją miškų ekonominę bei ekologinę situaciją Lietuvoje, ES pagrindinius reikalavimus miškų plėtros srityje. Analizuojant mokslo ir praktikos raidą miškų ūkyje daugiausia remtasi „Aplinkos apsaugos ministerijos“ publikuojamomis aktualijomis; „Žemės ūkio ministerijos duomenimis“; „Generalinės miškų urėdijos prie aplinkos apsaugos ministerijos“ duomenimis; „Statistikos departamento“ duomenimis; „Baltijos miškų ir medienos“ publikuojamais leidiniais. Metodas suteikia galimybę surinkti, išanalizuoti ir apibendrinti informaciją iš straipsnių, periodinių leidinių bei knygų.

Lyginamasis metodas naudojamas lyginant valstybinių ir privačių miškų sektorių plėtros galimybes, prognozes su siekiamais Darnaus Vystymosi strategijoje nustatytais tikslais.

Darbo planas. Magistro darbą sudaro įvadas, keturi skyriai, išvados, rekomendacijos, santrauka, naudotos literatūros sąrašas bei priedai. Darbe pateikta 12 lentelių, 20 paveikslų, naudoti 83 literatūros šaltiniai. Darbo pabaigoje pridėti 2 priedai. Darbo apimtis 76 psl.

1. MIŠKOTVARKOS VALDYMO NUOSTATOS

1.1. Miškų ekologinės būklės apibūdinimas

Miškų įstatyme miškas apibrėžiamas, kaip: „ne mažesnis kaip 0,1 hektaro žemės plotas, apaugęs medžiais, kurių aukštis natūralioje augavietėje brandos amžiuje siekia ne mažiau kaip 5 metrus, kita miško augalija, taip pat išretėjęs ar dėl žmogaus veiklos bei gamtinių veiksnių netekęs augalijos (kirtavietės, degavietės, aikštės). Laukuose, pakelėse, prie vandens telkinių, gyvenamosiose vietovėse bei kapinėse esančios medžių grupės, siauros – iki 10 metrų pločio – medžių juostos, gyvatvorės, pavieniai medžiai bei krūmai ir miestuose bei kaimo vietovėse esantys žmogaus įveisti parkai nelaikomi mišku“ (Lietuvos Respublikos miškų įstatymas, 2003).

Miškai užima beveik trečdalį Lietuvos teritorijos (30,3 %) (Kuliešis, 2006). Jie saugo mūsų krašto gamtinę aplinką ir palaiko ekologinį šalies tvarumą (net 60 % Lietuvos saugomų teritorijų užima miškai; Lietuvos miškai kasmet sukaupia 5,5 mln. tonų CO₂ ir tokiu būdu stabdo anglies palikimą atmosferoje) (Vasiliauskas, Pakalnis, 2002). Miškai yra pagrindinis mūsų šalies atsikuriantis išteklius, reikšmingas krašto ekonomikai: kasmet Lietuvoje iškertama 5 – 6 mln. m³ medienos (Bužinskas, Šatkus, 2001).

Miškų plotų mažėjimas dėl kirtimų ir pažeidimų – viena pagrindinių regioninės aplinkos problemų. Miškai turi didelę įtaką aplinkai, kuri sunkiai įvertinama pinigais, bet labai svarbi kraštui ir jo žmonėms. Sunkiai įvertinamos, bet labai svarbios vandens apsaugos, priešerozinės, estetinės bei rekreacinės miškų funkcijos. Išskirtinis vaidmuo miškams tenka saugant biologinę įvairovę – iš 1796 augalų rūšių, inventorizuotų Lietuvoje, 713 auga miškuose (Ozolovičius, 1999). Žinoma, dėl miškų ploto mažėjimo, kurį įtakoja kirtimai, mažėja deguonies gamyba, sutrinka drėgmės reguliavimas. Nykstant miškams prasideda dirvų nuo vėjo ir vandens erozija, didėja potvynių ir sausrų pavojus, keičiasi ir klimatas (Karazija, Vaičiūnas, 2000). Kadangi pasaulio miškai tiesiogiai susiję su klimato kaita, tai jų naudojimas ir apsaugos klausimai yra reglamentuojami Klimato kaitos konvencijų nuostatomis ir reikalavimais.

Ypatingą visuomenės susirūpinimą pastaruoju metu kelia miškų būklė. Pažeisti, apsilpę miškai ne tik mažiau teikia medienos, bet praranda ir aplinkosaugines savybes, estetinę ir rekreacinę patrauklumą. Tai neigiamai veikia ne tik krašto ekonomiką, bet ir socialinę, ekologinę bei demografinę situaciją (Ozolovičius, 1999). Nuo aplinkos būklės, kraštovaizdžio stabilumo ir biologinės įvairovės priklauso žmonių sveikata ir gerovė, valstybės ekonominė ir socialinė pažanga. Gamtos išteklių turi būti naudojami nepažeidžiant gamtinės aplinkos (Venckus, 2007).

Pastaruoju metu intensyviai didėjant pasaulio gyventojų skaičiui, proporcingai didėja ir gamtos išteklių naudojimas mūsų poreikių tenkinimui. Sparčiai plėtojama energetika, pramonė, žemės ūkis, transportas, didėja statybų apimtys. Žemės ūkio naudmenomis paverčiami iki šiol šiems reikalams

buvę nenaudojami plotai. Didelę įtaką aplinkos blogėjimui turėjo nesaikingas miškų kirtimas, dirvožemių alinimas, vandens, oro, jūrų ir vandenynų teršimas (Venckus, 2007).

Siekiant išsaugoti ekologinį miškų vaidmenį, valstybės aplinkosauginė funkcija susideda iš kelių krypčių (Kundrotas, 2002):

- Racionaliai naudoti gamtos išteklius;
- Išsaugoti aplinką;
- Atkurti pažeistą ekologinę pusiausvyrą;
- Gerinti aplinkos būklę.

Kaip matyti, miško ekologinė funkcija gana plati ir įvairialypė. Tačiau tik anglies dioksido surišimo, oro valymo, deguonies gausinimo funkcijos yra visuotinės. Daugelio kitų veiksmų atžvilgiu miško poveikis ir reikšmė priklauso tiek nuo krašto geografinės padėties, klimato sąlygų, tiek nuo paties miško bendrijų sudėties ir struktūros (Karazija, Vaičiūnas, 2000).

1.2. Pagrindinės miško naudojimo, atkūrimo ir apsaugos teisinės nuostatos

Miško naudojimo teisė. Teisės normos, įtvirtinančios miško naudojimo rūšis, tvarką ir sąlygas, apibrėžiančios miško naudotojus, jų teises ir pareigas, sudaro miško naudojimo teisę (Marcijonas, 2004).

Miškų įstatymas yra pagrindinis teisės aktas, kurio paskirtis (Venckus, 2007):

- reglamentuoti miškų naudojimą, atkūrimą bei apsaugą;
- sudaryti teises prielaidas, kad visų nuosavybės formų miškai būtų tvarkomi pagal vienodus darnaus ir subalansuoto miškų ūkio principus, užtikrinant:
  1. racionalų miškų išteklių naudojimą, aprūpinant pramonę žaliava;
  2. biologinės įvairovės išsaugojimą;
  3. miškų produktyvumo didinimą;
  4. kraštovaizdžio stabilumą ir aplinkos kokybę;
  5. dabar ir ateityje atlikti ekologines, ekonomines ir socialines funkcijas.

Įstatymas įtvirtina, kad visų nuosavybės formų miškai būtų tvarkomi pagal vienodus tvaraus ir subalansuoto miškų ūkio principus, užtikrinant racionalų miškų išteklių naudojimą aprūpinant pramonę žaliava, biologinės įvairovės išsaugojimą, miškų produktyvumo didinimą, kraštovaizdžio stabilumą ir aplinkos kokybę, galimybę dabar ir ateityje atlikti ekologines, ekonomines ir socialines funkcijas nedarant žalos kitoms ekosistemoms (Lietuvos Respublikos miškų įstatymas, 2003).

Įstatymas nustato visų miško valdytojų, savininkų ir naudotojų teises ir pareigas naudojant, atkuriant ir saugant miškus, derina miško savininkų ir visuomenės interesus, nustato pagrindinius miškų tvarkymo principus, reguliuoja kitus, su miškų naudojimu ir apsauga susijusius santykius (http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=224533, priega 2009 01 07).

Teisės normomis valstybė įpareigoja visus miškų savininkus, valdytojus ir naudotojus racionaliai naudoti mišką, jį atkurti ir saugoti, nustato miškų naudojimo ir apsaugos tvarką bei priemones, atsakomybę už miškų įstatymų pažeidimus (Venckus, 2007).

Miškų įstatymas įtvirtina tokias miško naudojimo rūšis (Lietuvos Respublikos miškų įstatymas, 2003):

- medienos ir kitų miško produktų (sakų, kelmų, žievės ir kt.) ruošą;
- šalutinis miško naudojimas (šienavimas, gyvulių ganymas, uogavimas, grybavimas, vaistažolių rinkimas, bitininkystė ir kt.);
- miško naudojimas moksliniams tyrimams, poilsio, sveikatingumo reikmėms;
- miško naudojimas medžioklei;
- gamtos kompleksų apsaugai ir kitiems tikslams.

Miškų politika įgyvendinama laikantis miškų ūkio veiklą reglamentuojančių teisės aktų reikalavimų. Remiantis šiais ir kitais aplinkos apsaugos teisės aktais, pasiekama šių rezultatų (Marcijonas, Sudavičius, 1996):

- įgyvendinama miškų politika;
- reglamentuojamas miško išteklių naudojimas ir apsauga;
- kontroliuojami miško išteklių naudojimas ir jų naudotojai.

Naudotojų teisės ir pareigos. Miškų savininkai, valdytojai ir kiti naudotojai turi teisių ir pareigų, kurių apimtis priklauso nuo to, koku pagrindu įgyta miško naudojimo teisė, nuo miško naudojimo rūšies ir kitų aplinkybių. Tačiau yra teisių ir pareigų, kurios privalomos visiems miško naudotojams (Marcijonas, Sudavičius, 1996).

Pagal Miškų įstatymą miškų valdytojai, savininkai ir naudotojai privalo (Lietuvos Respublikos miškų įstatymas, 2003):

- mišką naudoti taip, kad būtų daromas kuo mažesnis neigiamas poveikis aplinkai;
- racionaliai ūkininkauti miško žemėje (miške);
- vengti neteisėto kirtimo, miško naudojimo tvarkos pažeidimų ir kitų veiksmų, darančių žalą miškui;
- tinkamai atkurti iškirstą mišką, degimvietes;
- saugoti mišką, nuo gaisrų, kenkėjų, ligų;
- laikytis miško naudojimo taisyklių, miško kirtimo ir išvežimo terminų bei kitų įstatymuose įtvirtintų miško naudojimo ir apsaugos reikalavimų.

Visuomenės, aplinkos ir miškų apsaugos tikslais miško naudojimo teisė gali būti įstatymų nustatyta tvarka apribota ar nutraukta, kai (Venckus, 2007):

- pasibaigia miško naudojimo terminas;
- miško naudotojas savo noru atsisako naudoti mišką;

- nesilaikoma leidime nustatytų reikalavimų ir miško kirtimo bei apsaugos taisyklių;
- perleidžiama miško naudojimo teisė ar likviduojamas juridinis asmuo, turėjęs teisę naudoti miško išteklius;
- miškas paimamas visuomenės poreikiams;
- miško naudojimo tvarkos pažeidimų ir kitų veiksmų, darančių žalą miškui;
- teisės kirsti privatų mišką netenkama, kai pasibaigia miško kirtimo terminas, nesilaikoma leidimo kirsti mišką nustatytų reikalavimų, miško kirtimo taisyklių ir aplinkos apsaugos reikalavimų.

Privačių miškų teisinio režimo ypatybės. Principinės privačių miškų ir miško žemių teisinio režimo nuostatos yra įtvirtintos Miškų, Saugomų teritorijų, Žemės ir Žemės nuomos įstatymuose. Šių įstatymų nuostatos, atsižvelgiant į privačių miškų svarbą, pagrindines jų funkcijas, ūkininkavimo juose ypatybes, savininkų galimybę tvarkyti mišką ir valstybės pareigą ginti privačių miškų nuosavybės teisę, yra detalizuojamos poįstatyminiuose teisės aktuose (Lietuvos Respublikos miškų įstatymas, 2003).

Privačių miškų tvarkymo ir naudojimo nuostatai reglamentuoja privačių miškų tvarkymą, šių miškų naudojimą, atkūrimą, apsaugą, reguliuoja miškų ūkio organizavimą, miškotvarkos projektų rengimą, taip pat nustato privačių miškų savininkų teises ir pareigas tvarkant, prižiūrint ir naudojant privačius miškus (Lietuvos Respublikos aplinkos apsaugos įstatymas, 1992).

Privačius miškus atkuria, tvarko ir naudoja privačių miškų savininkai, laikydamiesi Miškų įstatymo, Privačių miškų tvarkymo ir naudojimo nuostatų ir kitų miškų ūkio veiklą reglamentuojančių teisės aktų (Marcijonas, Sudavičius, 1996).

Miškų savininkai turi teisę (Lietuvos Respublikos miškų įstatymas, 2003):

- pirkti, parduoti, perleisti neatlygintinai, mainyti, nuomoti, įkeisti miško žemę ir sudaryti kitus sandorius įstatymų nustatyta tvarka;
- Vyriausybės nustatyta tvarka gauti kompensaciją, jeigu apribojama ūkinė veikla miško valdoje ir dėl to sumažėjo miško savininko pajamos;
- išnuomoti nustatyta tvarka miško plotus medžioklei, poilsiui, moksliniams tyrimams, vaistažolių ruošai.

Miškų savininkai, pažeidę miškų tvarkymo, naudojimo, atkūrimo ir apsaugos reikalavimus, taip pat asmenys, padarę žalą privačiam miškui, traukiami atsakomybėn įstatymų nustatyta tvarka.

Specialios žemės ir miško naudojimo sąlygos. Specialiosios žemės ir miško naudojimo sąlygos yra nustatomos saugomose teritorijose (nacionaliniuose ir regioniniuose parkuose, draustiniuose ir kt.), vandenų apsauginėse juostose, kelių, geležinkelių, požeminių vandens telkinių sanitarinės apsaugos, kurortų apsaugos zonose, karstiniame regione, apsaugos zonose palei magistralinius dujotiekius ir naftotiekius, oro uostus ir t.t. Jų esmė ta, kad tuose žemės ir miško

sklypuose, kur nustatomos specialiosios naudojimo sąlygos, esti tam tikrų ūkinės ar kitokios veiklos draudimų, apribojimų ir kitų reikalavimų (Lietuvos Respublikos miškų įstatymas, 2003).

Miestų, kurortų miškuose, miško parkuose, miškuose, esančiuose kilometro spinduliu apie respublikinės reikšmės sanatorijas, poilsio namus, turistines bazes, draudžiami pagrindiniai plyni ir neplyni kirtimai. Gali būti apribotas ugdomųjų, sanitarinių ir landšaftinių kirtimų laikas. Miškuose kilometro atstumu nuo Baltijos jūros ir Kuršių marių draudžiami pagrindiniai plyni ir neplyni kirtimai (Lietuvos Respublikos miškų kirtimų taisyklės, 2004).

Specialiosios žemės ir miško naudojimo sąlygos įrašomos į žemės naudojimo ar žemės nuosavybės dokumentus.

Žemės sklypai perleidžiami ir išnuomojami nekeičiant jiems nustatytų žemės naudojimo sąlygų. Žemės savininkams ir kitiems žemės naudotojams nustatytos žemės naudojimo sąlygos ir veiklos apribojimai yra privalomi. Jų nesilaikant, žemės naudotojai traukiami atsakomybėn (Lietuvos Respublikos miškų įstatymas, 2003).

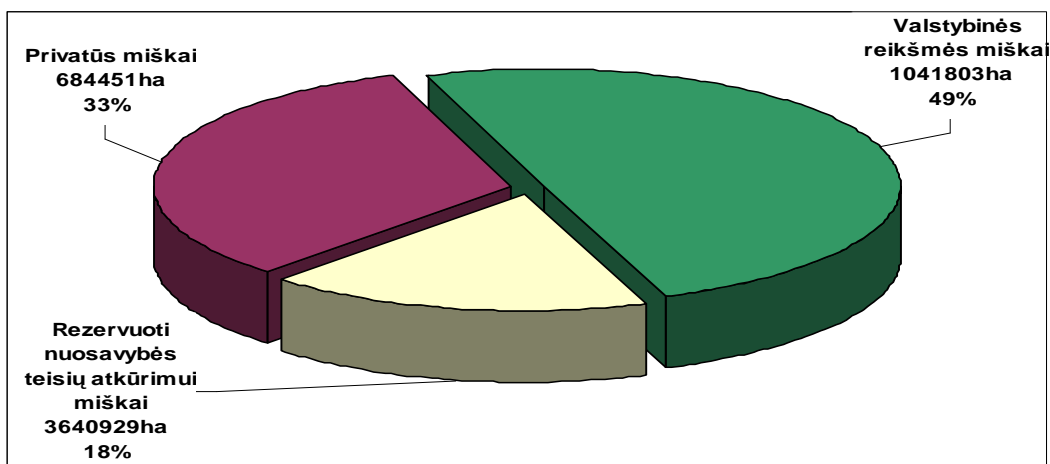
Teisinės miškų apsaugos priemonės. Miškų apsauga – tai gamtinių, teisinių, ekonominių, techninių, organizacinių ir kitų priemonių visuma. Ypač svarbus vaidmuo tenka teisinėms priemonėms. Teisės normomis valstybė įpareigoja visus miškų savininkus, valdytojus ir naudotojus racionaliai naudoti mišką, jį atkurti ir saugoti, nustato miškų naudojimo ir apsaugos tvarką bei priemones, atsakomybę už miškų įstatymų pažeidimus (Marcijonas, Sudavičius, 1996).

Pagrindiniai miškų ūkio veiklą Lietuvos miškuose reglamentuojantys teisės aktai yra: *Lietuvos Respublikos miškų įstatymas, Lietuvos miškų ūkio politika ir jos įgyvendinimo strategija, Privačių miškų tvarkymo ir naudojimo nuostatai, Lietuvos miškingumo didinimo programa, Miško įveisimo ir atkūrimo nuostatai, Miško sanitarinės apsaugos taisyklės, Pagrindinių miško kirtimų taisyklės, Miško ugdymo kirtimų taisyklės* (Venckus, 2007).

Įstatymų ir poįstatyminių teisės aktų priėmimo, panaikinimo, jų papildymo ar keitimo procesas yra nenutrūkstamas – keičiantis aplinkybėms, poreikiams kinta ir įstatyminės nuostatos. Keičiantis politinėms ir ekonominėms aplinkybėms, daromos teisės aktų korekcijos.

1.3. Lietuvos miškų administravimas pagal nuosavybės formą

Visiems puikiai žinoma tiesa, kad Lietuva yra miškų zonoje, kur natūrali teritorija yra miškas. Remiantis Lietuvos miško ūkio statistikos duomenimis (2005), apie pusę visos miško žemės sudaro valstybinės reikšmės miškų plotai – 1041,8 tūkst. ha. (1 pav.). Per 2004 m. privačios miško žemės plotai nuo 641,9 tūkst. ha išaugo iki 684,5 tūkst. ha ir sudarė 32,7% bendro ploto. Nuosavybės teisių atkūrimui rezervuotos miško žemės plotas per metus sumažėjo 8% arba 32 tūkst. ha. Šie miškai užėmė 364,9 tūkst. ha, kas bendrame miško žemės plote sudarė 17,5% (1 pav.) (Valstybinė miškotvarkos tarnyba, 2008).

1 pav. Miško žemės pasiskirstymas pagal nuosavybę

(Šaltinis: Valstybinė miškotvarkos tarnyba, 2008)

Tais pačiais metais (2004 m.) Vyriausybės nutarimu Aukštaitijos, Dzūkijos, Žemaitijos nacionalinių parkų ir Trakų istorinio nacionalinio parko teritorijose esantys valstybinės reikšmės miškai buvo perduoti administruoti miškų urėdijoms. Aplinkos ministerijos reguliavimo sričiai priklausę 42 miškų urėdijos ir 1 nacionalinis parkas administravo 1359,4 tūkst. ha miško žemės plotą. Per metus jis sumažėjo 19,7 tūkst. ha. Miškų urėdijose girininkijų skaičius nuo 422 sumažėjo iki 409, bet tai vidutiniam girininkijos plotui didesnės įtakos neturėjo. Miško žemės nuosavybės kaitos tendencijos pateiktos 1 lentelėje (Valstybinė miškotvarkos tarnyba, 2008).

1 lentelė

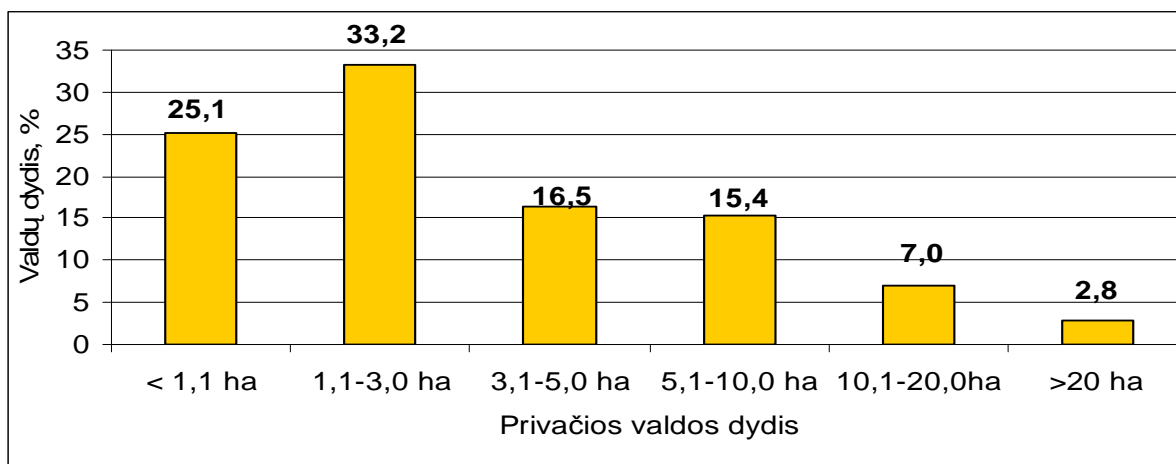
Miško žemės nuosavybės kaita 1938 – 2005 m.

Nuosavybė	1938	1988	1993	1998	2004	2005
	Miško žemės plotas, 1000 ha/%					
Valstybės reikšmės	871,0 84,1	1 292,0 66,9	1 894,0 98,7	1 007,0 50,9	1 030,0 49,8	1 042,0 49,8
Privatūs	165 15,9	- -	20 1,0	219 11,1	642 31,0	684 32,7
Žemės ūkio įmonių	- -	564 29,2	- -	- -	- -	- -
Kiti	- -	75 3,9	6 0,3	752 38,0	397 19,2	365 17,5
Iš viso	1 036,0	1 931,0	1 920,0	1 978,0	2 069,0	2 091,0

(Šaltinis: Valstybinė miškotvarkos tarnyba, 2008)

Pastebima, kad nuo 1993 metų iki 2005 metų valstybinės reikšmės miškų sumažėjo nuo 98,7% iki 49,8 %. Tuo tarpu privačių miškų užimami plotai per šį laikotarpį išaugo nuo 1 % iki 32,7 % (1 lentelė). Ši miško žemės nuosavybės kaitos tendencija parodo, kad atkuriant nuosavybės teisę į mišką ir toliau didėja privačių miško savininkų. Per metus jų skaičius išaugo nuo 23,0 tūkst. iki

231,9 tūkst. Vidutinis privačios miško valdos plotas nežymiai išaugo ir siekė 4,6 ha. Tačiau Lietuvos privačių miškų sektoriuje vyrauja miškininkai, valdantys nuo 1,1 ha iki 3,0 ha privačioje valdoje esančio miško (2 pav.) (Valstybinė miškotvarkos tarnyba, 2008). Tokius miškų savininkus belieka skatinti įveisti daugiau miško ir plėsti privačios valdos dydį.

2 pav. Privačios valdos pagal dydį

(Šaltinis: Valstybinė miškotvarkos tarnyba, 2008)

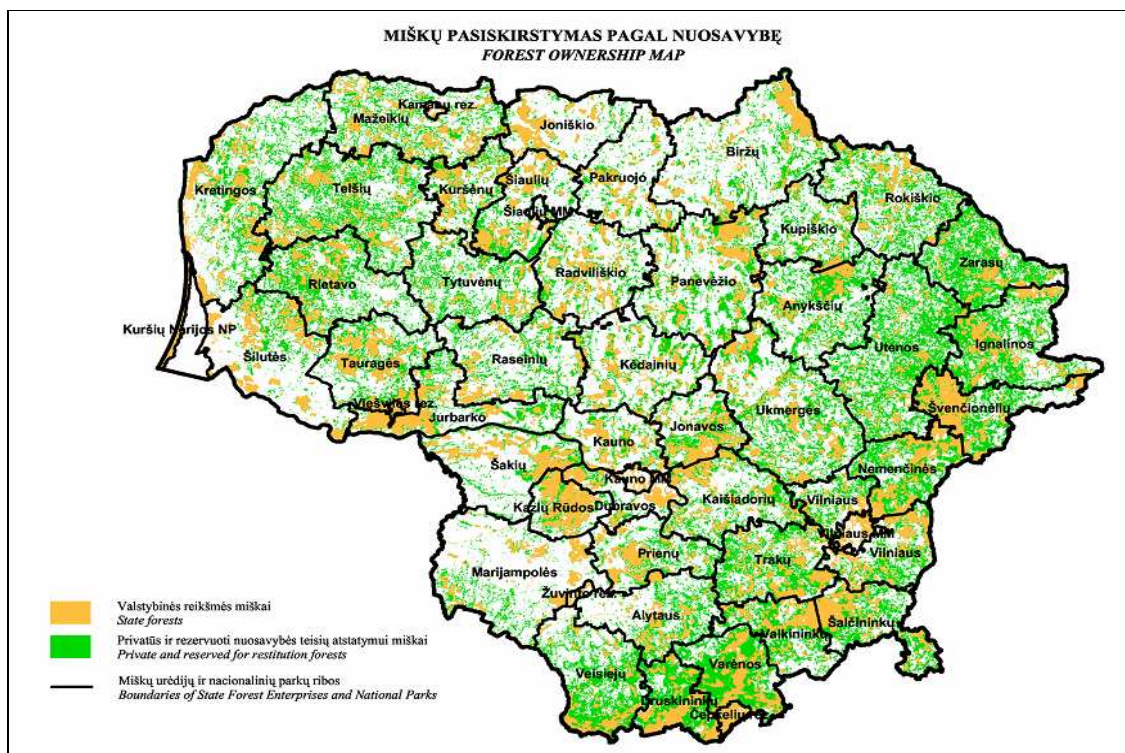
Miškų politikos ekspertai pabrėžia, kad nėra absoliučiai geriausios miškų nuosavybės formos, visos jos turi ir pranašumų ir trūkumų. Privačios miškų nuosavybės pranašumai yra lankstumas, operatyvumas, absoliutus verslo principų taikymas, iniciatyvos skatinimas, intensyvi naujovių paieška, rimta nuolatinė savikainos analizė (Deltuvas, 2006).

Daugiausia privačių miškų yra Telšių miškų urėdijos ribose. Iš šios urėdijos ribose esančių miškų 53% yra privatūs. Jų plotas viršija 40 tūkst. ha. (<http://www.telmu.lt/>, prieiga 2009 01 18). Utenos ir Varėnos miškų urėdijų ribose privačių miškų plotai siekia daugiau nei po 30 tūkst. ha miškų (<http://www.varmu.lt/>; <http://www.utmu.lt/>, prieiga 2009 01 18). Anykščių, Rietavo, Tytuvėnų, Utenos miškų urėdijų ribose privatūs miškai sudaro 47 - 48%. Mažiausia privačių miškų yra Dubravos ir Kazlų Rūdos miškų urėdijose kur jų plotai neviršijo 4 tūkst. ha. Šių urėdijų ribose privačių miškų dalis yra pati mažiausia atitinkamai 10% ir 16% (<http://www.gmu.lt/>, prieiga 2009 01 18). Miškų pasiskirstymas pagal nuosavybės formas pateiktas 3 paveiksle.

Lietuvos miškų valstybinės apskaitos duomenimis 2006 metais žemės ir kito nekilnojamo turto registre įregistruota 717 238 ha privačių miškų, iš jų 32 787 ha įregistruoti 2005 metais. Valstybiniai miškai, kurie suprantami kaip kiti miškai, nepriskiriami valstybinės reikšmės miškams. Pagal šiuos duomenis bendras miškų plotas apima miško žemę, taip pat valstybiniuose miškuose įsiterpusius nedidelius žemės ūkio paskirties lopinėlius ir kitą žemę. Bendras miškų plotas per metus padidėjo nuo 2 205,8 tūkst. ha iki 2 218,8 tūkst. ha, t.y. 13,0 tūkst. ha. Didėjo daugiausia dėl miškų išplitimo ne miško žemėse, naujai inventorizuotų miško plotų, o mažėjo dėl dalies dirbamų žemių grąžinimo buvusiams savininkams (Kuliešis, 2006).

Dalis ne miško žemių perėjo į miško žemės kategoriją. Tai visų pirma pelkių, pelkinių augaviečių, užpelkėjusių upių ar ganyklų, nenaudojamų žemės ūkio reikmėms ir apaugusių mišku, plotai (Naujokienė, 2003).

3 pav. Miškų pasiskirstymas pagal nuosavybę
(Šaltinis: Valstybinė miškotvarkos tarnyba, 2008)

Miško žemės plotas bendrame miškų plote padidėjo 0,8 %, nuo 94,8 iki 95,6 %, atitinkamai žemės ūkio naudmenų plotams sumažėjus 0,5 %, nenaudojamoms žemėms – 0,2 %. Valstybinės reikšmės miškų žemė užima 1051,2 tūkst. ha, iš jų 1026,6 tūkst. ha valdomų urėdijų, nacionalinio parko ir valstybinių rezervatų. Privatūs miškai užima 717,2 tūkst. ha, miškai, skirti nuosavybės teisėms atkurti, - 352,5 tūkst. ha. (Kuliešis, 2006).

1.4. Miškingų teritorijų pasiskirstymas Lietuvoje

Pastaruoju metu šalies miškingumas proporcingai didėja, ko pasėkoje medienos išteklių per paskutinius 5 metus taip pat nuosekliai didėjo ir šiuo metu yra pakankami, kad galima būtų užtikrinti subalansuotą visuomenės poreikių tenkinimą. 71,7 % miško žemės užima ketvirtos grupės (ūkiniai) miškai, kuriuose pagrindinis ūkininkavimo tikslas yra formuoti produktyvius medynus, nepertraukiamai tiekti medieną (Karazija, Vaičiūnas, 2000). Šiuo metu Lietuvoje yra apie 400-500 tūkst. ha žemės ūkio veiklai nenaudojamų arba mažai tam tinkamų žemių, iš eksploatuotų naudingųjų iškasenų karjerų ir durpynų bei kitų apleistų žemės plotų, kurie galėtų būti apželdinami mišku. Tokiu būdu Lietuvos miškingumas būtų padidintas keletą procentų ir priartėtų prie kitų

Baltijos šalių miškingumo. Lietuvos miškingumas 2004 m buvo 31,7 % ir buvo vienas iš žemiausių ne tik Baltijos bet ir Centrinės bei Rytų europos šalyse (Lietuvos miškų ūkio statistika, 2007).

Miškingumas didžiausias Alytaus (48,9 %) ir Vilniaus (43,6 %) apskrityse. Mažiausiai miškingos yra Marijampolės (21,0%) ir Klaipėdos (23,3 %) apskritys (2 lentelė). Kauno apskritis pagal miškingumą yra šeštoje vietoje po Alytaus, Vilniaus, Utenos, Telšių ir Tauragės apskričių. Didžiausi medienos tūriai sutelkti Vilniaus apskrities miškuose – 82,1 mln. m³, tai sudaro daugiau nei penktadalį bendro kiekio. Kitose apskrityse medienos kiekiai gerokai mažesni: Alytaus – 54,0 mln. m³, Utenos – 45,1 mln. m³, Kauno – 45,0 mln. m³. Mažiausiai medienos yra Marijampolės (19,2 mln. m³) ir Klaipėdos (20,7 mln. m³) apskrityse (2 lentelė). Pagal medienos išteklius Kauno apskritis yra ketvirtoje vietoje po Vilniaus, Alytaus, Utenos apskričių. Pagal medynų produktyvumą Kauno apskritis yra ketvirtoje vietoje po Marijampolės, Alytaus, Vilniaus apskričių (2 lentelė) (Valstybinė miškotvarkos tarnyba, 2008).

2 lentelė

Miško ištekliai apskrityse

Apskritys	Apskričių miškingumas, %	Medienos ištekliai apskrityse (medienos tūris mln. m ³)	Medynų produktyvumas apskrityse (m ³ /ha)
Alytaus	48,9	54,0	210
Kauno	29,1	45,0	201
Klaipėdos	23,3	20,7	193
Marijampolės	21,0	19,2	218
Panevėžio	27,2	37,6	183
Šiaulių	25,8	36,8	180
Tauragės	29,7	23,7	192
Telšių	32,7	24,5	182
Utenos	32,7	45,1	198
Vilniaus	43,6	82,1	218

Šaltinis: Valstybinė miškotvarkos tarnyba, 2008

Pagal Lietuvos miškingumo didinimo programą, numatyta, kad optimalus ekologinis miškingumas yra 33 % – 35 %. Lietuvos Respublikos teritorijos bendrajame plane numatoma kad, apželdinus žemės ūkiui netinkamas žemes, šalies miškingumas galėtų padidėti iki 38 %. Pagal žemės ūkio naudmenų įvertinimą yra nustatyta daug pažeistų žemių, kuriose galėtų augti miškų plotai (Miškingumo didinimo programa, 2004).

Pagal miškų nuosavybę miškai skirstomi į valstybinės reikšmės miškų plotus, privačios miško žemės plotus ir nuosavybės teisėmis atkurtus rezervuotos miško žemės plotus. Pastaruoju metu gražinami miškai dažniausiai būna nedidelio ploto, valdų stambėjimo procesas kol kas dar neįjaučiamas. Galima sakyti - vyksta priešingas procesas. Valdų, kurių plotas neviršija 3 ha, dalis nežymiai auga, o stambesnių nei 3 ha – mažėja. Vidutinis valdos plotas per metus beveik

nepasikeitė ir siekia apie 4,5 ha. 3 lentelėje pateikti miško žemės pasiskirstymo pagal nuosavybės forma duomenys (Valstybinė miškotvarkos tarnyba, 2008).

3 lentelė

Miško žemės pasiskirstymas pagal nuosavybės formas

Miškų urėdija, nacionalinis parkas	Bendras miško žemės plotas	Miško žemės pasiskirstymas pagal nuosavybę					
		Valstybinės reikšmės miškai				Privatus ir kiti miškai	
		Iš viso		Valdomi miškų urėdijų ir nacionalinių parkų			
		ha	%	ha	%	ha	%
Alytaus	31 573,2	16 506,4	52,3	16 282,6	51,6	15 066,8	47,7
Anykščių	51 801,9	16 853,4	32,5	16 789,7	32,4	34 948,5	67,5
Biržų	57 290,1	29 330,1	51,2	29 330,1	51,2	27 960,0	48,8
Druskininkų	60 261,3	26 568,0	44,1	26 171,1	43,4	33 693,3	55,9
Dubravos	18 074,4	13 612,6	75,3	13 212,9	73,1	4 461,8	24,7
Ignalinos	64 600,8	23 696,5	36,7	21 812,3	33,8	40 904,3	63,3
Jonavos	37 617,4	22 079,9	58,7	20 558,4	54,7	15 537,5	41,3
Joniškio	23 651,2	17 249,3	72,9	17 249,3	72,9	6 401,9	27,1
Jurbarko	48 496,5	31 376,4	64,7	30 983,9	63,9	17 120,1	35,3
Kaišiadorių	46 635,1	25 859,8	55,5	25 526,6	54,7	20 775,3	44,5
Kauno	25 682,8	16 313,0	63,5	15 977,8	62,2	9 369,8	36,5
Kazlų Rūdos	35 597,3	29 978,7	84,2	28 761,2	80,8	5 618,6	15,8
Kėdainių	43 345,1	21 558,4	49,7	21 272,9	49,1	21 786,7	50,3
Kretingos	66 899,7	31 735,1	47,4	31 239,2	46,7	35 164,6	52,6

Šaltinis: Valstybinė miškotvarkos tarnyba, 2008

Pastebima, kad Druskininkų, Ignalinos ir Kretingos rajonai pasižymi didžiausiu bendru miško žemės plotu, kurio didesnė nei pusė ploto yra valdoma privačių miško savininkų. Tačiau Anykščių rajone privačių valdų ir kitų miškų plotas sudaro net 67,5 % viso bendro miško žemės ploto (3 lentelė). Jurbarko rajone net 64,7 % yra valstybinės reikšmės miškai, nors bendras miško žemės plotas apima 48 496,5 ha iš jų 31 376,4 ha valdomi miškų urėdijų ir nacionalinių parkų (3 lentelė) (www.gmu.lt, prieiga 2009 01 18).

Lietuvos miškingų plotų skirtumus skirtinguose rajonuose lemia ne tik žmogaus ūkinė veikla, bet ir gamtiniai veiksniai: dirvožemis, reljefas, klimatas ir kt. Nevienodo intensyvumo agrarinė veikla lėmė tai, jog smėlinguose regionuose miškai užima 60 – 70 % ploto, derlinguose priemolio dirvožemiuose jų beveik neliko. Lietuvos miškingiausias rajonas – Varėnos (66,3 %), o nemiškingiausias – Vilkaviškio (tik 9,1 %) (Kuliešis, 2006).

1.5. Miškų plėtros perspektyvos

Lietuvos visuomenė itin aukštai vertina miškų teikiamą ekologinę ir socialinę naudą, o ekonominė miškų nauda yra mažiau svarbi. Daugiau nei 7 % apklaustųjų šalies gyventojų mano,

kad žemės ūkis, miškų ūkis ir pramonė yra svarbūs Lietuvos ūkio sektoriai, tačiau visose apskrityse miškų ūkis įvertintas kaip pats svarbiausias iš visų trijų paminėtų (Vasiliauskas, Pakalnis, 2002).

Visuomenėje vyrauja nuomonė, kad Lietuvoje miškų kertama per daug, beveik pusė Lietuvos gyventojų mano, kad miškai atsodinami nekokybiškai arba iš dalies nekokybiškai, nepakankamai saugomi nuo kenkėjų, ligų ir gaisrų. Daugiau nei pusė gyventojų mano, kad Lietuvoje nėra pakankamai išvystyta rekreacinė infrastruktūra arba ji išvystyta tik iš dalies (Jusas, 2006).

Mokslininkai teigia, jog tūris Lietuvos miškuose didėja, o medynų struktūra gerėja. Didėja ir šalies miškingumas, kuris jau siekia 31 %, kai tuo tarpu 1938 metais jis nesiekė nei 22 %. Mokslininkai siūlo mažinti plynų kirtimų apimtį, daugiau ruošti medienos ugdomaisiais ir rinktiniais kirtimais. Prognozuojama, jog šalies miškingumas ateityje gali padidėti 0,5 mln. ha, Trakų, Lazdijų, Utenos, Varėnos ir kitų. Nederlingas žemes turinčių rajonų miškingumas viršys 60 %. Pasak profesoriaus A. Kuliešio, apžvelgusio šio amžiaus miškų naudojimo perspektyvas, dabar yra visos galimybės prognozuoti ir modeliuoti miškų naudojimą 30 – 40 metų (Kuliešis, 2008; Kuliešis, 2006; Deltuvas, Čiubarkis, 1994, Bitvinskaitė, 2006; Venckus, 2003).

Profesorius A. Vasiliauskas aptarė pagrindinius Lietuvos miškų ūkio politikos ir miškų ūkio plėtros strategijos bruožus. Parengtų dokumentų projektuose įvardintos tokios pagrindinės Lietuvos miškų ūkio politikos kryptys (Vasiliauskas, Pakalnis, 2002):

- 1) Užtikrinti ekosistemų tvarumą, biologinės įvairovės išsaugojimą bei miškų sveikatingumo gerinimą;
- 2) Išsaugoti ir gausinti miško išteklius, užtikrinti jų racionalų, tolygų ir nepertraukiamą naudojimą, padidinti miško produktyvumą;
- 3) Užtikrinti miškų nuosavybės formų įvairovę ir jų lygiavertiškumą bei miškų ūkio valstybinio reguliavimo sistemos efektyvumą;
- 4) Didinti miškų ūkio ekonominį efektyvumą;
- 5) Užtikrinti miško mokslo potencialo išsaugojimą bei aukštos kvalifikacijos miškų ūkio specialistų rengimą;
- 6) Aprūpinti visuomenę patikima informacija apie šalies miškus, jų būklę ir tvarkymą, užtikrinti visuomenės dalyvavimą, sprendžiant svarbiausius miškų ūkio klausimus;
- 7) Stiprinti ir plėtoti traptautinius ryšius;
- 8) Užtikrinti tvaraus ir subalansuoto miškų ūkio principais pagrįsto privataus miškų ūkio sektoriaus plėtrą.

Šiuo metu miškai Lietuvoje užima apie 2 milijonus hektarų arba apie 31 procentą šalies teritorijos (Kundrotas, 2002). Bendras šalies miškuose sukauptas medienos tūris siekia 371,7 milijonus m³. Vienam šalies gyventojui tenka 0,57 hektaro miško ploto, arba 106 m³ medienos tūrio. Miškų ištekliai per paskutinius 50 metų nuosekliai didėjo ir šiuo metu yra pakankami, kad

galima būtų užtikrinti subalansuotą visuomenės reikmių tenkinimą (Kuliešis, 2006). Remiantis šiais duomenimis, galime pateikti vieną iš stiprybių SSGG matricai.

Stiprybė: Pakankami miškų ištekliai subalansuotoms visuomenės reikmėms tenkinti bei miškų ūkio veiklai plėtoti.

Rezervatiniai, specialios paskirties (ekosistemų apsaugos ir rekreaciniai) ir apsauginiai miškai šalyje užima 571 tūkst. ha, arba 28,3 % miško žemės ploto. Apie 19 % visų Lietuvos miškų yra saugomose teritorijose. Tuo pačiu miškai sudaro apie 50 % saugomų teritorijų ploto. Lietuvos miškams būdinga gana didelė rūšinė įvairovė ir mišrumas (Valstybinė miškotvarkos tarnyba, 2008). Apibendrinant šiuos rodiklius formuluojame stiprybę.

Stiprybė: Dideli miškų plotai skirti miško ekosistemų, dirvožemio, oro, vandens apsaugai, rekreacijai, kitoms ekologinėms ir socialinėms funkcijoms atlikti.

71,7 % miško žemės užima ketvirtos grupės (ūkiniai) miškai, kuriuose pagrindinis ūkininkavimo tikslas yra formuoti produktyvius medynus, nepertraukiamai tiekti medieną. Vidutinis medynų bonitetas yra 2,0, skalsumas – 0,71, medienos tūris – 193 m³/ha, o vidutinis einamasis prieaugis siekia 6,1 m³/ha (Venckus, 2003). Pažymėtina, kad prieš 10 metų šalies miškuose buvo kasmet iškertama 3,0–3,2 mln. m³ medienos. Didėjant pribrešančių ir brandžių medynų plotams bei tūriams šalies miškuose, palaipsniui auga ir miško kirtimų apimtys. Pastaraisiais metais Lietuvos miškuose per metus vidutiniškai iškertama apie 5 mln. m³ medienos, o bendras metinis medienos prieaugis siekia 11,7 mln. m³. Artimiausioje ateityje miško kirtimų apimtys gali pasiekti 6–6,5 mln. m³ per metus (Valstybinė miškotvarkos tarnyba, 2008). Tokia statistika leidžia apibrėžti trečiąją stiprybę SSGG matricai.

Stiprybė: Vyrauja našūs medynai, miško kirtimų apimtys leidžia užtikrinti pramonės ir gyventojų aprūpinimą vietine miško žaliava, medienos gaminių ir žaliavos eksportą.

Šiuo metu Lietuvoje yra apie 400–500 tūkst. ha žemės ūkio veiklai nenaudojamų arba mažai tam tinkamų žemių, išekspluotuočių naudingųjų iškasenų karjerų ir durpynų bei kitų apleistų žemės plotų, kurie galėtų būti apželdomi mišku. Tokiu būdu Lietuvos miškingumas būtų padidinamas keletu procentų ir priartėtų prie kitų Baltijos šalių miškingumo. Taip pat būtų užtikrinamas ekonomiškai racionalus dirvonuojančių bei menkaverčių žemių panaudojimas (Lietuvos Respublikos miškų įstatymas, 2003). Šie rodikliai atskleidžia vieną iš galimybių miškų plėtrai.

Galimybė: Įveikus miškus menkavertėse ir nenaudojamose žemėse, Lietuvos miškingumas padidėtų keletu procentų ir priartėtų prie kitų Baltijos šalių miškingumo.

Lietuvoje miško sodmenys auginami daugiau kaip 500 miško daigynų/medelynų. Daugelis jų yra mažo ploto ir neperspektyvūs, kai kuriuose iš jų auginamų miško sodmenų kokybė neatitinka keliamų reikalavimų, nes mažuose daigynuose/medelynuose neįmanoma efektyviai panaudoti modernią techniką ir taikyti pažangias miško sodmenų auginimo technologijas. Daugelyje daigynų/medelynų auginamas per mažas lapuočių, ornitochorinių medžių bei krūmų sodmenų asortimentas miškų bioįvairovei gausinti bei stabiliems miškams veisti žemės ūkio paskirties žemėje (Kundrotas, 2003).

Silpnybė: Mažo ploto miško daigynuose/medelynuose neužtikrinama miško sodmenų kokybė, didelė jų išauginimo savikaina, ribotos modernios technikos bei pažangių technologijų panaudojimo galimybės; daugelyje daigynų/medelynų auginamas nepakankamas lapuočių medžių ir krūmų rūšių asortimentas.

Pagal ilgalaikių miškų būklės stebėjimų rezultatus (regioninis miškų monitoringas Lietuvoje vykdomas nuo 1987 metų) visų pagrindinių medžių rūšių būklė iki 1995 m. blogėjo. Nuo 1995 m. pastebima miškų būklės gerėjimo tendencija. Paskutiniu metu bendra lapuočių medžių būklė yra blogesnė nei spygliuočių. Tai stebima ir kitose Europos šalyse. Lyginant su kitomis Europos šalimis, Lietuvos miškų būklė yra vidutinė (Kuliešis, 2006).

Galimybė: Mažėjant oro taršai ir taikant būtinas miško kenkėjų, ligų ir kitų miškus žalojančių veiksnių prevencijos priemones, Lietuvos miškų būklė galėtų toliau gerėti.

Visuose šalies miškuose yra atliekama valstybinė miškų inventorizacija. Remiantis jos duomenimis, sudaromas miškų valstybės kadastras, kuris apima visumą duomenų apie miškus, jų nuosavybę, miško išteklių kiekį bei kokybę ir ekonominę vertę. Šie duomenys periodiškai aktualizuojami ir naudojami miškų ūkio strateginiam planavimui. Visoms miško valdoms yra sudaromi miškotvarkos projektai, pagal kuriuos organizuojamas miškų ūkis ir atliekami visi miškų atkūrimo, naudojimo ir miško žemių tvarkymo darbai (Lietuvos Respublikos aplinkos apsaugos įstatymas, 1992).

Stiprybė: Visi Lietuvos miškai, jų ištekliai yra inventorizuoti, duomenys periodiškai aktualizuojami ir naudojami miškų ūkio praktikoje.

Vykstant žemės (miškų) reformai, keičiasi Lietuvos miškų nuosavybės struktūra. Pagal Lietuvos Respublikos miškų įstatymą miškas, nuosavybės teise gali priklausyti valstybei ir Lietuvos Respublikos piliečiams. 2002 m. sausio 1 d. buvo 521 tūkst. ha privačių miškų, arba apie 26 proc. nuo bendro šalies miškų ploto. Numatoma, kad užbaigus žemės (miškų) reformą, privatūs miškai sudarys apie 40–45 proc. šalies miškų ploto (Lietuvos Respublikos žemės reformos įstatymas, 2003). Tai leido formuluoti galimybę.

Galimybė: Privati miškų nuosavybė sudaro sąlygas formuoti miško žemės rinkai bei konkurencijai šalies miškų sektoriuje ir užsienio rinkose.

Žemės (miškų) reforma vyksta jau dešimtį metų, o šiuo metu nuosavybės teisės atkurtos tik į maždaug pusę miškų ploto, kuriame galėtų būti atkurtos privačios nuosavybės teisės. Apie 500 tūkst. ha miškų yra rezervuoti nuosavybės teisių atkūrimui ir juose nevykdoma ūkinė-komercinė veikla. Tokiu būdu nepakankamai panaudojami šalies miškų ištekliai (Lietuvos Respublikos žemės reformos įstatymas, 2003).

Silpnybė: Lėtai vykdoma žemės (miškų) reforma, dėl ko nepakankamai panaudojami šalies miškų ištekliai.

Žemės (miškų) reformos eigoje formuojasi smulkios privačių miškų valdos (2002 m. sausio 1 d. vidutinis privačios miško valdos dydis buvo apie 4,4 ha), miško savininkų kooperatyvų ir kitų ūkinių organizacijų tinklas plečiasi labai lėtai, o Lietuvos miško savininkų asociacija apima tik labai nedidelę miško savininkų dalį. Šiuo metu apie ketvirtadalis, o užbaigus reformą beveik pusę Lietuvos miškų su visomis jų atliekamomis funkcijomis tvarkys privačių miškų savininkai, kurių valdos yra mažos, duoda nedaug pajamų, ūkininkavimo miškuose žinios dažnai nepakankamos, o nuosavybės pareigos samprata per silpnai išvystyta, kad užtikrintų tvaraus ir subalansuoto miškų ūkio principų laikymąsi (Lietuvos Respublikos žemės reformos įstatymas, 2003).

Silpnybė: Smulkios privačių miškų valdos, silpna miško savininkų kooperacija bei miškininkystės žinių stoka stabdo privataus miškų ūkio plėtrą.

Lietuvoje veikia vieninga priešgaisrinės ir sanitarinės miško apsaugos sistema, kuri šiuo metu užtikrina priešgaisrinę ir sanitarinę visų šalies miškų apsaugą. Minėta sistema yra sukurta ir pritaikyta pirmiausia stambiems miškų valdytojams – miškų urėdijoms. Didėjant smulkių privačių miško valdų skaičiui, ši sistema gali būti nepakankamai efektyvi, siekiant užtikrinti visų nuosavybės formų miškų priešgaisrinę ir sanitarinę apsaugą (Lietuvos Respublikos miškų įstatymas, 2003).

Grėsmė: Didėjant smulkių privačių miško valdų skaičiui, egzistuojanti priešgaisrinės ir sanitarinės miško apsaugos sistema gali tapti nepakankamai efektyvi.

Miškų ūkis yra svarbi Lietuvos ūkio šaka. Lietuvos miškų sektoriuje (miškų ūkyje kartu su medienos pramone, apimančia medienos ir medinių dirbinių gamybą, plaušienos, popieriaus ir dirbinių iš jų gamybą bei baldų gamybą) sukuriama pridėtinė vertė 2001 metais sudarė apie 3,6 %, o vien tik miškų ūkyje – apie 0,6 % šalies bendrojo vidaus produkto. Miškų ūkio veikla nėra subsidijuojama iš valstybės biudžeto. Šiuo metu miškų urėdijos veikia kaip valstybės įmonės pagal Valstybės ir savivaldybės įmonių įstatymą ir moka visus valstybės įmonėms nustatytus mokesčius. Įvairių mokesčių ir atskaitymų forma miškų urėdijos į valstybės biudžetą per metus sumoka apie 100–130 mln. Lt. (Kundrotas, 2002).

Stiprybė: Miškų ūkio veiklą nereikia subsidijuoti iš valstybės biudžeto.

Didėjant privačių miškų plotui, atitinkamai mažėja miškų urėdijų valdomas valstybinių miškų plotas. Kai kurių miškų urėdijų ūkinių miškų plotai tampa pernelyg maži, kad ūkininkavimas juose būtų ekonomiškai efektyvus, taip pat būtų užtikrinamas visų miško atkūrimo, apsaugos ir priežiūros priemonių įgyvendinimas (Valstybinė miškotvarkos tarnyba, 2008).

Grėsmė: Mažėjant valstybinių miškų plotams, dalis miškų urėdijų gali tapti ekonomiškai neefektyviomis.

Aukštojo, aukštesniojo ir vidurinio miško mokslo specialistai Lietuvoje pradėti rengti praėjusio amžiaus trečiojo dešimtmečio pradžioje. Kvalifikuotų miškų ūkio darbuotojų rengimo tradicijos šalyje siekia beveik aštuoniasdešimt metų. Didesnė dalis miško mokslus baigusių specialistų dirba miškų ūkio sektoriuje (Venckus, 2007).

Stiprybė: Pakankamai aukšta miškų ūkyje dirbančių specialistų kvalifikacija.

Lietuvos miškuose iškertama mediena dažniausiai yra ruošiama sortimentais, didėja jos išvežimas medvežėmis ir savikrovėmis priekabomis. 2000 metais miškų urėdijose sortimentais buvo paruošta apie 96 %. medienos ir tik apie 4 % – stiebais ir pusstiebiais. Beveik du trečdaliai visos miškų urėdijose pagamintos medienos buvo išvežta iš miško medvežėmis ir savikrovėmis priekabomis (www.am.lt, prieiga 2008 11 24).

Stiprybė: Miškų urėdijose naudojama racionali medienos ruošos technologija ir šiuolaikinė medienos ruošos technika.

Šalies miškuose yra apie 30 tūkst. km miško kelių. Kasmet prižiūrima ir remontuojama apie 20 % bendro šių kelių tinklo bei nutiesiama apie 100 km naujų miško kelių. Toks platus ir nuolat prižiūrimas bei atnaujinamas kelių tinklas sudaro geras sąlygas medienos ruošos darbams vykdyti, taip pat medienos pardavimui organizuoti (www.am.lt, prieiga 2008 11 24).

Stiprybė: Pakankamas kelių tinklas miškų ūkiui plėtoti.

Medienos ruošoje, miško atkūrimo ir jaunuolynų ugdymo darbuose miškų urėdijos ir nacionalinių parkų direkcijos plačiai naudojasi rangovų paslaugomis. Rangos darbų apimtys didėja visose minėtose miškų ūkio veiklos srityse. Miškų urėdijose 2000 m. rangos būdu iškirsta 87 %, o ištraukta 32 % visos paruoštos medienos. Rangovai taip pat apsodino 71 % bendro 2000 metais apsodinto miško ploto ir išugdė 62 % tais metais ugdytų jaunuolynų ploto (Kundrotas, 2002).

Galimybė: Didėjančios rangos darbų apimtys sudaro sąlygas plėstis privačioms rangos įmonėms.

Paruošta apvalioji mediena daugiausia parduodama vidaus rinkoje, tačiau nemaža dalis jos kiekio yra eksportuojama. 2001 metais buvo eksportuota apie 1,3 mln. m³ apvaliosios (padarinės) medienos ir apie 750 tūkst. m³ pjautinės medienos (šis kiekis sudaro apie du trečdalius visos šalyje

pagaminamos pjautinės medienos). Importuojamos apvaliosios medienos kiekis turi tik labai nedidelę reikšmę (www.am.lt, prieiga 2008 11 24).

Galimybė: Palanki šalies geografinė padėtis medienos produktų užsienio prekybai plėtoti.

Silpnybė: Didelė apvaliosios ir mažai apdorotos medienos dalis yra eksportuojama

Didžiausią eksportuojamos apvaliosios medienos dalį sudaro popiermedžiai, kurių panaudojimo šalyje galimybės yra ribotos. Pastaruoju metu eksportuojama beveik 1 mln. m³ popiermedžių per metus. Nepakankamai racionaliai šalyje panaudojama ir kita smulki apvalioji mediena bei kirtimo atliekos (www.am.lt, prieiga 2008 11 24).

Silpnybė: Nepakankamai išplėtotą šalies medienos pramonę.

Panaudojant užsienio valstybių ir tarptautinių fondų skiriamą paramą, Lietuvoje buvo atlikti ir šiuo metu vykdomi įvairūs tarptautiniai projektai miškų ūkio plėtros klausimais. Europos Sąjungos, šalys gauna ES paramas, o nuo Lietuvos įstojimo į Europos Sąjungą yra sudaryta galimybė pasinaudoti Europos Sąjungos struktūrinių fondų lėšomis (Razauskas, 2007).

Galimybė: Panaudoti užsienio šalių, tarptautinių ir Europos Sąjungos struktūrinių fondų teikiamą paramą miškų sektoriaus plėtrai.

1.6. Valstybinis miškų valdymas ir priežiūra

Lietuvos miškus turto patikėjimo teise valdo 42 urėdijos, 3 valstybiniai rezervatai, 1 biosferos rezervatas, Kuršių nerijos nacionalinio parko direkcija, miestų savivaldybės. Privačius miškus nuosavybes teise valdo miškų savininkai (Ozolovičius, 2005). Miškų įstatymu įteisinta miškų valstybinio valdymo sistema užtikrina, kad visų nuosavybės formų miškai būtų tvarkomi pagal vienodus tvaraus ir subalansuoto miškų ūkio principus.

Valstybinis miškų valdymas - tai valstybės institucijų savo kompetencijos ribose atliekama veikla, siekiant užtikrinti racionalų miškų naudojimą, tvarkymą, atkūrimą ir apsaugą (Venckus, 2007).

Valstybinio miškų valdymo metu (Marcijonas, 2004):

- priimami poįstatyminiai teisės aktai, reguliuojantys miškų santykius;
- miškai skirstomi į grupes;
- nustatyta tvarka suteikiama ir nutraukiama miško naudojimo teisė;
- atliekama miškų inventorizacija, apskaita, miškotvarka, sudaromas mišku kadastras;
- įgyvendinama miškų naudojimo ir apsaugos kontrolė;
- atliekamus kitos su miškų naudojimo ir apsaugos reguliavimu susijusios funkcijos.

Valstybinį miškų valdymą vykdo Vyriausybė, Aplinkos ministerija, Generalinė urėdija.

LR Seimas nustato miškų ūkio politikos kryptis, priimdamas įstatymus.

Vyriausybė, įgyvendindama Seimo nustatytą miškų politiką, Miškų įstatymą ir kitus miškų santykius reguliuojančius įstatymus, taip pat vykdydama valstybinių miškų savininko funkcijas (Venckus, 2007):

- priima nutarimus miškų valdymo, naudojimo, disponavimo, apsaugos ir kitais klausimais;
- tvirtina miškų skirstymo į grupes normatyvus;
- nustato metines kirtimų apimtis valstybiniuose miškuose;
- nenukirto miško pardavimo ir kitų miško naudojimo rūšių taisykles;
- atlieka kitas su miškų naudojimu, atkūrimu ir apsauga susijusias funkcijas.

Aplinkos ministerija yra specialiai įgaliota vykdomosios valdžios institucija, savo kompetencijos ribose atliekanti visų miškų valstybinį valdymą (www.am.lt, prieiga 2008 10 13).

Pagal Miškų įstatymą Aplinkos ministerija formuoja valstybės miškų ūkio strategiją rengia valstybines miškų ūkio programas. Aplinkos ministerija (LR miškų įstatymas, 2003):

- atlieka miškų ūkio valstybinio valdymo funkcijas;
- organizuoja miškingumo didinimo, miško genofondo, kraštovaizdžio ir biologinės įvairovės miškuose išsaugojimo, selekcijos ir sėklininkystės, miško išteklių naudojimo programų rengimą ir koordinuoja šių programų įgyvendinimą;
- rengia teisės aktų miškų ūkio klausimais projektus;
- organizuoja ir koordinuoja visų šalies miškų inventorizaciją, miškų tvarkymo (miškotvarkos) projektų rengimą, koordinuoja miškų monitoringą;
- organizuoja valstybinę šalies miškų apskaitą ir LR miškų valstybės kadastro sudarymą;
- rengia metinių miško kirtimo normų valstybiniuose miškuose projektus.

Pagal Aplinkos ministerijos nuostatus svarbiausi jos uždaviniai yra šie (Lietuvos Respublikos Aplinkos ministerijos nuostatai, 1998):

- didinti miškų produktyvumą;
- tenkinti ūkio ir gyventojų medienos poreikius;
- kontroliuoti Lietuvos teritorijos miškingumo didinimą;
- didinti miškų apsaugines savybes.

Visų šalies miškų būklės, naudojimo, atkūrimo ir apsaugos kontrolės funkcijas atlieka Aplinkos ministerijos Regionų aplinkos apsaugos departamentai. Jie kontroliuoja, kaip laikomasi Miškų įstatymo, kaip naudojami, atkuriami ir saugomi visų nuosavybės formų miškai, Aplinkos ministerijos nustatyta tvarka išduoda leidimus kirsti mišką valstybinių miškų valdytojams ir privačių miškų savininkams (Venckus, 2007).

Generalinė miškų urėdija prie Aplinkos ministerijos yra ūkinio valdymo institucija, kuri organizuoja ir koordinuoja valstybinių miškų, priskirtų miškų urėdijoms, atkūrimą, priežiūrą, apsaugą ir miško išteklių naudojimą (www.gmu.lt, prieiga 2008 11 13).

Generalinė miškų urėdija (Lietuvos Respublikos miškų įstatymas, 2003):

- atlieka miškų urėdijų steigėjo funkcijas ir koordinuoja jų veiklą;
- nustato miškų urėdijoms privalomasias miško atkūrimo, apsaugos ir tvarkymo darbų normas;
- organizuoja bendrą valstybinę priešgaisrinės ir sanitarinės miško apsaugos sistemą.

Generalinės miškų urėdijos misija yra didinti valstybinių miškų, kaip svarbiausios visų šalies miškų sudedamosios dalies ekologinę, aplinkosauginę, ekonominę, rekreacinę bei kitas visuomenei svarbias vertes, tvarkant juos tvaraus ir subalansuoto miškų ūkio principais, racionaliai naudojant miškų išteklius, juos atkuriant ir gausinant. Generalinei miškų urėdijai pavaldžios 42 miškų urėdijos, tolygiai išsidėsčiusios visoje Lietuvoje (Valstybinė miškotvarkos tarnyba, 2008).

Miškų urėdija – valstybės įmonė, patikėjimo teise valdanti, naudojanti valstybinius miškus ir jais disponuojanti įstatymų nustatyta tvarka, taip pat vykdanči juose kompleksinę miškų ūkio veiklą ir kitą įmonės įstatuose numatytą veiklą.

Apskrities valdytojas savo kompetencijos ribose atlieka valstybinę miškų būklės, naudojimo, atkūrimo ir apsaugos kontrolę.

1.7. Miškų ūkio politikos bruožai

Tarptautinės miškų politikos bruožai. Jungtinių Tautų padalinio FAO (Maisto ir žemės ūkio organizacija) duomenimis, 2005 m. pasaulyje augo apie 4 mlrd. ha miškų. Vienam gyventojui tenka apie 0,6 ha miško. Nors miškai ir saugomi, jų plotai mažėja: 2000–2005 m. išnyko apie 3 % viso pasaulio miškų. Miškų plotai mažėjo vidutiniškai kasmet po 7,3 mln. ha (0,18 % kasmet arba po 20 tūkst. ha per dieną). Pastaraisiais metais miškų ploto mažėjimo tempai lėtėja (<http://www.fao.org/newsroom/en/news/2005/1000127/index.html> >, prieiga 2008 10 13). Ankstesnių metų duomenimis, miškų plotai mažėjo 9 mln. ha kasmet, arba 17 ha per minutę (State of the Worlds Forests, 2005).

Pagrindinės miškų plotų mažėjimo priežastys yra šios: didėjant pasaulyje gyventojų skaičiui, kartu didėja ir maisto produktų poreikis, todėl kai kuriose šalyse miškai sparčiai kertami ir paverčiami žemės ūkio naudmenomis (ariama žeme, pievomis, ganyklomis), vis daugiau medienos sunaudojama gyvenamųjų namų, pramonės objektų statybai, kuriai (Karazija, 2008).

JT Aplinkos ir plėtros konferencijoje (Rio de Žaneiras, 1992 m.) buvo svarstomas miškų naudojimas ir apsauga. Konvencija nebuvo priimta, nes tam nepritarė daugelis Pietų pusrutulio valstybių. Konferencijoje buvo paskelbti Miškininkystės principai (Lietuvos Respublikos miškų įstatymas, 2003). Šie principai nebuvo priimti, todėl teisiškai nėra įpareigojantys.

Svarbiausios principinės nuostatos:

- kiekviena valstybė, laikydamosi JT sutarties bei tarptautinės teisės principų ir nacionalinių įstatymų, turi teisę savarankiškai naudoti savo šalies išteklius ir yra atsakinga už tai, kad jų

vykdoma veikla nesukeltų pavojaus kitų valstybių ar su tos šalies jurisdikcija nesusijusių kraštų būklei;

- valstybės turi nepriklausomą ir neginčijamą teisę naudoti, valdyti ir plėtoti savo miškus priklausomai nuo plėtros reikmių;
- miško ištekliai ir miško žemė turėtų būti tinkamai valdoma siekiant patenkinti dabartinės ir būsimos kartų socialines, ekonomines, ekologines, kultūrinę ir dvasines reikmes;
- turėtų būti vengiama finansų, prekybos, pramonės, transporto ir kitų sričių teisės aktų priėmimo bei veiklos, jei tai galėtų sukelti miškų naikinimą;
- turėtų būti kontroliuojami teršalai, ypač oro, tarp jų ir sukeliantys rūgščius lietus, kurie kenkia miškų ekosistemų būklei vietiniu, šalies, regiono ir pasauliniu mastu;
- valstybės politika turėtų užtikrinti, kad jei vykdoma veikla gali sukelti akivaizdų neigiamą poveikį svarbiems miško ištekliams, tokiais atvejais turi būti atliktas poveikio aplinkai vertinimas.

Europos Sąjungos miškų ūkio politika. Darnus miškų ūkis – miškų ir miško žemės priežiūra bei naudojimas tokiu būdu ir tokiu laipsniu, kurie palaiko jų biologinę įvairovę, produktyvumą, gebėjimą atsikurti, gyvybingumą ir jų pajėgumą išpildyti dabar ir ateityje atitinkamas ekologines, ekonomines ir socialines funkcijas lokaliu, nacionaliniu ir globaliniais lygiais ir kurie nedaro žalos kitoms ekosistemoms (Juknys, 2003).

1998 m. Europos Tarybos sprendimu buvo patvirtinta ES miškų ūkio strategija, kurioje pabrėžiama daugiafunkcinė miškų reikšmė. Šis dokumentas yra labai bendro pobūdžio ir nenumato konkrečių veiksmų plano. Strategija nereglamentuoja detaliai miškų ūkio veiklos ir miško išteklių naudojimo. Už miškų ūkio politikos formavimą ir įgyvendinimą, darnaus miškų ūkio principų taikymą yra atsakingos ES šalys narės. Tai reiškia, kad ES nėra bendros miškų ūkio politikos (Juknys, 2003).

Vienas iš pagrindinių ES tikslų, susijusių su miškų ūkiu, yra natūralios aplinkos ir miško paveldo apsauga, kad būtų išsaugota biologinė įvairovė, atkurti pažeisti miškai, užtikrinta miškų reikšmė išsaugant dirvožemį, kontroliuojant eroziją, reguliuojant vandenį, gerinant oro kokybę, prisitaikant prie klimato pokyčių ir mažinant jų pasekmes (Marcijonas, 2004). ES remia miškų ūkio plėtrą, paremtą darnaus vystymosi principais, kai ūkininkaujama palaikant miško produktyvumą, atsikūrimo galimybes, kad miškai dabar ir ateityje galėtų atlikti svarbias ekologines, ekonomines funkcijas, nedarant žalos kitoms ekosistemoms. Biologinės įvairovės apsauga ir jos didinimas yra esminė miškų ūkio plėtros dalis (Venckus, 2007).

Lietuvos miškų ūkio politika. Lietuvos miškų valdymo institucijos teisės aktais įtvirtino ir vykdo įsipareigojimus, suformuluotus tarptautiniuose, ES ir regioniniuose teisės aktuose, reglamentuojančiuose biologinės įvairovės palaikymą ir didinimą, kaip svarbią Lietuvos miškų ūkio vystymosi plėtros dalį. Tai įtvirtinta LR biologinės įvairovės apsaugos strategijoje ir veiksmų plane

(1996 m.), Lietuvos respublikos miškų įstatyme (2001 m.), Lietuvos miškų ūkio politikoje ir jos įgyvendinimo strategijoje (2002 m.).

Valstybė, formuodama miškų politiką ir teisiškai reguliuodama miškų santykius, vadovaujasi tiek ekonomine, tiek ekologine miškų reikšme. Miškų įstatymas, apibrėždamas pagrindines miškų politikos kryptis, pirmiausiai įtvirtina, kad miškas yra vienas pagrindinių Lietuvos gamtos turtų, tarnaujantis valstybės ir piliečių gerovei, saugantis krašto stabilumą ir aplinkos kokybę. Miškas tvarkomas pagal nenutrūkstamo ir daugiatislio naudojimo principus, laiduojant nuosavybės formų įvairovę. Remiantis šia pagrindine miškų politikos nuostata, formuojamos ir kitos miškų politikos kryptys (Marcijonas, Sudavičius, 1996):

- miškuose turi būti efektyviai ūkininkaujama;
- neturi būti pažeidžiami valstybės ekonominiai ir ekologiniai interesai;
- turi būti užtikrinta aplinkos, augalijos ir gyvūnijos įvairovės, kraštovaizdžio, gamtinių ir kultūrinių vertybių apsauga ir harmoninga sąveika;
- turi būti plečiamas Lietuvos teritorijos miškingumas.

Nacionalinė miškų ūkio politika yra grindžiama darnaus miško ūkio principais, kai suderinamos ekologinės, ekonominės ir socialinės miškų funkcijos, o teisingai tvarkomi miškai ne tik išlaiko biologinę įvairovę, tenkina visuomenės rekreacinius poreikius, bet ir teikia šaliai didelę ekonominę naudą (Nacionalinė darnaus vystymosi strategija, 2003).

Lietuvos miškų ūkio politika formuojama vadovaujantis šiais principais (Juknys, 2003):

1) atsakomybės už nepertraukiamą ir subalansuotą miško išteklių naudojimą. Valstybė, vykdydama visų šalies miškų valstybinio reguliavimo funkcijas, sudaro teises, finansines ir kitas prielaidas miškams išsaugoti, racionaliai naudoti miškų išteklius.

2) atitikimo nacionalinę teisinę sistemą ir tarptautinius susitarimus. Politika formuojama vadovaujantis:

- LR Konstitucija bei kitais teisės aktais;
- ES miškų ūkio politikos ir strategijos principais, ES miškų ūkio ir gamtos apsaugos direktyvomis;
- Strasbūro (1990 m.), Helsinkio (1993 m.) ir Lisabonos (1998 m.) Ministrų konferencijų Europos miškams išsaugoti rezoliucijomis;
- Tarptautinės teisės aktais: Europos laukinės gamtos apsaugos konvencija (1979 m.), Biologinės įvairovės konvencija (1992 m.) bei JT konferencijoje (1992 m.) „Aplinka ir plėtra“ priimtais pasaulio miškų išsaugojimo principais;
- visų suinteresuotų visuomenės grupių dalyvavimo ir bendradarbiavimo. Politika atsižvelgia į visų suinteresuotų visuomenės grupių interesus;

- miškų nuosavybės formų įvairovės ir jų lygiateisiškumo. Įgyvendinamas visų nuosavybės formų (privatorių ir valstybinių) miškuose veiklos lygiateisiškumas;
- miškų ūkio kompleksiskumo. Miškų ūkis plėtojamas kompleksiskai;
- miškų ūkio tradicijų tęstinumo. Lietuvos miškų ūkis turi tradicijas, į kurias atsižvelgiama, perimant užsienio šalių patirtį.

2. LIETUVOS MIŠKŲ ĮVEISIMO – ATKŪRIMO ADMINISTRAVIMO YPATUMAI

2.1. Miško želdinimo mokslo ir praktikos raida

Miško želdinimas yra mokslo sritis, tirianti ir rengianti miško atkūrimo ir įveisimo teorinius pagrindus, metodus bei technologiją. Ji remiasi daugelio disciplinų (botanikos, genetikos ir selekcijos, augalų fiziologijos, ekologijos, agrochemijos, dirvožemio mokslo, žemdirbystės, miškininkystės, miško darbų mechanizacijos, miško apsaugos ir kt.) duomenimis (Danusevičius, Gradeckas ir kt., 1991).

Klasikiniame miškamokslyje miško želdinimas buvo sudedamoji miškininkystės dalis. Didėjant miško atkūrimo ir įveisimo mastams, dar XIX a. pabaigoje ėmė kauptis miško želdinimo patirtis ir žinios, kurių ypač pagausėjo XX amžiuje (Gradeckas, Malinauskas ir kt., 2005). Visa tai įgalino miško želdinimą atskirti nuo miškininkystės kaip atskirą mokslą.

Želdinimu galima ne tik geriau atkurti mišką, įveisti jį ten, kur anksčiau jis neaugo, bet ir gerokai padidinti veisiamų medynų našumą ir biologinį stabilumą, parenkant augimvietėms optimalias medžių rūšis, taikant efektyvią veisimo technologiją ir medžių selekcijos pasiekimus. Šiuo metu miško želdinius nebeužtenka įveisti bet kaip. Kuriami medynai turi būti tvarūs, našūs, maksimaliai atitikti tikslinę paskirtį ir atlikti reikalingas funkcijas (apsaugines, poilsines ir kitas). Sukurti ekologiškai atsparius medynus – tai ne tik miškininkų rūpestis, bet ir visos visuomenės socialinė būtinybė (Bitvinskaitė, 2006).

Miško želdinimo, kaip taikomosios mokslo šakos, raida turi būti grindžiama želdinių istorinės patirties analize, biologijos ir miškininkystės mokslų pasiekimas bei visuomenės keliamais reikalavimais ateities miškams.

2.1.1. Miško želdinimo istorija

Miško želdinimo istorijai Lietuvoje jau daugiau kaip 200 metų. Dirbtinis miško želdinimas pradėtas paskutinį XVIII amžiaus ketvirtį (Lukinas, 1968). Per XX amžių įveista apie 800 tūkst. ha miško želdinių. Dėl miško atkūrimo ir kitų racionalaus ūkininkavimo priemonių Lietuvos teritorijos miškingumas nuo 19 % 1945 metais pakilo iki 30,9 % 2000 metais (Danusevičius, Gradeckas ir kt., 1991).

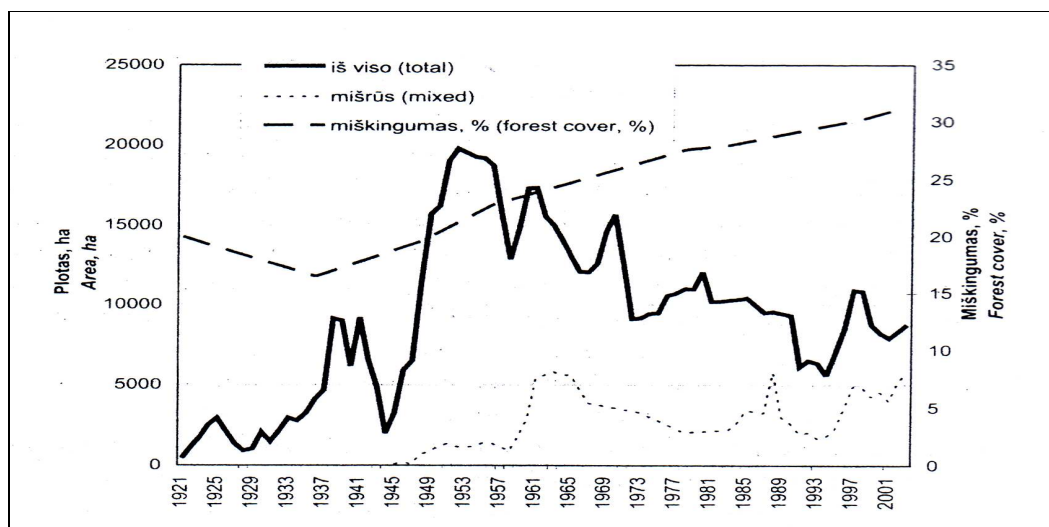
Miško želdinimo istorinė raida plačiai nušviesta literatūroje (Vilkus, 1944; Lukinas, 1968; Daujotas, 1957; Jankauskas, 1957 ir kt.). Miško želdinimo vystymąsi M. Lukinas (1968) suskirstė į penkis būdingiausius laikotarpius, logiškai susiejęs juos su vykusiais karais ir kitais svarbesniais politiniais įvykiais. Šio autoriaus pradėtą miško želdinimo darbų suskirstymą periodais kiti autoriai tęsia toliau skirstydami atskirus etapus pagal miško želdinimo tikslų ir miškininkystės mokslo reikalavimų plėtrą.

Pirmajam, ankstyvajam, laikotarpiui priklauso XVIII a. pabaigos ir XIX a. pirmosios pusės (iki 1861m. valstiečių reformos) miško želdiniai. Jie buvo atsitiktinio pobūdžio, užėmė nedidelį plotą ir iki mūsų laikų nedaug jų išliko. Tai melioraciniai kalninės pušies želdiniai Kuršių nerijos pajūrio kopose, puikūs europinio maumedžio želdiniai Degsnės miške, 1859 m. maumedžio želdiniai Vidgirio miške (Lukinas, 1968).

Antruoju laikotarpiu – nuo valstiečių reformos iki Pirmojo pasaulinio karo (1861 – 1914 m.) miško želdiniai jau įveisti didesniame plote, daugiausia valstybiniuose miškuose. Jie sudarė apie 42 tūkst. ha arba vidutiniškai po 0,8 tūkst. ha kasmet. Želdinių rūšių sudėtis labai įvairi: kultivuota paprastoji, juodoji, veimutinė, kalninė ir Bankso pušys, paprastasis ir šiaurinis (raudonasis) ažuolai, uosis, maumedis, juodalksnis, eglė. Iki šiol yra išlikę ypač produktyvūs 1885 – 1893 m. pasodinti Ašpurvių, Norkaičių, Jūrės miškuose paprastojo ir raudonojo ažuolo želdiniai, 1908, 1910, 1912 m. pasodinti veimutinės pušies želdiniai Panevėžio rajon, Valkininkų ir Nemenčinės girininkijose, 1898 m. juodalksnio, uosio želdiniai Pagėgių miške, 1884 m. uosio želdiniai Kasikėnų miške ir daugelis kitų (Daujotas, 1957).

Trečiuoju laikotarpiu – Lietuvos Respublikos gyvavimo metais (1919 – 1940) beveik keturis kartus padidėjo vidutinis metinis miško želdinimo darbų mastas (2,8 tūkst. ha), palyginti su antruoju laikotarpiu. Miškas pradėtas intensyviai želdinti 1923 m., įveista 1739 ha, o ypač daug 1938 m. – 9130 ha. Iš viso trečiuoju laikotarpiu įveista 62 tūkst. ha miško želdinių. Tačiau šiuo laikotarpiu želdiniai sudarė tik 21,5 % iškirsto miško ploto. Lėšoms kaupti įsteigtas Miško želdinimo fondas, į kurį buvo pervedama 3 % Miško departamento pajamų (Venckus, 2003).

Ketvirtajam – pokariniams miškų atkūrimo laikotarpiui (1945 – 1955m.) būdinga didelė miškų želdinimo sparta. Kasmečiai želdinių veisimo mastai išaugo nuo 3,26 tūkst. ha 1945 m. iki 19,2 tūkst. ha 1955m. (4 pav.) (Valstybinė miškotvarkos tarnyba, 2008).

4 pav. Miško žedynų veisimo mastai Lietuvoje

(Šaltinis: Valstybinė miškotvarkos tarnyba, 2008)

Pokariniu miško atkūrimo laikotarpiu M. Lukinui (1955), buvo pradėti atkurti ir atkuriami Lietuvos ažuolynai, o inicijavus M. Jankauskui (1954), - introdukuojamas maumedis. Per visą ketvirtąjį laikotarpį įvesta 155,8 tūkst. ha miško želdinių, arba vidutiniškai po 14,2 tūkst. ha kasmet.

Penktojo – miško fondo plėtimo laikotarpio (1956 – 1970m.) M. Lukina (1968) nebaigė aptarti. Tęsdami jo darbą A. Gradeckas, A. Malinauskas (2005 m.) šį laikotarpį papildė jam būdingais svarbiais faktais. Per šį laikotarpį įvesta 220,8 tūkst. ha miško želdinių, arba vidutiniškai po 14,8 tūkst. ha kasmet. Be miškų atkūrimo kirtavietėse, pradėti želdinti dykviečių, eroduojami ir netinkami žemės ūkiui plotai. Šalies miškingumas nuo 22,7 % 1956 m. padidėjo iki 26,4 % 1973 m. Labai pagerėjo veisiamų želdinių kokybė. Daug dėmesio skirta sparčiai augančių, ūkiškai vertingų introdukuotų ir vietinių medžių rūšių (maumedžių, ažuolų, uosių, juodalksnių) bei mišrių želdinių veisimui. Laikotarpio pabaigoje mišrių želdinių buvo sodinama daugiau negu grynų. Tobulėjo želdinimo būdai ir želdinių veisimo agrotechnika. Pradėti naudoti stambūs sodmenys.

Subalansuoto miško kūrimo (miško atkūrimo atitikties kirtimo plotams) etape (1971 m.) didžioji miško želdinimo darbų dalis perkelta į einamųjų metų kirtavietes. Miško želdinimo darbų mastai gerokai sumažėjo. Šiame etape ypač didelė miško atkūrimo darbų pažanga: 1983 m. mechanizuotai paruošta 91,2 % dirvų želdiniams. Stambiais sodmenimis įveista daugiau kaip pusė želdinių. Toliau plečiama miško sėklininkystė, medelynai. 1975 m. Dubravoje įkurtas Miško sėklininkystės centras. Nuo mažų eiguolio daigynų pereita prie stambių medelynų. Juose naudojama pažangi agrotechnika, pagrindinės darbų operacijos mechanizuotos, daug kur sodmenys auginami šiltnamiuose (Gradeckas, Malinauskas, 2005).

Neigiamos šio miško želdinimo ypatybės yra nepageidautinas želdomų rūšių pasikeitimas, mišrių želdinių mažėjimas, želdinimo priežiūros ir ugdymo darbų menka kokybė. Ypač sumažėjo pušų bei ažuolų želdinių. Tačiau įvyko ir teigiamų poslinkių: pradėtas reguliuoti žvėrių skaičius, Lietuvos miškų institutas sukūrė veiksmingas chemines priemones (repelentai) ir parengė rekomendacijas mechaninėms apsaugos priemonėms (Kuliešis, 2008).

Miško veisimo genetiniu – selekcinio pagrindu etapo (nuo 1980 m.) svarbiausias uždavinys – pereiti prie miško želdinių veisimo geros selekcinės kokybės sodmenimis, išaugintais iš selekcinuose objektuose surinktų sėklų. Šio miško veisimo etapo pradžia susijusi su sėklinių draustinių sukūrimu ir sėklinių plantacijų derėjimo pradžia.

Miško želdinius veisti rūšiniais sodmenimis Lietuvos miškuose gamybiniu mastu pradėta 1979 m., iš pradžių įveikus 18 ha. 1982 m. tokių želdinių plotas padidėjo iki 91 ha, 1986 m. – iki 205 ha. Šiam tikslui Miško sėklininkystės centre, Kazlų Rūdos, Trakų ir kitose miškų urėdijose pradėti auginti pušies, eglės, maumedžio sodmenys iš sėklinėse plantacijose surinktų sėklų. Želdinių veisimas, remiantis genetika ir selekcija, leidžia efektyviai didinti našumą ir gerinti kokybę (Kairiūkštis, 2003).

Specializuoto miško želdinimo etapo (nuo 1990m.) pagrindinis uždavinys – veisti iš anksto numatytos tikslinės paskirties medynus, atsižvelgiant į krašto ūkio ir visuomenės reikmes. Lietuvos miškai pagal funkcinę paskirtį skirstomi į ūkinius (71,4 %), apsauginius (14,0 %), specialios paskirties (13,0 %) ir rezervatinius (1,6 %). Miško želdinimo priemonės kiekviename miškų sektoriuje skiriasi (Bitvinskaitė, 2006).

2.1.2. Miško želdinimo mokslinių tyrimų apžvalga

Miškininkystės literatūroje daugelyje darbų plačiai nagrinėjami miško atkūrimo ir veisimo biologiniai, fiziologiniai ir ekologiniai pagrindai (Морозов, 1931; Логгинов, 1977; Миронов, 1977 ir kt.), miško želdinių įveisimo agrotechnika ir technologija (Высоцкий, 1949; Buš et al., 1971; Родин, 1977), rūšių sąveika ir miško želdinių tipai (Шмидт, 1948; Лавриненшц, Флоровский, Ковалевский, 1950; Шумаков, 1963), įvairių medžių rūšių miško želdinių išauginimas (Мангалис, 1955; Лукинас, 1956, 1967; Рубцов, 1964, 1969; Редько, 1975), miško veisimo patirtis įvairiuose dirvožemio – klimatinuose regionuose (Исаченко, 1957; Daujotas, 1958; Огиевский, 1962), miško želdinių augimas ir produktyvumas (Киселев, 1962; Юркевич, Сироткин, 1962; Мерзленко, 1974), miško želdinių tyrimo metodika (Огивский, Хиров, 1964) ir daugelis kitų klausimų.

Nemažinant miško atkūrimo srityje atliktų labai vertingų tyrimų didelės reikšmės, reikia pažymėti, kad darbų, skirtų miško želdinių augimui ir produktyvumui, kaip medžių rūšių sąveikos suminiam rezultatui tirti ir želdinių įveisimo įvairiuose dirvožemio– klimatinuose regionuose istorinei patirčiai apibendrinti, yra palyginti nedaug.

Lietuvoje miško želdinimo mokslo pradininku laikomas Marijonas Daujotas (1891 – 1975 m.). Jis Novo Aleksandrijsko žemės ūkio ir miškų institute Lenkijoje įgijo mokslingo miškininko vardą. Vėliau dirbdamas Kretingos miškų urėdu, buvo vienas iš Lietuvos pajūrio smėlynų apželdinimo iniciatorių ir vadovų (Kairiūkštis, 2003).

Žemės ūkio mokslų kandidatas, Lietuvos nusipelnęs miškininkas M. Daujotas buvo Lietuvos miškų ūkio mokslinio tyrimo instituto pirmasis Miško želdinimo skyriaus vedėjas. Jis pirmasis Lietuvos miškininkystėje suformulavo savitus miško agromelioracijos mokslo pradus, išskirtinai pabrėždamas ne drėgmės, o maisto medžiagų svarbą biologinėje apytakoje (Kairiūkštis, 2003).

Visų pokario kartos Lietuvos miškininkų miško želdinimo mokytojas buvo Mikalojus Lukinas (1906 – 1987 m.). reikšmingi jo tyrimai Lietuvos miškų ūkio bei miškininkystės istorijos klausimais. Iš stambesnių M. Lukino darbų minėtini: „Miško veisimas kolūkiuose“ (1958), „Medelių ir krūmų auginimas kolūkių želdiniams“ (1952), monografija „Lietuvos ažuolynai ir jų atkūrimas“ (1967). Gana didelė rūšių ir želdinimo būdų įvairovė būdinga iki šių dienų išlikusiems kultūrinės kilmės medynams Mažojoje Lietuvoje. Nemažai vertingų bandomųjų želdinių įveista ir

pokario metais Dubravos eksperimentinėje – mokomojoje urėdijoje, Veisiejų miškų urėdijos Pertako girininkijoje (girininkas A. Olšauskas), Tytuvėnų miškų urėdijos Šiluvos girininkijoje (girininkas V. Venslauskas), Kėdainių miškų urėdijos Josvainių girininkijoje (girininkas J. Babilius) ir kitų šalies miškų urėdijų girininkijose (Gradeckas, Malinauskas, 2005).

Želdinant mišką kaupėsi ilgalaikė darbų patirtis, o įveisti želdiniai tapo vertinga baze tolesniems jų tyrimams. Miško želdinimo klausimais domėjosi daugelis miškininkų praktikų ir mokslo darbuotojų. Miško želdinimo klausimais Lietuvos miškininkų žurnale „Mūsų girios“ (1967 – 1990 m. – „Girios“) paskelbta daug straipsnių, iki 2000 m. parengta per 20 daktaro ir viena habilituoto daktaro disertacija, Lietuvos miškų ūkio mokslinio tyrimo institute per pusę amžiaus (nuo 1950 m.) atlikta per 50 mokslinių tiriamųjų darbų.

Nuo bendrosios miško želdinimo tyrimų krypties 1964 metais atsiskyrė medžių selekcijos ir sėklininkystės, o 1974 metais – sodmenų išauginimo kryptis. Atlikti darbai pirmos kartos sėklinei bazei sukurti (pliusiniai medžiai, sėkliniai ir genetiniai draustiniai), parengtos miško sėklinių plantacijų veisimo rekomendacijos (Ramanauskas, Danusevičius, 1979). Atlikti sodmenų auginimo šiltnamiuose tyrimai ir parengtos rekomendacijos (Juška ir kt., 1977). Padidėjus pramoniniam oro užterštumui ir ėmus žūti miškams prie chemijos įmonių, pradėti tyrimai siekiant nustatyti atspariausius aplinkos teršimo želdinius (Vaičys, Raguotis, Šleiny, 1984).

Iki praėjusio amžiaus septintojo dešimtmečio dažniausiai buvo tiriami įvairių rūšių medžių grynai želdiniai. Nuolat didėjantys medienos ir miško apsauginių savybių poreikiai kėlė būtinybę labiau domėtis mišriais želdiniais. Veisiant mišrius želdinius mūsų šalies miškininkai sukaupe vertingą patirtį, paaiškėjo padarytos klaidos. Joms priklauso pušies – beržo mišrių želdinių veisimas vidutinio derlingumo dirvožemiuose (Nb, Lb), palajinių eglės želdinių veisimas neturtinguose smėlio dirvožemiuose brukniniuose pušynuose (Na) ir kt. Todėl grynų ir mišrių želdinių ūkinis vertinimas, optimalios rūšinės sudėties nustatymas įvairioms ekologinėms sąlygoms, tarp jų ir plajinių eglės želdinių ekologinio optimumo pušynuose nustatymas įgyja svarbią reikšmę. Miško želdinių tyrimai platesnį mastą įgavo XX amžiaus aštuntajame dešimtmetyje (Градяцкас, Малинаускас, 1973, 1980, 1984; Gradeckas, Malinauskas, 1976, 1979).

Atliktų tiriamųjų darbų trumpas aprašas rodo, kad miško želdintojų tyrimai išties apima visas miško želdinimo sritis pradedant selekcine sėklininkyste ir baigiant specializuotų želdinių įveisimu. Tyrimų rezultatai įgalino ne tik apibendrinti dviejų šimtmečių miško želdinimo patirtį Lietuvoje, bet ir parengti kompleksines rekomendacijas gamtinėms ekonominėms sąlygoms ir visuomenės poreikius atitinkantiems specializuotiems miškams sukurti. Atliktų tyrimų platumas bei temų įvairovė, klausimų nagrinėjimo kompleksiskumas, parengtų mokslinių rekomendacijų praktiškumas rodo, kad Lietuvos miško želdintojai yra sukūrę savitą lietuvišką miško želdinimo mokyklą, galinčią kryptingai reguliuoti miško atkūrimo procesą mūsų krašte. Pagal miško želdinimo istorinę

patirtį, medžių selekcijos priemonių įdiegimą, mišrių želdinių veisimo patirtį ir specializuoto miško želdinimo prioritetą Lietuvos miškininkai užima pirmaujančią vietą tarp kaimyninių šalių.

Vienas svarbiausių ateities uždavinių – toliau plėtoti lietuvišką miško želdinimo mokyklą siekiant sukurti našius, tvarius, turinčius aiškia tikslinę paskirtį medynus. Jie turi būti veisiami taikant šiuolaikines technologijas, atsižvelgiant į miškininkystės, dirvožemio, medžių selekcijos ir kitų mokslų pasiekimus bei istorinę miško želdinimo patirtį mūsų krašte. XX amžiaus antroje pusėje pagal mokslines rekomendacijas įveisti miško želdiniai jau yra pasiekę III – V amžiaus klasę. Labai svarbu tęsti jų tyrimą. Gauti duomenys įgalins toliau tobulinti miško želdinimo mokslą (Bitvinskaitė, 2006).

2.2. Miško atkūrimas ir įveisimas

Miškas – sudėtinga gamtinė sistema, žmogaus per ilgą miško augimo ciklą valdoma, griaunama ir vėl kuriama. Žmogus mišką naudoja: vienur – medienai gauti, kitur – poilsiui, dar kitur – vandens telkiniams apsaugoti, vėjams pristabdyti ir kitoms, pačioms įvairiausioms reikmėms. Mediena – viena iš pagrindinių reikmių, kuriai patenkinti leidžiama miškus kirsti. Kirtimai griežtai reglamentuojami. Išskirtus, privalu mišką atkurti (Venckus, 2003).

Miško atkūrimo ir įveisimo nuostatų tikslas yra reglamentuoti tvarių ir produktyvių, daugiatakslinės ir specialios paskirties miškų, atitinkančių šalies gyventojų ir ūkio poreikius, atkūrimą ir įveisimą, laikantis subalansuoto miško ūkio plėtros principų (Miškų ir saugomų teritorijų departamentas prie aplinkos ministerijos, 2001).

Asmenys ir institucijos, ketinančios sodinti mišką, dažnai žada tai daryti visiškai skirtingose vietose: vieni – senose ar šviežiose plynose kirtavietėse, kiti – pievose ir dykynėse, kur miško nebuvo, dar kiti tai norėtų daryti neiškirsdami medynų. Pradėti galvoti, kaip atkurti mišką, reikia dar prieš jį kertant, kadangi nuo medyno, augavietės sąlygų ir kirtimo būdo – neplyno, pusiau plyno ar plyno labiausiai ir priklauso atkūrimo būdas (Bitvinskaitė, 2003).

Miškas gali būti atkuriamas šiais būdais:

- miško žėlimu (taikant ir netaikant skatinančias priemones);
- miško želdinimu (sodinimas, sėjimas);
- mišriu (taikant abu aukščiau išvardintus būdus).

Miško žėlimas – miško žėlimas be žmogaus specialaus įsikišimo (Miškų ir saugomų teritorijų departamentas prie aplinkos ministerijos, 2001). Miško želdinimas (miško įveisimas) – miško želdinių veisimas, sėjant miško medžių ir krūmų sėklas arba sodinant iš jų išaugintus sodmenis (Miškų ir saugomų teritorijų departamentas prie aplinkos ministerijos, 2001).

Miško atkūrimas – miško žėlimas ir (arba) želdinimas žemėse, kuriose prieš tai miškas augo (Miškų ir saugomų teritorijų departamentas prie aplinkos ministerijos, 2001).

Miško veisimas – miško želdinimas žemėse, kuriose prieš tai miško nebuvo (Miškų ir saugomų teritorijų departamentas prie aplinkos ministerijos, 2001).

Žėlimas. Miškas želti gali iš sėklų arba kelminėmis ataugomis (juodalksnis, uosis, baltalksnis) bei šakninėmis atžalomis (drebulė, uosis). Medynai, atsikūrę atžalomis ir ataugomis, yra mažiau našūs, neatsparūs puviniai, todėl geriau, jei miškas želtų iš sėklų. Norint mišką atkurti iš sėklų, reikia siekti, kad kuo didesnis reikiamų medžių rūšių sėklų skaičius patektų į dirvą, o patekę jos gultų į kuo geresnį guolį. Išdygę daigai turi sėkmingai konkuruoti su žoline augalija (Venckus, 2003).

Želdinimas. Kaip minėta, mišką galima atkurti sodinant ir sėjant. Atkūrimas sėjant Lietuvoje nėra plačiai taikomas. Tačiau nedidelio ploto privačių valdų plynose medynų kirtavietėse miškų atkūrimas ažuolo gilėmis, sėjant pušies, eglės sėklas gali duoti gerus rezultatus. Sėjimą tikslingiausia atlikti pirmąjį pavasarį po medyno nukirtimo kovo – balandžio mėnesiais. Tam reikėtų pasirinkti aikšteles, kuriose nėra varpinių žolių. Jose paklotę su viršutiniu dirvožemio sluoksniu reikia supurenti. Sėklas rekomenduotina sėti nevējuotą dieną, o, jas pasėjus, dirvos paviršių aikštelėje reikia dar kartą supurenti (Bitvinskaitė, 2004).

Daugiausia miškų Lietuvoje pasodinama sodinant sodmenis. Tad apie tai plačiau. Sodmenys yra skirstomi į sėjinukus (iš sėklos išaugintas ir nepersodintas augalas) ir sodinukus (persodintas ir vienus ar kelis metus paaugintas sėjinukas). Pušynai paprastai atkuriami vienmečiais ar dvimečiais pušies sėjinukais. Kitų medžių rūšių medynai dažniausiai atkuriami sodinukais (Venckus, 2003).

Sodinimas. Lietuvoje miškas dažniausiai sodinamas rankiniu būdu. Stambesniems augalams sodinti yra naudojamas paprastas arba cilindrinis kastuvas, Rozanovo grąžtas, o smulkesniems (pušies, eglės sėjinukams) – pleištinis sodiklis (Danusevičius, 1991).

Sodinimo sėkmė labai priklauso nuo tinkamo augalo šaknų dirvoje išdėstymo (jos neturi būti užlenkiamos). Sodmenys turi būti pasodinti reikiamame gylyje. Spygliuočių sėjinukų sodinimo gylis – iki pirmųjų spyglių, o spygliuočių ir lapuočių sodinukų – iki šaknies kaklelio. Puriose ir sausose dirvose gali būti sodinama 2 – 3 cm giliau. Augalo šaknys įkišamos truputį giliau numatyto sodinimo gylio į sodinimo įrankiu padarytą duobutę. Prieš baigiant užpilti šaknis žeme, reikia augalą patraukti į viršų iki reikiamo sodinimo gylio. Sodinant sėjinukus į kastuvu ar Kolesovo sodikliu padarytą plyšį, augalas taip pat įkišamas į jį truputį giliau ir prieš užspaudžiant sėjinuko šaknis žeme, patraukiamas į viršų iki reikiamo sodinimo gylio – šie manevrai padeda išvengti minėto šaknų užlenkimo. Apie pasodintus medelius žemė turi būti gerai suspaudžiama, kad prie šaknų neliktų dirvožemiu neužpildytų oro tarpų (Venckus, 2003). Ypatingai reikia saugoti augalų šaknis. Sodinimo plotuose saulė ir vėjas jas labai greitai išdžiovina. Dėl šių veiksnių, ypač sodinant

pavasari, nepaprastai greitai gali žūti smulkiosios siurbiančios maisto medžiagas šaknelės, labai svarbios pasodintų augalų prigijimui (Bitvinskaitė, 2003).

2.2.1. Miškų plėtros galimybės

Pastaraisiais metais miškų urėdijos želdiniais ir žėliniais kasmet vidutiniškai atkuria apie 10 000 ha miškų.

Patvirtinus naujus Miško atkūrimo ir įveisimo nuostatus 2000 m., atkuriant valstybinį mišką pradėta plačiau taikyti savaiminį miško žėlimą ir mišrų (savaiminio ir dirbtinio miško atkūrimo būdų derinys) atkūrimo būdą. Siekiant būsimų medynų atsparumo vėjovartoms ir miško kenkėjams, taip pat veisiant eglės želdinius laikinai perteklingo drėkinimo ir drėgnesniuose dirvožemiuose nustatytas prioritetas mišrių spygliuočių – lapuočių želdinių veisimui. Daugelis augaviečių (derlingesnėse – atsižvelgiant į buvusio medyno selekcinę grupę) įteisintas miško atžėlimas minkštaisiais lapuočiais, ypač beržu (www.am.lt, priega 2008 11 17).

Sėkmingo miško atkūrimo pagrindas – kokybiška miško dauginamoji medžiaga. Tad šiuo metu pagal Europos Sąjungos reikalavimus 2003 m. parengus ir patvirtinus Miško dauginamosios medžiagos nuostatus bei Lietuvos miško sėklinės bazės sąvadą, pagrindinių medžių rūšių miško dauginamoji medžiaga ruošama miško genetiniuose draustiniuose, sėkliniuose medynuose ir kt. Sodmenimis, išaugintais iš sėklinių plantacijų surinktų sėklų, dabar apsodinama apie 30 % kirtaviečių, šiek tiek padidėjo miško dauginamosios medžiagos ruoša iš sėklinių medynų ir genetinių draustinių. Pastaruoju metu gerėja miško sodmenų kokybė, tačiau dar per mažai išauginama lapuočių, nepakankamas spygliuočių sėklų rezervas. Dar yra atveju, kai miškų atkūrimui naudojami savaiminukai (Naujokienė, 2003).

Regionų aplinkos apsaugos departamentų duomenimis vidutiniškai šalyje neatkuriamą apie 13 – 20 % privačių miškų kirtaviečių. Privačių miškų neatkurimo arba nekokybiško atkurimo priežastys yra šios:

1. Dažniausiai miškas neatželdomas dėl savininkų kaltės: aplaidumo, senatvės, ligos, lėšų trūkumo, mirties;
2. Kirtavietė priklauso keliems savininkams, iškirsti sklypai perparduoti kitiems asmenims arba savininkai slapstosi nuo atsakomybės, išvykę į užsienį ir pan.;
3. Bloga miško želdinimo darbų kokybė, nekokybiški sodmenys;
4. Neatliekamas miško želdinių ir žėlinių papildymas, priežiūra ir apsauga.

Miško pasodinimas kirtavietėje dar neužtikrina miško atkūrimo. Siekiant atkurti mišką, būtina užtikrinti miško želdinių priežiūrą, apsaugą ir papildymą, kol susiformuoja kokybės reikalavimus atitinkantis jaunuolynas. Šiuo atveju susikerta miško savininko ir aplinkosaugininkų nuomonės dėl miško atkūrimo mastų. Anot Vidmanto Juso (2006), „Tarp žmonių, kuriems miškas yra tik vieta

pailsėti, sklando nuomonė, kad privatūs savininkai miškus tik kerta, bet jų neatsodina“. Miško savininkas tigia, kad kalbant apie finansines miško savininkų problemas, valdininkų vadinamąjį „miško atkūrimo fondą“ reikėtų suskirstyti į dvi kategorijas: pirmoji – po pagrindinių kirtimų likę plotai, antroji – po sanitarinių kirtimų atsiradusios aikštės. Pagal šiuos suskirstymus atitinkamai perskirstyti miškų atkūrimui skirtas lėšas (Jusas, 2006).

Kaip vieną iš labiausiai neatidėliotinų šiuo metu spęstinių klausimų reikia paminėti Miškingumo didinimo programą. Ji patvirtinta bendru aplinkos ir žemės ūkio ministrų 2002 m. gruodžio mėn. 2 d. įsakymu Nr.616/471, tačiau ji sėkmingai galės būti įgyvendinta tik tuo atveju, jei bus tinkamai panaudoti Europos struktūriniai fondai ir Valstybinės lėšos. Miškingumo didinimo programa - tai labai ambicingas planas, numatantis iki 2020 metų padidinti šalies miškingumą 3 procentais. Ta programa numato pagrindinius principus, priemones ir procedūras šalies miškingumui padidinti, įveisiant mišką žemės ūkio paskirties žemėje bei ne žemės ūkio paskirties žemėje. Tikimasi, kad šios priemonės įgyvendinimas ne tik prisidės prie tvaraus ir subalansuoto miškų naudojimo stiprinimo, bet ir paskatins kaimo plėtrą šalies regionuose. Būtent šiam kilniam tikslui pasiekti šiuo metu yra sutelktas visų miškų žinyboje funkcionuojančių struktūrų - Miškų departamento, Generalinės miškų urėdijos ir visose miškų urėdijose bei nacionaliniuose parkuose dirbančių specialistų dėmesys (Vasiliauskas, 2004).

Per pastarąjį dešimtmetį Lietuvoje dėl žemės reformos ir būtinybės žemės ūkio sektoriui prisitaikyti prie laisvos rinkos ekonomikos sąlygų atsirado nemažai apleistų ir nedirbamų žemės plotų. Norint juose atgaivinti ūkinę veiklą, būtina galvoti apie jų panaudojimą ne žemės ūkio veiklai. Viena iš tokių alternatyvų – miškininkystė. Kodėl pravartu buvusią žemės ūkio paskirties žemę apželdinti mišku? Visų pirma todėl, kad miškininkystė – ne toks intensyvus žemės naudojimo būdas, lyginant su žemės ūkio veikla, miškams nereikalinga kasdienė priežiūra, todėl tuo patogu užsiimti žemės savininkams, gyvenantiems toli nuo savo valdų. Be to, miškai atlieka aplinkosaugines funkcijas: absorbuoja anglies dvideginį, saugo gruntinį vandenį, didina biologinę įvairovę, suteikia sąlygas poilsiui, teikia ilgalaikę naudą ne tik žemės savininkui, bet ir jo palikuonims (Aplinkos ministerija Miškų departamentas, 2003).

Žemės ūkio paskirties žemės apželdinimas mišku. Ši priemonė yra kompensacinio pobūdžio ir įgyvendinama siekiant skatinti žemės ūkio paskirties žemės apželdinimą mišku, kaip alternatyvų žemės naudojimo būdą, mažinant priklausomybę nuo žemės ūkio veiklos, bei plėtoti miškininkystę, siekiant Lietuvos miškingumo didinimo programoje ir Lietuvos miškų ūkio politikoje bei jos įgyvendinimo strategijoje užsibrėžto tikslo – iki 2020 m. padidinti šalies miškingumą 3 proc., kasmet valstybinėje ir privačioje žemėje įveisiant ne mažiau kaip 7 tūkst. ha naujų miškų. Tai pagerins šalies ekologines bei aplinkos sąlygas ir užtikrins ekonomiškai racionalų apleistų menkaverčių žemių naudojimą. Šalie miškingumas priartės prie kitų Baltijos šalių miškingumo

lygio. Šia priemone taip pat siekiama įgyvendinti ES miškams skirtą veiksų planą, kuriame numatyta skatinti miško želdinimą aplinkosaugos tikslais ir skatinti miškų biomasės energijos gamybą (Bitvinskaitė, 2004).

Apželdinimas mišku yra svarbi klimato kaitos švelninimo priemonė, nes miškai absorbuoja didelius anglies dvideginio kiekius ir aprūpina biomase. Plečiant miškų plotus jūros pakrantėje sumažės stipraus vėjo daroma žala. Miškų apsauginis vaidmuo, kurį lemia miško dirvožemio hidrofizines savybės, yra svarbus, nes apsaugo požeminio ir paviršinio vandens kokybę ir reguliuoja upių nuotėkį (Deltuvas, Čiubarkis, Motuzas ir kt., 1994).

Pagal šią priemonę mišku galima apželdinti žemės ūkio produkcijos gamybai naudojamą žemės ūkio paskirties valstybinę ir privačią žemę, kuri tinkama apželdinti aplinkosaugos tikslams įgyvendinti.

Ne žemės ūkio paskirties žemės apželdinimas mišku. Ne žemės ūkio paskirties žemė – tai žemė, nepriskirta prie žemės ūkio paskirties žemės, t.y. miškų ūkio ir kitos paskirties žemė.

Ši priemonė yra kompensacinio pobūdžio ir įgyvendinama siekiant skatinti ne žemės ūkio paskirties žemės apželdinimą mišku, kaip alternatyvų žemės naudojimo būdą, mažinant priklausomybę nuo žemės ūkio veiklos, bei plėtoti miškininkystę, siekiant Lietuvos miškingumo didinimo programoje ir Lietuvos miškų ūkio politikoje bei jos įgyvendinimo strategijoje užsibrėžto tikslo – iki 2020 m. padidinti šalies miškingumą 3 proc., kasmet valstybinėje ir privačioje žemėje įveisiant ne mažiau kaip 7 tūkst. ha naujų miškų. Tai pagerins šalies ekologines bei aplinkos sąlygas ir užtikrins ekonomiškai racionalų apleistų menkaverčių žemių naudojimą. Šalie miškingumas priartės prie kitų Baltijos šalių miškingumo lygio. Šia priemone taip pat siekiama įgyvendinti ES miškams skirtą veiksų planą, kuriame numatyta skatinti miško želdinimą aplinkosaugos tikslais ir skatinti miškų biomasės energijos gamybą (Bitvinskaitė, 2004).

Pagal šią priemonę mišku galima apželdinti ne žemės ūkio paskirties ir apleistą valstybinę bei privačią žemę, kurioje iki tol miškas neaugo. Parama ne žemės ūkio paskirties žemės apželdinimui arba apželdinimui trumpos rotacijos plantaciniais želdiniais taikoma miško įveisimo išlaidoms padengti.

3. MIŠKŲ PLĖTROS TYRIMO METODOLOGIJA

Miškotvarkos valdymo ypatumų analizei atlikti 2008 – tujų metų vasaros laikotarpiu buvo atliekama miškų valdytojų/priežiūros darbuotojų anketinė apklausa. Pagrindiniu tyrimo metodu pasirinktas anoniminis uždaro tipo klausimynas, skirtas miškų priežiūros darbuotojams (1 priedas). Į apklausiamųjų sąrašą buvo įtraukiami Lietuvos miškų urėdijų, girininkijų bei privačių miškų savininkų, priklausančių Klaipėdos, Telšių, Tauragės, Šiaulių, Panevėžio, Utenos, Kauno, Vilniaus, Marijampolės, Alytaus apskritims atstovai. Šiaulių, Panevėžio, Utenos ir Tauragės apskrityse anketos buvo dalinamos tiesiogiai, tuo pačiu paaimamas interviu, kitų apskričių atstovams anketos išsiųstos paštu, prieš tai informavus respondentą apie atliekamą tyrimą ir gavus jo sutikimą dalyvauti jame. Užtikrinant išsiųstų anketų grįžtamumą, prie siunčiamos anketos pridėtas vokas su pašto ženklais ir atgaliniu adresu.

Siekiant išanalizuoti miškų plėtros galimybes ir sąlygas, miškų priežiūros darbuotojams parengtos specialios anketos su mišriais klausimais. Tyrimo „Miškų plėtros galimybės Lietuvoje“ klausimyne pateikti 33 uždaro tipo klausimai, kurie buvo skirti įvertinti miškų plėtros poreikį, numatyti galimybes bei sužinoti respondentų nuomonę apie Kaimo plėtros 2007 – 2013 metų programos priemones – „Žemės apželdinimas mišku žemės ūkio paskirties žemėje“ bei „Žemės apželdinimas mišku ne žemės ūkio paskirties žemėje“, bei 3 atviro tipo klausimai. Taip pat tyrime neatsiribota nuo esamos miško būklės vertinimo.

Iš viso tyrime užpildyta 180 anketų – 97 proc. visų išdalintų. Apklausoje toks atsakiusiųjų skaičius yra gana didelis ir pakankamas apklausą laikyti reprezentatyvia. Atsakiusiųjų procentas tenkina visus apklausai keliamus reikalavimus.

Apdorojant surinktą informaciją tikrintas anketų užpildymo pilnumas bei tikslumas, kuris įvertintas pagal atsakymus į kontrolinius klausimus. Atsakymai į kiekvieną anketos klausimą koduoti atitinkamai priskiriant skaitmeninį kodą. Pirmieji 15 klausimų orientuoti į miškų valdytojų pritarimą atitinkamam teiginiui, taip siekta įvertinti miško tvarkymo įpročius, miškotvarkoje taikomas metodikas, miško kirtimų apimčių kitimo tendencijas Lietuvoje ir pan. Tokia surinkta ir apdorota informacija atspindi bendrąją miškų būklę bei miškų valdytojų nuomonę apie plėtros galimybes, sąlygas ir poreikį. Antroji anketos dalis orientuota į respondento valdomą mišką. Tokiu būdu įvertinti miškų būklės rodikliai skirtingose Lietuvos regionuose.

Tyrime surinktos informacijos apdorojimui naudoti SPGG, EXEL, STWG programiniai paketai. Iš pirminės duomenų bazės sudarytos atsakymų į kiekvieną anketos klausimą pasiskirstymų lentelės. Kiekvienam anketos klausimui pateikiamas atsakymų variantų skaičius ir jų pasiskirstymas procentais. Parengta visa eilė lentelių naudojant kombinuotus grupavimus.

Skaičiavimai atlikti pjūviais:

- Visi apklaustieji;

- Pagal amžių;
- Pagal darbo stažą.

Lentelėse atsakymų kategorijos „visiškai sutinku“ ir „sutinku“ apjungtos į kategoriją „teigiamai“, o kategorijos „nesutinku“, „visiškai nesutinku“ apjungtos į kategoriją „neigiamai“. Kategorijos „nei sutinku, nei nesutinku“ arba „nežinau“ yra praleidžiamos, nes informaciją galima atstatyti iš kitų lentelėje pateiktų duomenų.

Siekiant palengvinti duomenų interpretaciją, pagrindinėse lentelėse be santykinių dydžių, išreikštų procentais, pateikiamas ir apibendrintas kiekvienas miškų būklės rodiklio bei miškų plotų didinimo indikatoriaus vertinimas. Jis apskaičiuotas kaip aritmetinis vidurkis, eliminavus respondentus, kurie neturi nuomonės arba nežino. Koduota tokiu būdu: 1 – visiškai sutinku, 2 – sutinku, 3 – nei sutinku, nei nesutinku, 4 – nesutinku, 5 – visiškai nesutinku, 6 – nežinau.

Lyginant atskirų grupių rezultatus, skaičiuotas miško kokybės rodiklių vertinimų atskirose grupėse skirtumų statistinis reikšmingumas bei galimybių įvertinimui naudota SWOT analizė.

Magistrinio darbo tyrimo metodai ir empirinė bazė:

- *Mokslinės literatūros analizė* taikyta siekiant apibrėžti autorinę tyrimo koncepciją bei metodus.
- *Turinio analizė* taikyta sudarant miškų plėtros klausimyną. Taip pat atlikta Lietuvos miškų plėtrą reglamentuojančių dokumentų analizė.
- *Aprašomasis metodas* naudojamas aprašant miškų plėtros ypatumus Lietuvoje.
- *Oficialių dokumentų ir įstatyminės bazės analizės metodas* naudojamas nagrinėjant Lietuvos įstatyminę bazę, ES direktyvas ir kitus dokumentus, susijusius su miškų plėtra valstybiniuose ir privačiuose sektoriuose.
- *Statistiniai metodai* taikyti duomenų apdorojimo procese: aprašomoji analizė, dažnių analizė. Tyrimo duomenims statistiškai apdoroti pasitelkta SPSS programinė įranga.
- *Specialiosios literatūros, internetinių svetainių duomenų, periodinių leidinių studijavimo analizės metodas* taikomas aprašant bendrąją miškų ekonominę bei ekologinę situaciją Lietuvoje, ES pagrindinius reikalavimus miškų plėtros srityje. Analizuojant mokslo ir praktikos raidą miškų ūkyje daugiausia remtasi „Aplinkos apsaugos ministerijos“ publikuojamomis aktualijomis; „Žemės ūkio ministerijos duomenimis“; „Generalinės miškų urėdijos prie aplinkos apsaugos ministerijos“ duomenimis; „Statistikos departamento“ duomenimis; „Baltijos miškų ir medienos“ publikuojamais leidiniais. Metodas suteikia galimybę surinkti, išanalizuoti ir apibendrinti informaciją iš straipsnių, periodinių leidinių bei knygų.
- *Lyginamasis metodas* naudojamas lyginant valstybinių ir privačių miškų sektorių plėtros galimybes, prognozes su siekiamais Darna Vystymosi strategijoje nustatytais tikslais.

Tyrimo eiga ir rezultatų mokslinis aptarimas. Tyrimas buvo atliekamas 2007- 2009 metais, keturiais etapais.

1 etapas: 2007 m. rugsėjo – 2008 m. sausio mėn. Gilintasi į mokslinę literatūrą, suformuluoti tyrimo teoriniai ir metodologiniai pagrindai. Numatyta tyrimo strategija.

2 etapas: 2008 m. vasario – 2008 m. birželio mėn. Parengta konceptualioji mokslinio darbo dalis, kurioje išstudijuota pasirinkta literatūra, suformuluotas požiūris į problemų sprendimą. Paruoštas tyrimo klausimynas.

3 etapas: 2008 m. liepos – 2009 m. sausio mėn. Atlikta miškų priežiūros darbuotojų anketinė apklausa, bei gautų duomenų apdorojimas. Kaupti ir susisteminti duomenys, kurie apdoroti statistiniais metodais. Parengta analitinė mokslinio darbo dalis.

4 etapas: 2009 m. vasario – 2009 m. gegužės mėn. Atlikta duomenų interpretacija, suformuluotos apibendrinančios magistro darbo išvados, parengtos konstruktyvios rekomendacijos problemų sprendimui, patikrinta suformuluota hipotezė.

Pagrindinės demografinės charakteristikos. Šioje dalyje analizuojamos bendrosios miškų priežiūros darbuotojų socialinės ir demografinės charakteristikos. Jos reikšmingos norint pateikti miško priežiūros darbuotojų socialinį demografinį portretą. Ypač svarbus tyrimo požymis – miškų būklė Lietuvoje. Respondentų nuomonė įgalina įvertinti skirtingų regionų miškų būklės bei numatyti veiksmų planus ir priemones esamos būklės gerinimui. Pakankamai reikšmingi ir demografiniai tyrimo požymiai – tokie kaip amžius, darbo stažas. Tai įgalina kiekybiškai išreikšti miško priežiūros darbuotojų darbo patirtį.

Visiems įprasta, kad miškų priežiūros vadovų būryje dominuoja vyrai ir ši tendencija stebima nuolatos, tad tyrimo metu lytis nebuvo laikoma pagrindiniu įtakos faktoriumi.

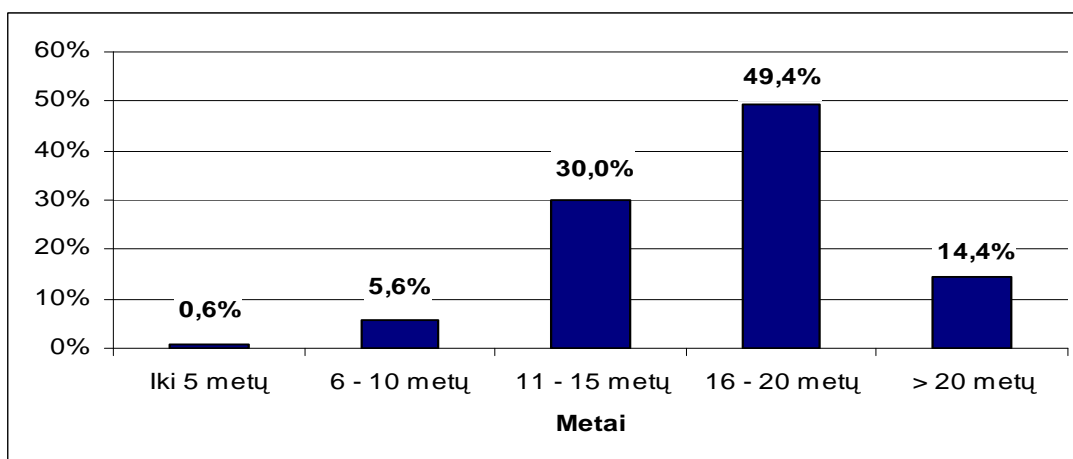
Vertinant respondentų amžių, pastebėta, kad tyrime dalyvavo vyresni nei 36 metų respondentai. Apklaustųjų amžiaus intervalų dažnis pateiktas 4 lentelėje.

4 lentelė

Respondentų amžiaus dažniai	
Amžiaus intervalai	Dažnis, %
36 - 45	13,9
46 - 55	40,6
Vyresni nei 55 metų	45,5
Suma	100

Miško priežiūros darbuotojai, patenkantys į 46 - 55 metų ir vyresnių nei 55 metų intervalus, sudarė didžiąją dalį visų respondentų – net 86,1 %. Skirtumas tarp paminėtų grupių labai nežymus – vos 4,9 % (4 lentelė). Tuo tarpu amžiaus grupėje nuo 36 iki 45 metų respondentai sudarė 13,9 % visų tyrime dalyvavusių miško priežiūros darbuotojų. Tyrimo metu taip pat vertinta respondentų

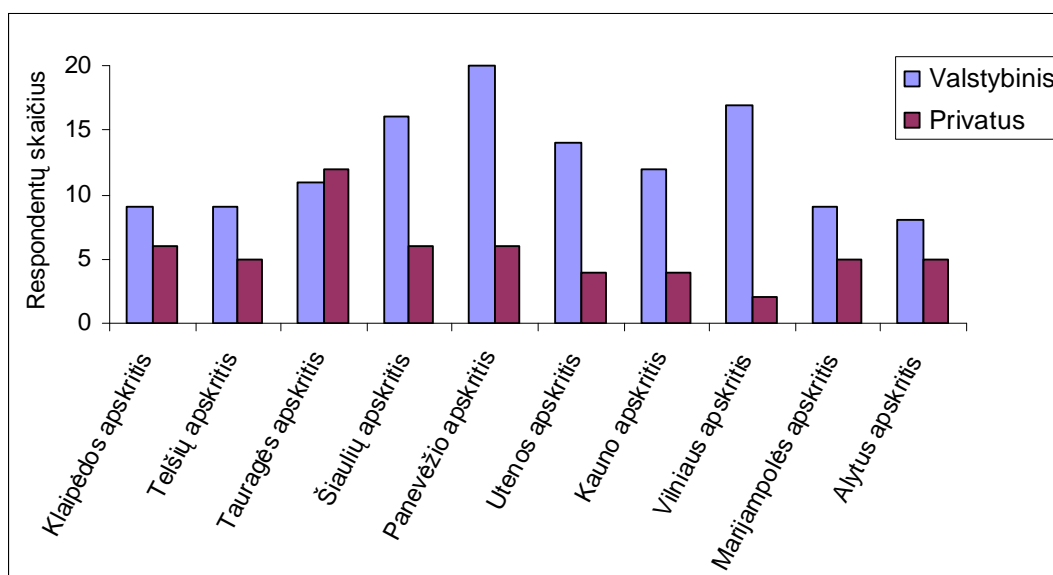
darbo patirtis miškotvarkos srityje. Pagal darbo stažą atklaustųjų pasiskirstymo dažnis pateiktas 5 paveiksle.

5 pav. Respondentų dažnis pagal darbo stažą miškotvarkos srityje

Vertinant apklaustųjų patirtį prižiūrint miškus, nustatyta, kad vos 0,6 % apklaustųjų miškus prižiūri iki 5 metų (stažas šioje srityje ganėtinai menkas), respondentai su 6 – 10 metų patirtimi sudarė 5,6 %, 11 – 15 metų – 30%, 16 – 20 metų – 49,4 %, darbuotojai su didesne nei 20 metų patirtimi sudarė 14,4 % visų tyrime dalyvavusių respondentų (5 pav.). Darbo stažas miškų ūkio priežiūroje nuo 11 iki 20 metų buvo dažniausias ir siekė 79,4 %. Tokia darbo patirtis prižiūrint miškus, įtakoja respondentų mintis, priežiūros priemones, nuostatas ir pan. Kaip matyti iš 5 paveikslo miško priežiūros darbuotojai daugiausia turi 11 – 20 metų darbo stažą, kitų intervalų dažniai turi didesnių atitrūkimų.

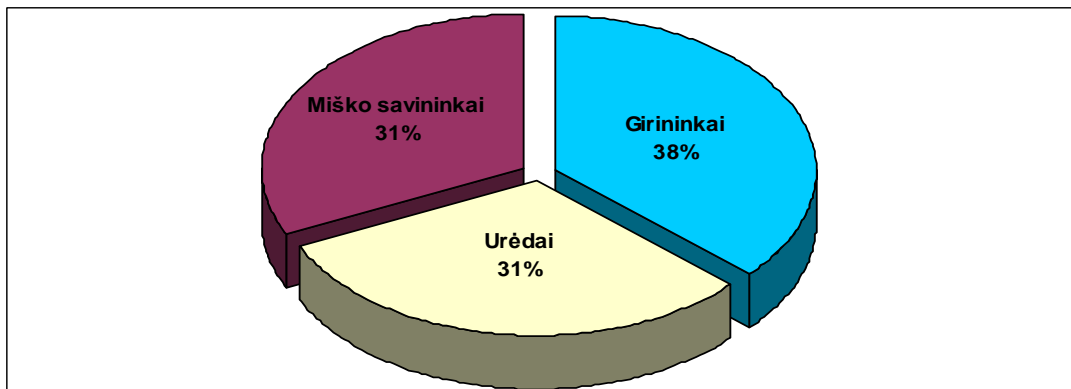
Tyrimo metu taip pat buvo vertinamas respondentų pasiskirstymas pagal atstovaujamas apskritis bei valdomus sektorius (6 pav.).

6 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal apskritis

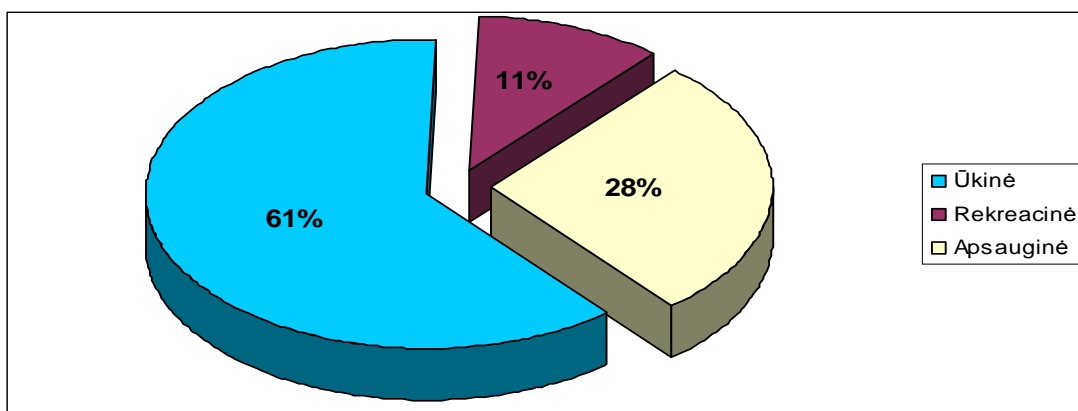
Didžiausis respondentų skaičius buvo iš Panevėžio apskrities (20 – valstybinio sektoriaus, 6 – privataus sektoriaus), iš Vilniaus apskrities (17 – valstybinio sektoriaus, 2 – privataus sektoriaus) ir iš Šiaulių apskrities (16 – valstybinio sektoriaus, 6 – privataus sektoriaus). Žiūrint bendrąją tendenciją – tyrime dominavo valstybinio sektoriaus atstovai – net 125 respondentai, iš privataus sektoriaus tyrime dalyvavo tik 55 respondentai (6 pav.).

Žvelgiant į respondentus, atstovaujančius valstybinį sektorių, išskirtinos dvi dalyvių pareigybės: girininkai – 38 % ir urėdai 31 % visų tyrime dalyvavusių miško priežiūros darbuotojų. Privačių miškų savininkai sudarė 31 % visų respondentų (7 pav.).

7 pav. Respondentų dažniai pagal pareigybės

Privačius miškus atstovaujantys miškų savininkai pagrįdė valdo ir prižiūri ūkinės reikšmės miškus. Valstybinių miškų atstovai prižiūri tiek ūkinės, tiek rekreacinės, tiek apsauginės reikšmės miškus. Tad ne nuostabu, kad dauguma dalyvių pasisakė prižiūrintys ir valdantys ūkinės reikšmės miškus – 61 % (8 pav.).

8 pav. Respondentų dažniai pagal miškų paskirtis

Svarbu pažymėti, kad tyrimo dalyviai, atstovaujantys ūkinės reikšmės miškus, sudaro didžiausią respondentų dalį. Žvelgiant į miškų valdymo sektorius, pastebima, kad ūkinės reikšmės miškus valdo 52 % privataus sektoriaus ir 48 % valstybinio sektoriaus atstovų dalyvavusių tyrime. Tuo tarpu apsauginės – 28 % ir rekreacinės – 11 % reikšmės miškus valdo ir prižiūri girininkai ir urėdai, priklausantys valstybiniam sektoriui.

4. MIŠKŲ PLĖTROS VALDYMAS LIETUVOJE

4.1. Miškų plėtros organizavimo principai ir vystymo principinės alternatyvos

Europos Sąjungos šalyse pagrindinis miško ūkio darbų organizavimo principas – darbų rangos principas, plėtojant kompleksinę miškų ūkio veiklą. Tačiau dalis šalių miško ūkio stabilumui išlaikyti naudoja ir ūkinio darbų organizavimo principą.

Organizuojant miškų naudojimo darbus visose šalyse plėtojama medienos pardavimas sortimentų pavidalu, atsisakant praėjusio amžiaus paskutiniame dešimtmetyje kai kuriose šalyse įsivyravusio medienos pardavimo stačiu mišku. Ūkinis miškų ūkio darbų organizavimo principas vyrauja miško sėklininkystės, sodmeninkystės ir miško želdinimo srityje (Jusas, 2006).

Miškų plėtra Lietuvoje yra susijusi su privalomojo miško atkūrimo, apsaugos ir tvarkymo darbų normomis. Siekiant didinti Lietuvos miškingumą ir miškotvarkos valdymą, atsiranda tam tikrų sunkumų ir rūpesčių, susijusių su finansais. Tad svarbu, kad tinkamai būtų panaudoti Europos struktūriniai fondai, nes žvelgiant į daug vilčių teikusią SAPARD (Specialiosios žemės ūkio paskirties ir kaimo plėtros) programą, pastebėta, jog struktūriniai fondai turi daug trūkumų, o tai savo ruožtu verčia susimąstyti Nacionalinę mokėjimo agentūrą dėl teikiamų paramų sąlygų.

Pažymėtina, kad kompensaciniai SAPARD paramos principai ir griežti projektų atrankos kriterijai miškų ūkio valdytojus, miškų savininkus ir kitus paramos gavėjus vertė objektyviai įvertinti savo ūkių ir įmonių ekonominį gyvybingumą, kurti efektyvaus ūkininkavimo planus. Tai ugdė jų ekonominę sąmonę ir suteikė galimybę įvertinti konkurencinę realybę, ateities perspektyvas. Kaip teigia miškininkai, SAPARD parama daugiau buvo deklaratyvi nei reali. Mat atrenkant projektus paramai gauti, prioritetu buvo laikoma tai, kad miškams veisti turėjo būti naudojamos vietinės medžių rūšys, ypač lapuočiai, kad apželdinimas mišku, būtų atliekamas mažo žemės našumo rajonuose. Miško savininkai, norintys gauti paramą, turėjo naudoti minimalų chemikalų kiekį miškų priežiūrai ir apsaugai ir pereiti prie biologinių priemonių (Dudutis, 2003).

Analizuojant šių dienų Lietuvos miškų plėtros sistemos vystymo perspektyvas, galima išskirti dvi principines alternatyvas:

1. Žemės ūkio paskirties žemės apželdinimas mišku;
2. Ne žemės ūkio paskirties žemės apželdinimas mišku.

Siekiant šių principinių alternatyvų įgyvendinimo, svarbu teikti paraiškas „Kaimo plėtros 2007 – 2013 metų programai“ pagal kurią bus skiriama tam tikra parama iš ES fondų.

4.1.1 Lietuvos miškų plėtros valdymo sistemos strateginės nuostatos

Lietuvos miško ūkio plėtros strategijos tikslas: siekiant užtikrinti subalansuotą miškų ūkio plėtrą, patenkinti įvairių visuomenės grupių poreikius miškui ir užtikrinti miškų išsaugojimą ateities kartoms, pripažįstant ilgą miško augimo trukmę ir atsižvelgiant į nuosavybės formų skirtumus bei

sąveiką, skatinant sąlygas, kuriomis teisingai tvarkomi miškai duotų šaliai ekonominę naudą. Lietuvoje yra formuojama ilgalaikė miškų ūkio politika, suderinta su kitų šalies ūkio šakų politikomis ir besiremianti šalies tradicijomis bei Europos Sąjungos teisinių normų, tarptautinių konvencijų, rezoliucijų, susitarimų, programų bei nacionalinių teisės aktų reikalavimais (Kuliešis, 2008).

Remiantis Lietuvos miškų ūkio politika ir jos įgyvendinimo strategija (2002), Lietuvos miškų ūkio plėtros strategijos pagrindiniai siekiai:

- Miško išteklių išsaugojimas ir gausinimas;
- Miškų nuosavybės formų įvairovės užtikrinimas;
- Visuomenės informavimas apie šalies miškus, jų būklę ir tvarkymą;
- Miškų mokslo ir mokymo plėtra;
- Tarptautinių ryšių stiprinimas ir plėtra;
- Racionalus, tolygus ir nepertraukiamas miško išteklių naudojimas;
- Miškų ūkio ekonominio efektyvumo didinimas;
- Miško ekosistemų tvarumo užtikrinimas;
- Biologinės įvairovės išsaugojimas bei miškų sveikatingumo gerinimas;
- Visuomenės bendrųjų su miškais susijusių reikmių tenkinimas;
- Valstybinio ir privataus miškų ūkio plėtra bendrosios kaimo plėtros kontekste.

Lietuvos kaimo plėtros 2007 – 2013 metų programos priemonėmis („Žemės ūkio paskirties žemės apželdinimas mišku“ ir „Ne žemės ūkio paskirties žemės apželdinimas mišku“) siekiama skatinti žemės ūkio paskirties ir ne žemės ūkio paskirties žemės apželdinimą mišku, kaip alternatyvų žemės naudojimo būdą, mažinant priklausomybę nuo žemės ūkio veiklos, bei plėtoti miškininkystę, siekiant Lietuvos miškingumo didinimo programoje ir Lietuvos miškų ūkio politikoje bei jos įgyvendinimo strategijoje užsibrėžto tikslo – iki 2020 m. padidinti šalies miškingumą 3 proc., kasmet valstybinėje ir privačioje žemėje įveisiant ne mažiau kaip 7 tūkst. ha naujų miškų (Bitvinskaitė, 2004, Jusas, 2006). Taip siekiama pagerinti šalies ekologines bei aplinkos sąlygas ir užtikrinti ekonomiškai racionalų apleistų bei menkaverčių žemių naudojimą. Tokiu būdu šalies miškingumas priartės prie kitų Baltijos šalių miškingumo lygio. Šiomis priemonėmis taip pat siekiama įgyvendinti ES miškams skirtą veiksmų planą, kuriame numatyta skatinti miško želdinimą aplinkosaugos tikslais ir skatinti naudoti miškų biomasę energijos gamybai.

Užsibrėžti valstybės tikslai skamba prasmingai ir ambicingai, tačiau ką apie tai mano pačių miškų priežiūros darbuotojai? (5 lentelė).

Atlikto tyrimo rezultatai parodė, kad daugiau nei pusė respondentų mano, kad miškų plotai Lietuvoje yra pakankami, tačiau dar didesnė apklaustųjų dalis sutinka, jog miškų plotus reikėtų didinti, nes tai suteikia galimybę prisidėti prie klimato kaitos pokyčių, skatinti subalansuotą miško

plėtos veiklą, plėtoti darnaus vystymosi interesus. Apklaustieji įvardino, kad jie tausojančiai prižiūri miškus ir juos tvarko bei atkuria pagal nustatyta miškotvarkos kalendorių. Net 87,8% respondentų teigia, kad atkurti ir įveisti miškus reikia didesniu mastu. Anot jų Lietuvos miškingumo didinimas 3 % iki 2020 – jų metų yra pasiekiamas.

5 lentelė

Respondentų nuomonės apie miškų plotų didinimo poreikį

TEIGINIAI	Įvertino teigiamai, %	Įvertino neigiamai, %	Neturi nuomonės, %
Miškų užimami plotai Lietuvos teritorijoje yra pakankami:	65,0	19,4	15,6
Lietuvoje reikėtų didinti miškų plotus:	85,0	2,2	12,8
Miškų plotų didinimas sukelia daugiau rūpesčių, nei teikiamos naudos:	1,0	77,3	21,7
Atkurti ir įveisti mišką reikia reguliariai pagal nustatytą miškotvarkos kalendorių:	68,3	3,9	27,8
Apželdinimas mišku yra svarbi klimato kaitos švelninimo priemonė:	79,4	0	20,6
Kasmet atkuriamų, įveisiamų miškų plotai galėtų būti didesni:	87,8	0	12,2

Taigi, apželdinimas mišku yra svarbi klimato kaitos švelninimo priemonė, nes miškai absorbuoja didelius anglies dvideginio kiekius ir aprūpina biomase. Plečiant miškų plotus jūros pakrantėje sumažės stipraus vėjo daroma žala. Miškų apsauginis vaidmuo, kurį lemia miško dirvožemio hidrofizinės savybės, yra svarbus, nes apsaugo požeminio ir paviršinio vandens kokybę ir reguliuoja upių nuotėkį.

Apibendrinant Lietuvos miškų plėtos valdymo sistemos strategines nuostatas, galime teigti, jog reikia labiau skatinti žemės ūkio produkcijos gamybai naudojamos žemės apželdinimą mišku kaip alternatyvų žemės panaudojimą, skatinti miškininkystės plėtrą ir miškų vaidmenį mažinant klimato kaitą, užtikrinti vietos aplinkos sąlygų gerinimą ir padėti spręsti nedarbo problemas kaimo vietovėse.

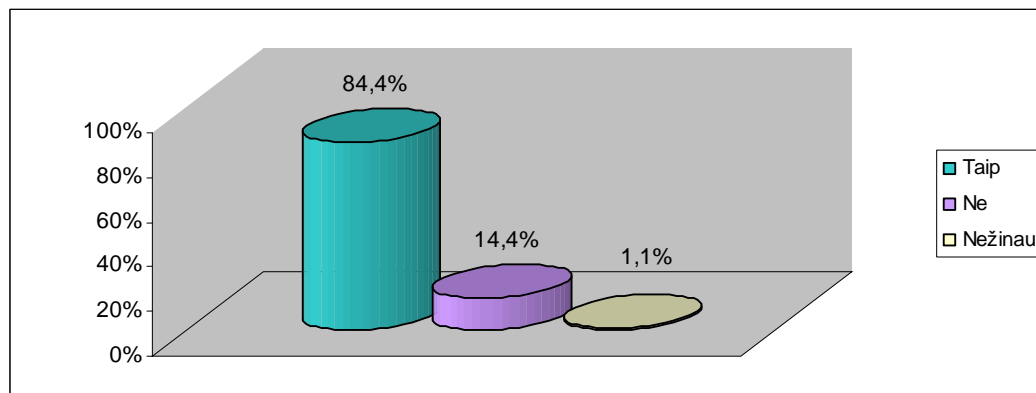
4.1.2. Miškų įveisimo – atkūrimo tendencijos Lietuvoje

Lietuvos miškų įveisimo – atkūrimo mastai analizuojami remiantis Aplinkos Apsaugos Agentūros (AAA), Lietuvos miškų departamento, Generalinės miškų urėdijos duomenimis. Miškų atkūrimo ir įveisimo nuostatai Lietuvoje reglamentuoja tvarių ir produktyvių, daugiatiakslės ir specialiosios paskirties miškų, atitinkančių šalies gyventojų ir ūkio poreikius, atkūrimą ir įveisimą, laikantis subalansuoto miškų ūkio plėtos principų.

Remiantis Aplinkos ministerijos Miškų departamento Privačių miškų skyriaus duomenimis, pastaruoju laikotarpiu kasmet atkuriamas ar naujai įveisiama apie 20 tūkst. hektarų miškų. Pastaraisiais metais įveista daugiau kaip 4 tūkst. hektarų, iš jų apie 2,5 tūkst. hektarų privačioje žemėje (http://www.gmu.lt/misko_atkurimas/nid.1030/, prieiga per internetą 2008 02 26). Pagal Miškų įstatymą, želdintinose ir atželiančiose kirtavietėse ir degavietėse miškas turi būti atkurtas ne vėliau kaip per trejus metus.

Miškų priežiūros darbuotojų apklausos rezultatai parodė, jog privačių ir valstybinių miškų sektoriuose, miškų atkūrimo darbus atliko 84,4 % respondentų (9 pav.)

9 pav. Miškų atkūrimo darbų organizavimo mastai

Regis, bendroji atkūrimo tendencija galėtų būti vertinama teigiamai, ypač velgiant į tai, kad Lietuvos miškingumo procentas yra geras ir miškų įstatyme apibrėžti tvarkymo reikalavimai įgyvendinami laiku. Iš visų (180 - ties) tyrime dalyvavusių respondentų vos 14,4% neužsiėmė atkūrimo darbų organizavimu ir vykdymu, tačiau šios grupės negalime vertinti kaip nesirūpinančios miškų plėtra ir subalansuotu vystymusi, ši apklaustųjų grupė pagal miškų įstatymą nusižengimų nepadarė. Kaip buvo aptarta anksčiau, miškų atkūrimas turi įvykti per trejus metus po miško išskirtimo. Tad šie respondentai atkūrimo darbus planuoja padaryti ateityje.

Atliekant tyrimą, siekta įvertinti miško atkūrimo darbų organizavimą bei atlikimą atsižvelgiant į valdymo sektorius. 2008 – taisiais metais atliktoje apklausoje dalyvavo 30,6% privataus miškų sektoriaus atstovų ir 69,4% valstybinio sektoriaus atstovų (7 pav.)

Įvertinus privataus ir valstybinio sektorių atkūrimo darbų organizavimo mastus, patebėta, kad iš visų 2008 – taisiais metais tyrime dalyvavusių valstybinių miškų atstovų, net 93,6% atliko miško atkūrimo – įveisimo darbus. Privataus sektoriaus atstovai apie miškų atkūrimą - įveisimą atsiliepia skeptiškiau. 2008 – taisiais metais miškų plėtroje dalyvavo 63,6% privataus sektoriaus atstovų (6 lentelė). Privačių miškų savininkai pabrėžia ir įvardina tai, kad miškų plėtrai trukdo biurokratinės miškų įveisimo – atkūrimo instrukcijos, ribojančios privačių miškų savininkų asmeninę iniciatyvą.

6 lentelė

Miško atūrimo – įveisimo darbų organizavimas pagal valdymo sektorius

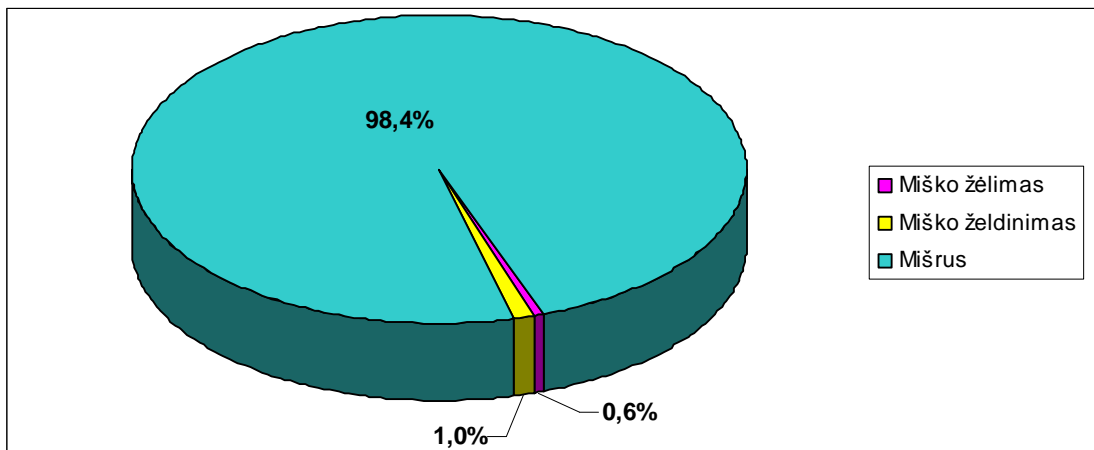
	Atkūrimo - įveisimo darbų organizavimas/atlikimas		
	Taip, %	Ne, %	Nežinau, %
Valstybinis sektorius	93,6	4,8	1,6
Privatus sektorius	63,6	36,4	0

Lietuvos miškų įveisimas – atkūrimas, sudarantis didelę miško plėtros dalį, turi būti tvarkomas remiantis Lietuvos miškų įstatymą reglamentuojančių teisės aktų reikalavimais. Valstybinių ir privačių miškų sektorių bendra politika yra siekti pagrindinių tikslų ir principų (Lietuvos Respublikos miškų įstatymas, 2003):

- Mišką privalo atkurti jo valdytojai, savininkai bei naudotojai savo lėšomis;
- Lietuvos Respublikos teritorijos miškingumas turi būti didinamas įstatymų ir kitų teisės aktų nustatyta tvarka įveisiant mišką ne miško žemėje;
- Miškas ne miško žemėje įveisiamas Aplinkos ministerijos ir Žemės ūkio ministerijos nustatyta tvarka valstybės, žemės bei miško valdytojų ir savininkų lėšomis;
- Kai įstatymų nustatyta tvarka miškas įveisiamas ne miško žemėje, šiam plotui taikomas Miškų įstatymas.
- Želdintinose kirtavietėse ir degavietėse dirbtiniu būdu miškas atkuriamas ne vėliau kaip per trejus metus po jų atsiradimo. Miškas dirbtiniu būdu įveisiamas ir atkuriamas ekologiniu pagrindu, laikantis Aplinkos ministerijos tvirtinamų Miško atkūrimo ir įveisimo nuostatų reikalavimų.
- Miško atkūrimas ir įveisimas taip pat apima medynų rekonstrukciją, želdinių ir žėlinių papildymą, priežiūrą ir apsaugą, kol susiformuoja jaunuolynas. Žuvę želdiniai ir žėliniai atkuriami ne vėliau kaip per dvejus metus.

Apibendrinant galima pasakyti, kad demokratiniiais pagrindais sutvarkytoje valstybėje ne tik miškų būklė, bet ir miškų priežiūros darbuotojų nuomonė apie ją įtakoja svarbius miškų politikos ir verslo sprendimus. Tai galime stebėti ir Lietuvoje ir visoje Europoje.

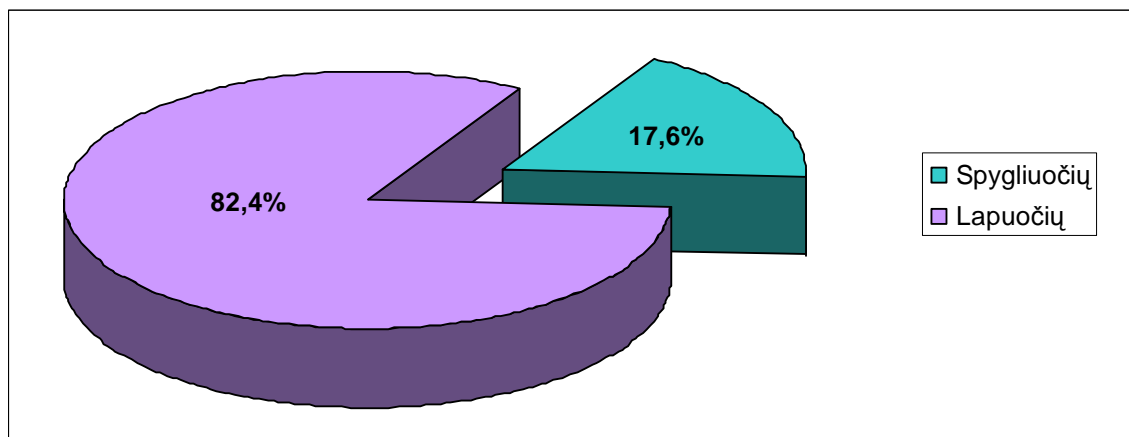
Valstybinių miškų įveisimo – atkūrimo ypatumai. Patvirtinus naujus Miško atkūrimo ir įveisimo nuostatus 2000 m., atkuriant mišką pradėta plačiau taikyti savaiminį miško žėlimą ir mišrų (savaiminio ir dirbtinio miško atkūrimo būdų derinys) atkūrimo būdą. Atliktas tyrimas parodė tą pačią tendenciją, net 98,4% valstybiniam sektoriui atstovaujančių respondentų, atkūrimui renkasi mišrųjį atkūrimo būdą (10 pav.).

10 pav. Miškų atkūrimo būdų taikymas valstybiniame sektoriuje

Siekiant būsimų medynų atsparumo vėjovartoms ir miško kenkėjams, taip pat veisiant eglės želdinius laikinai perteklingo drėkinimo ir drėgnesniuose dirvožemiuose nustatytas prioritetas mišrių spygliuočių – lapuočių želdinių veisimui. Daugelyje augaviečių (derlingesnėse – atsižvelgiant į buvusio medyno selekcinę grupę) įteisintas miško atžėlimas minkštaisiais lapuočiais, ypač beržu.

Remiantis atliktos apklausos duomenimis, net 82,4% apklausoje dalyvavusių valstybinio miškų sektoriaus atstovų teigė, kad jiems naudingiau ir labiau reikia įveisti lapuočių miškus, o 17,6% respondentų pasisakė už spygliuočių miškų įveisimo – atkūrimo poreikį (11 pav.).

11 pav. Valstybinio sektoriaus poreikis miškų įveisimui pagal želdinių sudėtį

Toks pasiskirstymas parodo teigiamą tendenciją, kuri atitinka miškotvarkos reikalavimus. Be to, miško valdytojai suvokia, kad miško įveisimo išmoka priklauso ir nuo įveisiamo miško želdinių sudėties. Pavyzdžiui, jei projekte yra ne mažiau kaip 20 proc. minkštųjų lapuočių, įveisimo išmoka palankiose ūkininkauti vietovėse sieks 3625,44 litų už hektarą, o mažiau palankiose ūkininkauti vietovėse – 4143,36 litų už hektarą (Naujokienė, 2003).

Taip pat būtina pabrėžti, kad sėkmingo miško atkūrimo pagrindas – kokybiška miško dauginamoji medžiaga. Pagal Europos Sąjungos reikalavimus 2003 m. parengus ir patvirtinus Miško dauginamosios medžiagos nuostatus bei Lietuvos miško sėklinės bazės sąvadą, pagrindinių medžių rūšių miško dauginamoji medžiaga ruošiama tik sąvade įregistruotuose objektuose (miško sėklinėse plantacijose, miško genetiniuose draustiniuose, sėkliniuose medynuose ir I selekcinės grupės medynuose), kituose objektuose miško dauginamoji medžiaga ruošiama tik gavus Miško genetinių išteklių, sėklų ir sodmenų tarnybos leidimą (<http://www.am.lt/VI/index.php#a/5696>, prieiga per internetą 2009 03 04).

Miško sodmenys auginami valstybiniuose miško medelynuose. Patvirtinus Valstybinių miško medelynų modernizavimo programą (2003 m.), per 2004-2005 m. medelynų modernizavimui urėdijos skyrė 11 mln. Lt sodmenų priežiūros technikai bei mechanizmams įsigyti, liejinimo sistemoms, sodmenų laikymo bei rūšiavimo patalpoms įrengti. Šių metų pavasarį miškams įveisti ir

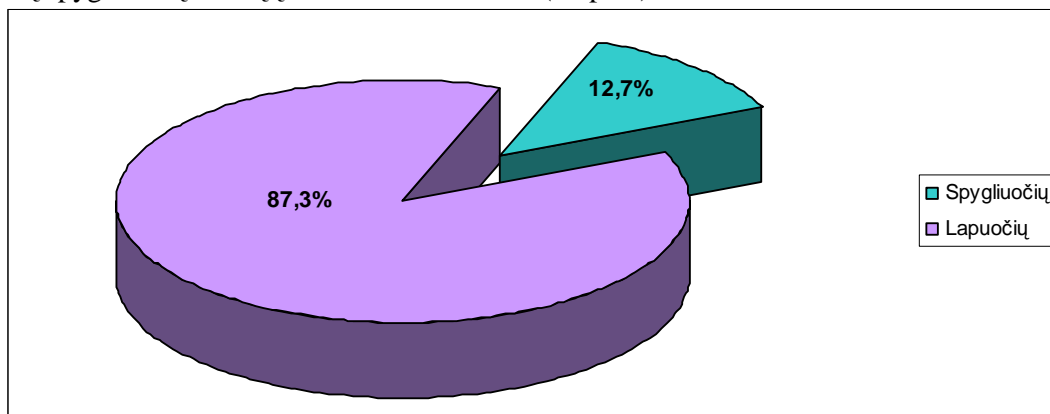
atkurti privačiuose ir valstybiniuose miškuose išauginta 38,2 mln. įvairių medžių ir krūmų rūšių sėjinukų ir 35,6 mln. sodinukų. Tačiau, padidėjus miško įveisimo apimtims privačiuose miškuose, šalyje vis dar trūksta lapuočių medžių sodmenų (Lietuvos miškų ūkio statistika, 2007).

Šis pavasaris išryškino dar vieną problemą - ilgalaikio sodmenų laikymo patalpų – šaldytuvų trūkumą. Didėjant miško želdinimo apimtims ir esant miško želdinimui nepalankiam klimatui, staigiai sulapojus beržui, kai kurioms urėdijoms jo sodinimą gegužę teko nutraukti.

Privačių miškų įveisimo – atkūrimo ypatumai. Privačių miškų atkūrimo būdai ir metodai bei atkuriamos medžių rūšys nurodomos privačių miškų valdų miškotvarkos projektuose. Iki 2005 m. šiuose projektuose sklypai buvo projektuojamas vienas, geriausiai augavietės sąlygas atitinkantis miško atkūrimo būdas. Nors anksčiau rengtuose projektuose ir nurodytas vienas miško atkūrimo būdas, miškų kontrolės pareigūnai, vertindami miškų atkūrimą, dažnai toleruoja visus galimus miško atkūrimo ir įveisimo nuostatuose įteisintus, miško atkūrimo būdus ir tikslines medžių rūšis. Tyrime dalyvavę respondentai vienareikšmiškai pasisakė, kad miškų atkūrimui – įveisimui naudoja mišrųjį būdą.

Nuo 2005 m., pakeitus Miško atkūrimo ir įveisimo nuostatus, privačios valdos miškotvarkos projekte turi būti suprojektuoti visi konkrečioje augavietėje galimi miško atkūrimo būdai. Tačiau, įteisinus šią nuostatą, iškilo kita problema – projektuojamos biržės plotis priklauso nuo numatomos kirtavietėje sodinti medžių rūšies. Miškų savininkams visada bus palankiau pasirinkti didesnę biržės plotį, tačiau tuo atveju jie turėtų įsipareigoti miškų atkūrimui pasirinkti tik vieną medžių rūšį (Bitvinskaitė, 2006).

Remiantis atliktos apklausos duomenimis, net 87,3 % tyrime dalyvavusių privačių miškų savininkų pasisakė, kad jiems palankiau veisti lapuočių miškus, o 12,7 % respondentų išreiškė poreikį spygliuočių miškų įveisimui – atkūrimui (12 pav.).

12 pav. Privataus sektoriaus poreikis miškų įveisimui pagal želdinių sudėtį

Šiuo metu privačių miškų kokybė yra gerokai prastesnė negu valstybinių. Taip atsitiko dėl to, kad nacionalizavus miškus, jie atiteko kolūkiams, kur miškai buvo prastai prižiūrimi. Atkūrus Lietuvos nepriklausomybę, tokie miškai buvo rezervuoti privatizavimui ir urėdijos juose nebegalėjo

vykdyti jokios veiklos. Dabar kaip tik tokie miškai ir yra gražinami savininkams. Šie miškai buvo neišvalyti, juose susikaupė daug brandžių medynų, todėl ir kirtimų intensyvumas privačiuose miškuose dabar žymiai didesnis negu valstybiniuose.

Viena iš priežasčių, kuri taip pat sąlygoja nekokybišką privačių miškų atkūrimą ir riboja valstybinių miškų kontrolės pareigūnų galimybes pareikalauti privačių miškų savininkų atsakomybės už nekokybiškai atkurtą mišką - privačių valdų miškotvarkos projektuose miško atkūrimas projektuojamas nekokybiškai: nurodomas tik miško atkūrimo būdas ir dirbtiniu būdu sodinamų medžių rūšių pavadinimai, dažniausiai naudojant tik miškininkams suprantamą formulę, pvz. 7B2E. Savaimė turinčių atželti medžių rūšių pavadinimai, savaiminukų kiekio, kokybės ir išsidėstymo kirtavietėje reikalavimai dažniausiai nenurodomi. Neprojektuojami miško želdinimo darbai: želdavietės ir dirvos paruošimas, sodmenų kiekis, amžius (sodmenų dydis priklauso nuo augavietės derlingumo) ir kokybės reikalavimai pagal rūšis bei sodinimo atstumai. Neprojektuojami miško želdinių priežiūros ir apsaugos darbai.

Pastebėta, kad, vertinant miškų atkūrimą privačiuose miškuose, valstybiniai miškų kontrolės pareigūnai taiko ne tokius griežtus vertinimo kriterijus nei valstybiniuose, nes administracinių teisės pažeidimų kodekse nenumatyta administracinė atsakomybė už blogą miško želdinimo darbų, želdinių ir žėlinių kokybę, neatliktą priežiūrą ir apsaugą, todėl dažnai toleruojama bloga sodmenų kokybė, sodinimas į neruoštą dirvą, neatliktą želdinių ir žėlinių priežiūra ir apsauga. Jei privatūs miškai būtų vertinami taip, kaip valstybiniai, neatkurtų kirtaviečių kiekis būtų kelis kartus didesnis.

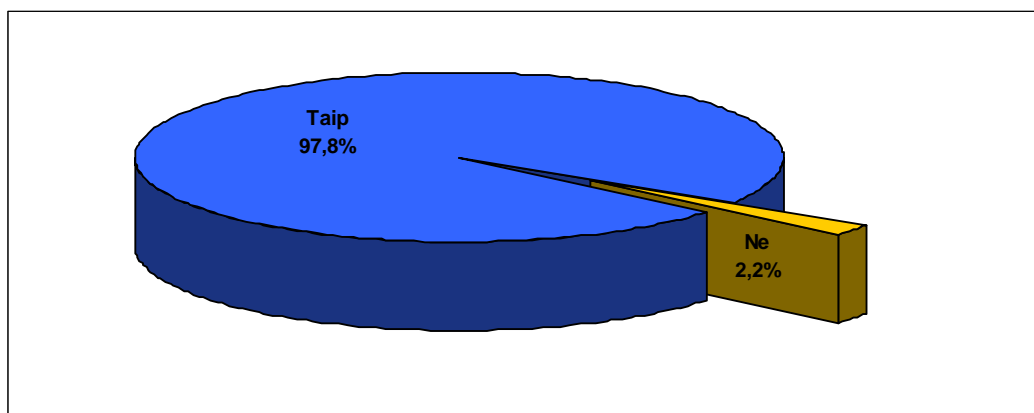
Apibendrinant miškų atkūrimo – įveisimo tendencijas Lietuvoje, galima teigti, kad valstybinių miškų atkūrimui, įveisimui, priežiūrai ir apsaugai miškų urėdijos kasmet skiria vis daugiau lėšų (2004 m. – 23 mln. Lt, 2005 – 26,7 mln.Lt). Daugelyje miškų urėdijų miško želdinimo darbų, želdinių ir žėlinių kokybė gera, tačiau kai kuriuose iš jų nustatyti trūkumai – blogai ir patenkinamai atlikti miško želdinimo darbai blogina bendrą šalies rodiklį. Gerėja miško sodmenų kokybė, tačiau dar per mažai išauginame lapuočių, nepakankamas spygliuočių sėklų rezervas. Dar yra atvejų, kai miškų atkūrimui naudojami savaiminukai. Didėjant miško želdinimo apimtims valstybiniuose ir privačiuose miškuose, medelynuose trūksta ilgalaikio miško sodmenų saugojimo patalpų – šaldytuvų. Privačių miškų savininkai neskiria reikiamo dėmesio miško želdinimo darbų, želdinių ir žėlinių kokybei. Dažnai neatliekama jų priežiūra, apsauga ir papildymas.

4.1.3. Miškų valdytojų bendradarbiavimas su ES fondais

Lietuvos kaimo plėtros 2007 – 2013 metų programa buvo parengta 2006 metų rugsėjo mėn. Jos pagrindu parengta ir pateikta ES paraiška dėl miškų ūkio plėtros finansavimo. Miškų ūkį remianti priemonė yra glaudžiai susijusi su priemone „Žemės ūkio valdų modernizavimas“, nes dalis aktyvia

žemės ūkio veikla užsiimančių savininkų tuo pačiu metu yra privačių miškų savininkai. Parama jiems užtikrins papildomas pajamas ir alternatyvios veiklos galimybes.

Lietuvos miškų priežiūros darbuotojų apklausa, atlikta 2008 – aisiais metais, parodė, kad su Lietuvos kaimo plėtros 2007 – 2013 metų programa yra susipažinę 97,8% respondentų (13 pav.). Anot jų, reikia peržiūrėti ir kiek galima supaprastinti ES paramų pagal Kaimo plėtros programas teikimą privačių miškų savininkams ir valstybinių miškų valdytojams. Tikslinga peržiūrėti kompensacijų už ūkinės veiklos apribojimus saugomose teritorijose teikimo privačių miškų savininkams tvarką. Taip pat turėtų būti svarstomas klausimas dėl kai kurių apribojimų, trukdančių miško savininkams laisviau disponuoti savo miško valdomis, sušvelninimo.

13 pav. Kaimo plėtros 2007 – 2013 metų programos žinomumas

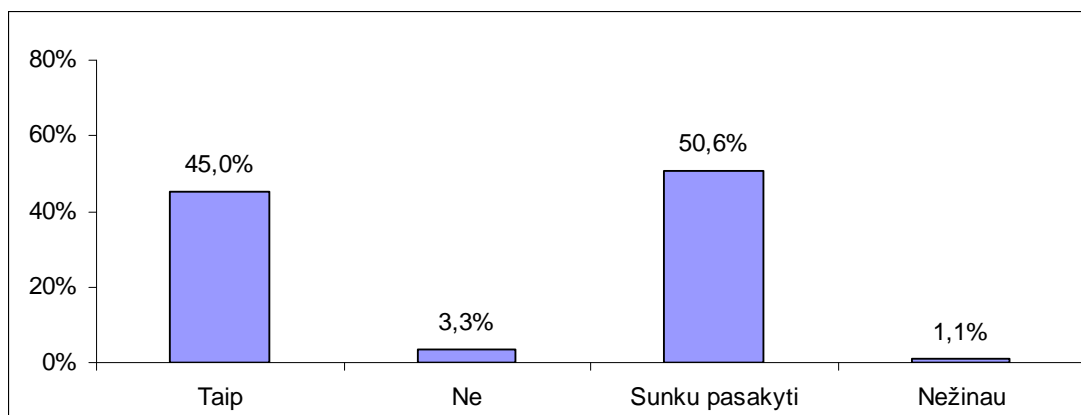
Šiai dienai, iš visų 97,8% respondentų, kurie yra susipažinę su Kaimo plėtros 2007 – 2013 metų programos remiamomis priemonėmis, tik 76,7% teikia paraiškas paramai gauti ir naudojami ES struktūrinių fondų išmokomis.

Europos Sąjungos (ES) lėšomis finansuojami projektai yra ir išliks prioritetiniai. Šiomis lėšomis finansuojamos sritys (atliekų tvarkymas, nuotekų valymas, miškų ūkio plėtra, vandens tiekimas ir kt.) taip pat nesikeis. Neatsižvelgiant į ekonominę krizę, ir toliau bus įgyvendinamos numatytos investicinės programos. Toliau bus stiprinamos aplinkos apsaugos institucijų veiklos.

Ekonominio sunkmečio laikotarpiu miško atkūrimo, apsaugos ir tvarkymo darbų normos – vieni svarbiausių rodiklių, kuriais vadovaujasi miškininkai. Kalbant apie privačius miškus, kuriuose vyrauja smulkios valdos, būtina užtikrinti tinkamą šių miškų apsaugą, priežiūrą, atkūrimą ir racionalų miško išteklių naudojimą. Pastaruosius kelerius metus privataus miškų sektoriaus atstovai mažai kreipė dėmesio į miškų atkūrimą, todėl šiai dienai skiriamas didesnis dėmesys šio sektoriaus skatinimui. Regis, Kaimo plėtros 2007 – 2013 metų programa turėtų skatinti miško priežiūros darbuotojus miško atkūrimo – įveisimo darbams. Tačiau atliktas tyrimas parodė visai kitą tendenciją (14 pav.).

Įvertinus respondentų pasisakymus apie Kaimo plėtros programos teikiamas paramas, galiu pasakyti, kad mažiau nei pusė visų tyrime dalyvavusių miškų priežiūros darbuotojų mano, jog ši

paramos priemonė skatina privačių miškų savininkų veiklą, susijusią su miško plėtra. Net 50,6% respondentų susilaiko nuo vertinimo. Patys miško savininkai teigia, kad kalbant apie finansines miškų savininkų problemas ir paramos priemones, reikėtų išskirti dvi kategorijas: pirmoji – po pagrindinių kirtimų likę plyni plotai, antroji – po sanitarinių kirtimų atsiradusios aikštelės.

14 pav. Kaimo plėtros programos palankumas skatinant miškų atkūrimą - įveisimą

Anot specialistų miškų įveisimui žemėje, kurioje niekada nebuvo miško, trukdo biurokratiniai Lietuvos įstatymai. Labai maža respondentų dalis (3%) teigia, kad Kaimo plėtros programa neskatina miško savininkų veiklos (14 pav.).

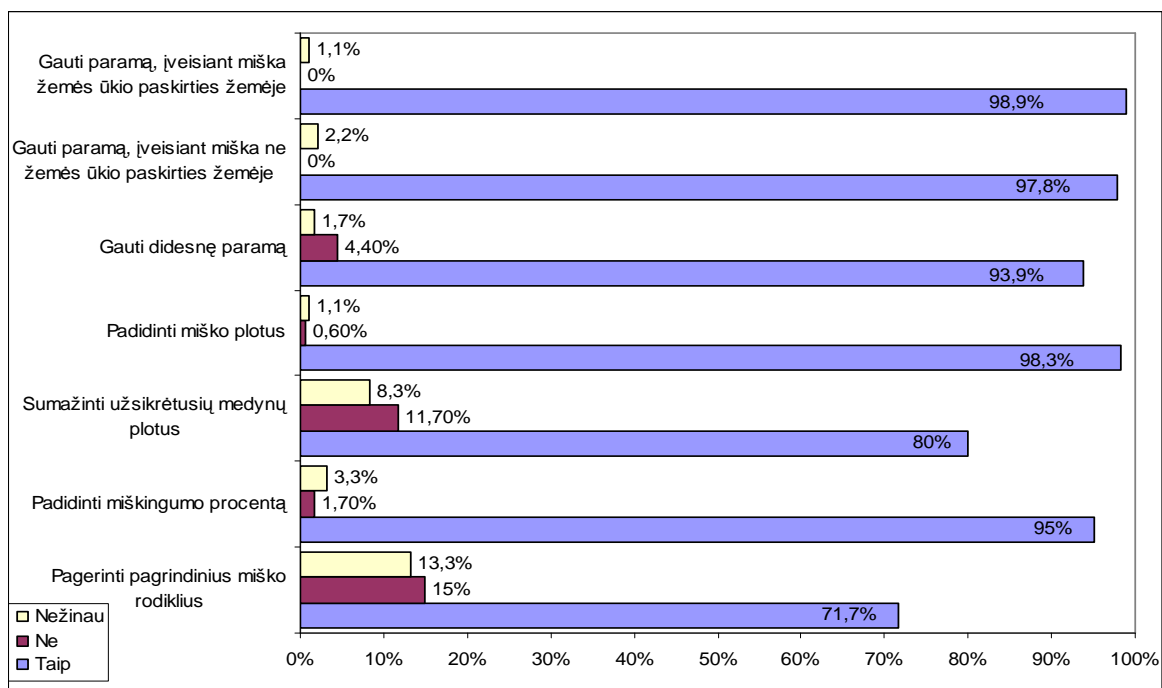
Mano manymu, siekiant padidinti miško priežiūros darbuotojų, besinaudojančių ES fondų teikiama parama, skaičių, visų pirma į miškų ūkio veiklą reglamentuojančių teisės aktų sistemą reikia integruoti miškininkavimo smulkiose valdose specifika, plėsti miško savininkų mokymo, konsultavimo ir miškininkavimo paslaugų jiems teikimo sistemą, kiek įmanoma šias funkcijas priartinant prie pačių miškų savininkų. Būtina suteikti impulsą miško savininkų kooperacijai, kuri iki šiol veikia labai vangiai.

Tyrimo metu taip pat buvo vertinama kaip Kaimo plėtros 2007 – 2013 metų programos žemės apželdinimas mišku priemonė gali nulemti tam tikrus veiksnius (15 pav.).

Respondentų manymu, Kaimo plėtros 2007 – 2013 metų programos žemės apželdinimas mišku priemonė turi didelės įtakos tam tikrų miško rodiklių būklei ir vertinimui, bei gaunamos paramos didumui ir kryptingumui. Taigi, ši paramos forma suteikia galimybę:

- Pagerinti pagrindinius miško rodiklius (su tuo sutinka 71,7 % respondentų);
- Padidinti miškingumo procentą (su tuo sutinka 95 % respondentų);
- Sumažinti užsikrėtusių medynų plotus (su tuo sutinka 80 % respondentų);
- Padidinti miško plotus (su tuo sutinka 98,3 % respondentų);
- Gauti didesnę paramą (su tuo sutinka 93,9 % respondentų);
- Gauti paramą, įveisiant mišką ne žemės ūkio paskirties žemėje (su tuo sutinka 97,8 % respondentų);

➤ Gauti paramą, įveisiant mišką žemės ūkio paskirties žemėje (su tuo sutinka 98,9 % respondentų);

15 pav. Galima Kaimo plėtros programos teikiama nauda

Apibendrinant galima teigti, kad nors valstybiniai miškai Lietuvoje apskritai tvarkomi gerai, šiuos miškus tvarkančios valstybės įmonės – miškų urėdijos – labai smulkios (tokių jau seniai nebėra nė vienoje ES valstybėje), turinčios skirtingą, subjektyviais, o ne objektyviais ekonominiais kriterijais nulemtą potencialą, tarp jų egzistuoja didelės disproporcijos administruojamo valstybinių miškų ploto, darbuotojų skaičiaus ir jų atlyginimų, investicijų į miškus ir infrastruktūrą požiūriais. Nenormaliai atrodo ir išpūstas miškų urėdijų administracijos darbuotojų skaičius, kai tuo metu tiesiogiai miškuose dirbančių girininkijų specialistų kai kur sumažėjo iki kritinės ribos. Nemažai miškų urėdijų jau dabar susiduria su mokumo problemomis.

Siekiant skatinti privatųjį miškų sektorių reikia atsižvelgti į esamą situaciją miško priežiūros darbuotojų poreikius, ko pasėkoje tobulinti paramos teikimo sąlygas bei didinti konsultuojamų paslaugų skaičių.

4.1.4. Europos Sąjungos teikiamų paramų miškų plėtrai ypatumai

Per pastarąjį dešimtmetį nemaži plotai žemės ūkio paskirties žemės buvo apleisti, tapo dirvonais. Tai lėmė besitęsianti žemės reforma ir žemės ūkio sektoriaus persiorientavimas į rinkos ekonomiką. Apleistos žemės ekonominis naudingumas galėtų būti atgaivintas suradus jai alternatyvų panaudojimą. Viena iš alternatyvų – apleistų žemių apželdinimas mišku ir miškininkystės sektoriaus plėtra. Tačiau plėtrą stabdo neefektyvus miškų valdymas ir neveiksni

miško savininkų savivalda, neparengta ir neįgyvendinta miškų sertifikavimo sistema, neišplėtota miškų infrastruktūra, menka daugelio savininkų miškininkystės ūkio tvarkymo kompetencija.

Šiai dienai naujojoje Kaimo plėtros programoje numatytos devynios priemonės, pagal kurias miško savininkai gali pasinaudoti Europos Sąjungos (ES) parama savo miškų ekonominei ir ekologinei vertei didinti. Taip pat nenaudojamai žemės ūkiui bei apleistai žemei paversti mišku ir miškininkystės žinioms pagilinti.

ES paramą miškui sodinti gali gauti tiek fiziniai, tiek juridiniai asmenys, kuriems žemė priklauso nuosavybės teise. Be to, parama skiriama ir valstybinės žemės valdytojams, įveisusiems arba ketinantiems įveisti mišką.

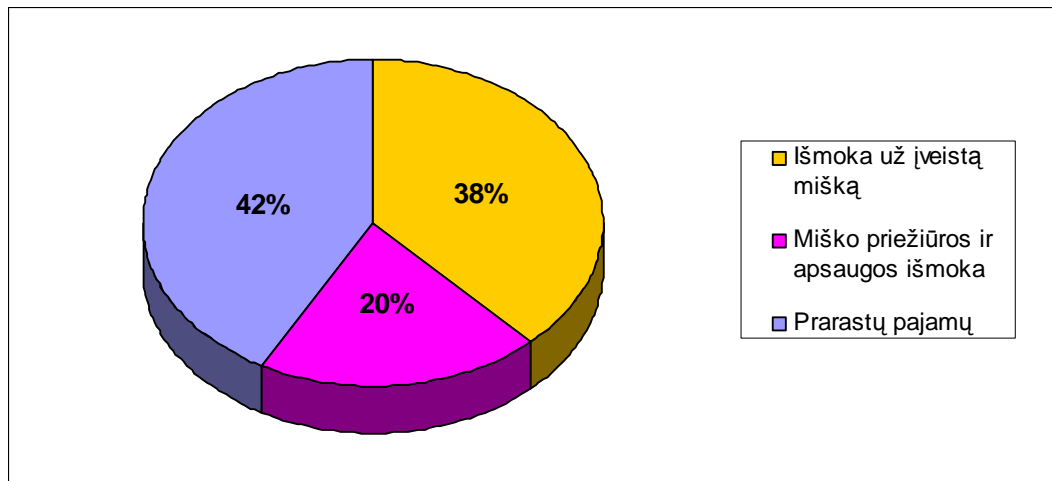
Parama pagal Kaimo plėtros programos priemonę „Pirmas žemės ūkio paskirties žemės apželdinimas mišku“ teikiama už geros agrarinės būklės žemės ūkio paskirties ploto apsodinimą mišku. Ši žemė per pastaruosius dvejus metus iki paramos paraiškos pateikimo turėjo būti deklaruota tiesioginėms išmokoms. Pagal Kaimo plėtros programos priemonę „Pirmas ne žemės ūkio paskirties ir apleistos žemės ūkio paskirties apželdinimas mišku“ paramą gali gauti apleistos žemės ūkio paskirties ir miškų ūkio paskirties žemės savininkai bei valdytojai.

Siekiantys paramos pagal minėtas dvi Kaimo plėtros programos priemones miškininkai neturėtų pamiršti kartu su paraiška pateikti reikiamus dokumentus. Kartu su paraiška reikia pateikti leidimą miškui įveisti, kurį išduoda regioninis žemėtvarkos skyrius, taip pat miško želdinimo ir želimo projektą. Įveisus mišką turi būti pateikiamas želdinamų medžių rūšių miško sodmenų ar sėklų kilmės liudijimas ir įsigijimo bei kiti įgyvendinimo taisyklėse nurodyti dokumentai (Bitvinskaitė, 2006).

Paramos gavėjams numatytos trijų rūšių išmokos: vienkartinės miško įveisimo, kasmetinės naujai įveisto miško priežiūrai ir apsaugai skirtos bei prarastų pajamų kompensavimo išmokos, padengiančios prarastas pajamas iš žemės ūkio veiklos įveisus mišką geros agrarinės būklės dirbamoje žemėje. Vienkartinės miško įveisimo išmokos dydis priklauso nuo žemės palankumo ūkininkauti lygio bei įveisiamo miško želdinių sudėties. Didžiausios paramos gali tikėtis ūkininkai, apželdinantys žemę mažiau palankiose ūkininkauti vietovėse. Jiems kompensuojama 80 proc. vidutinių miško įveisimo išlaidų, o likusiems – 70 proc.

Kaip ir buvo kalbėta paramos gavėjams yra numatomos trijų rūšių išmokos, tačiau įdomu pasižiūrėti, kokia išmokos forma patraukliausia miškų valdytojams, kas labiau paskatintų imtis miškų atkūrimo – įveisimo darbų. Atliktas tyrimas, kuriame respondentai buvo klausiami, kokia išmokos forma jiems yra priimtinausia, parodė tokią tendenciją. Pasirodo, priežiūros darbuotojų lūkesčiai gana optimistiški, mat net 42 % yra patenkinti išmoka, kuri skiriama prarastųjų pajamų kompensavimui (16 pav.). Realybė yra tokia, kad prarastų pajamų kompensavimo išmoka skiriama ūkininkams, kurie apželdino prekeinei žemės ūkio gamybai skirtą žemę ir dėl to prarado pajamas iš

žemės ūkio veiklos. Ši išmoka yra mokama 15 metų. Apleistų žemių savininkai, gausiantys paramą pagal Kaimo plėtros programos priemonę „Pirmas žemės ūkio paskirties ir apleistos žemės ūkio paskirties žemės apželdinimas mišku“, išmokos prarastoms pajamoms kompensuoti negaus, nes tose žemėse nebuvo ūkininkaujama.

16 pav. Respondentų nuomonės apie išmokos formų patrauklumą

Iš visų 180 – ties tyrime dalyvavusių miškų priežiūros darbuotojų, net 38 % norėtų gauti išmoką už įveistą mišką. Įveisus mišką parama bus mokama penkerius metus už kiekvieną hektarą. Išmoka nepriklauso želdinantiems greitai augančius medžius, kurių laikotarpis tarp dviejų kirtimų yra nuo 6 iki 15 metų. Taip pat parama neskiriama apželdinant valstybinę ir miško paskirties žemę.

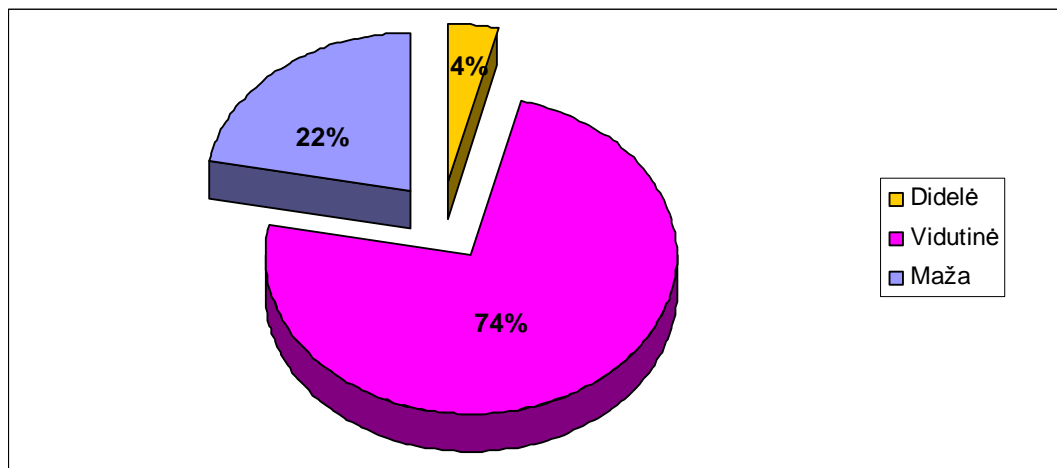
Na o 20 % respondentų siekia miško priežiūros ir apsaugos išmokos. Išmoka už miškų aplinkosaugą skiriama pagal dvi Kaimo plėtros programos veiklos sritis. Pagal pirmąją veiklos sritį išmokos skiriamos už pagrindinių miško kirtimų nevykdymą identifikuotose kertinėse miško būveinėse, pagal antrąją – už neplynuosius miško kirtimus vietoje galimų plynujų.

Norėdamas gauti miško įveisimo išmoką, pareiškėjas turi atitikti tokius kriterijus: iš žemėtvarkos skyriaus gauti leidimą miškui įveisti; pateikti miško želdinimo projektą. Miško želdiniuose turi būti mažiausiai 30 procentų lapuočių medžių rūšių. Parama nesuteikiama veisiant grynus spygliuočių želdinius. Parama neskiriama mažesnių kaip 1 ha plotų apželdinimui. Jeigu naujai veisiamas miškas tampa jau esančio miško dalimi, minimalaus dydžio apribojimas netaikomas. Parama neskiriama lauko apsauginių juostų įrengimui.

Pareiškėjas, norintis gauti įveisto miško priežiūros išmoką, privalo laikytis kriterijų: miškas turi būti tinkamai pasodintas, apsaugotas ir atitikti patvirtintą miško želdinimo projektą; pirmais ir trečiais metais po miško pasodinimo turi būti atlikta miško želdinių inventORIZACIJA; pateikti dokumentus, patvirtinančius žemės kadastro duomenų pakeitimą iš žemės ūkio paskirties žemės į miškų ūkio paskirties žemę; pareiškėjas privalo pateikti miško sodmenų/sėklų kilmės liudijimą.

Prarastų pajamų kompensavimo išmoką galės gauti „ūkininkas“ ar „kitas subjektas“, kuris užsodina dalį arba visą savo žemę ir yra gavęs paramą miško įveisimo išlaidoms kompensuoti.

Taigi, Lietuvos kaimo plėtros 2007 – 2013 metų programa siūlo solidžią paramą Lietuvos miškininkams, pagal kurią per septynerius metus yra numatyta miškų sektoriui skirti 763 mln. litų (Razauskas, 2007). Patys miškininkai šiuo metu gunamas išmokos vertina palankiai, bet teigia, kad išmokų dydžiai turėtų būti peržiūrima ir galėtų būti didinami (17 pav.).

17 pav. Išmokų dydžių vertinimas

Tyrimo rezultatai parodė, kad Europos Sąjungos teikiamos paramos skatina miškų įveisimo – atkurimo mastus bei palankiai veikia miško infrastruktūrų gerinimą, tačiau daugiau nei pusė visų respondentų teigia, kad išmokos tesiekia vidutines vertes ir galėtų būti didinamos, vos 4 % yra patenkinti išmokų didumu, na o 22 % išmokas vertina kaip mažas. Vertinant miškininkų pasisakymus apie esamas miško plėtros sąlygas ir Europos Sąjungos fondų teikiamas paramas, pastebima, kad patys miškų valdytojai į esamą situaciją žiūri skeptiškai (7 lentelė).

7 lentelė

Respondentų nuomonės apie miškų plėtrą Lietuvoje

TEIGINIAI	Įvertino teigiamai, %	Įvertino neigiamai, %	Neturi nuomonės, %
Miško plėtrai yra sudarytos visos sąlygos	11,2	36,7	52,2
Miškų atkūrimo – įveisimo einamosios išlaidos nuolat auga	87,8	0	12,2
Miškų urėdijoms ir miškų savininkams reikėtų skirti didesnę paramą miškų atkūrimui – įveisimui iš ES fondų	92,3	0	7,8

Kaip matyti, net 36,7 % atklaustųjų pasisako už tai, kad miško plėtrai nėra sudaryta palankių sąlygų ir net daugiau nei pusė respondentų susilaiko nuo esamų sąlygų vertinimo. Kalbėdami apie išlaidas beveik vienareikšmiškai pasisakoma, kad miškų tvarkymo einamosios išlaidos nuolat auga, bet teikiama Europos Sąjungos parama nors ir skatina jų veiklas, tačiau išmokų dydžiai galėtų būti didinami.

Šiai dienai egzistuojančių paramų dydžiai pateikti 8 lentelėje.

8 lentelė

ES fondų teikiamų paramų dydžiai už įveistus miškus

<i>Miško želdinių sudėtis</i>	<i>Miško įveisimo išmoka Lt/ha. Palanki ūkininkauti vietovė(70 proc.)</i>	<i>Miško įveisimo išmoka Lt/ha. Mažiau palanki ūkininkauti vietovė (80 proc.)</i>	<i>Kasmetinė miško priežiūros ir apsaugos išmoka Lt/ha</i>
Spygliuočių su minkštaisiais lapuočiais (ne mažiau kaip 20 proc.) ar minkštųjų lapuočių želdiniai	3625	4143	1036
Spygliuočių, minkštųjų lapuočių želdiniai su ne mažiau kaip 20 proc. kietųjų lapuočių, liepų priemaiša	4834	5524	1208
Kietųjų lapuočių, liepų želdiniai su spygliuočių, minkštųjų lapuočių priemaiša (iki 40 proc.)	6042	6905	1381
Kietųjų lapuočių, liepų, drebulių grynėji želdiniai	7251	8287	1381
Ažuolų želdiniai, kai pasodinta ne mažiau kaip 2500 vnt./ha sodmenų	10 876	12 430	1726
Greitai augančių rūšių trumpos rotacijos plantaciniai želdiniai	3625	4143	-
Greitai augančių hibridinių drebulių trumpos rotacijos plantaciniai želdiniai	7251	8287	-

Šaltinis: Razauskas, (2007)

Apibendrinant Europos Sąjungos teikiamas paramas galima pasakyti, jog šiai dienai numatoma remti:

- ne žemės ūkio paskirties žemės apželdinimą mišku. Tai apims miško žemės, kurioje anksčiau neaugo miškas (miško aikštės, buvę medienos sandėliai ir kt.) rekultivuojamų karjerų ir durpynų, sąvartynų ir kitų žemės ūkio paskirties plotams nepriskiriamų privačių valdų žemių apželdinimą, kuris bus remiamas tik tuo atveju, jei tai yra suderinama su vietos sąlygomis ir atitinka aplinkosaugos reikalavimus. Numatoma kompensuoti 90 proc. apželdinimo išlaidų (apželdinimo plano parengimo, miško sodmenų įsigyjimo ir jų transportavimo, dirvos paruošimo, sodinimo bei želdinių apsaugos priemonių išlaidų), neviršijant nustatytą maksimalių išmokų dydžių;
- investicijas skirtas privačių miškų valdų infrastruktūros gerinimui, t. y. investicijas į miško kelius ir jų įrenginius, sausinimo griovius ir jų įrenginius, informacinius ženklus, rekreacinės paskirties ir medžioklės įrangą, kitą infrastruktūrą, o taip jaunuolynų ugdymą. Numatoma kompensuoti 75 proc. tinkamų išlaidų. Maksimali parama ne daugiau 100 tūkst.eurų;
- investicijas skirtas medienos ruošos bei apvaliosios medienos paruošimo technologijoms modernizuoti ir miško produktų rinkodarai. Paramą numatoma teikti individualiems ar kooperuotiems projektams. Numatoma kompensuoti 50 proc. tinkamų išlaidų, bet ne daugiau 375 tūkst.eurų, arba parama pagal de minimis neviršijant 100 tūkst.eurų;
- miško savininkų asociacijų steigimą. Parama skirta asociacijų įkūrimui, registravimui ir administravimui bus teikiama naujai steigiamoms asociacijoms pirmus penkerius metus po

įsteigimo vienkartinės metinės išmokos forma. Ši išmoka pirmais, antrais, trečiais, ketvirtais ir penktais metais po įsikūrimo turėtų sudaryti atitinkamai 30, 25, 20, 15 ir 10 tūkst. eurų;

➤ prevencines priemones aukštos ir vidutinės gaisrų rizikos miškams. Parama bus teikiama vadovaujantis Miškų gaisrų prevencijos planu. Numatoma remti projektus skirtus viešiesiems poreikiams tenkinti, kompensuojant 100 proc. tinkamų.

4.2. Lietuvos miškų plėtros valdymas

Lietuvos miškų ūkio valdymo sistema pagrįsta funkcijų ir kompetencijų (politikos ir strategijos formavimo – įgyvendinimo – kontrolės) atskyrimo principu: atitinkamo sektoriaus politiką ir strategiją formuoja už šio sektoriaus valstybinį valdymą atsakinga ministerija, šią politiką ir strategiją įgyvendina ministerijai pavaldžios institucijos, įgyvendinimo kontrolė priskiriama atitinkamai (dažniausiai tai pačiai ministerijai pavaldžiai) kontrolės institucijai. Tokia sistema apibrėžta Miškų įstatymo 5 straipsnio nuostatomis, reglamentuojančiomis miškų ūkio valstybinį valdymą ir kontrolę. Miškų politiką formuoja Aplinkos ministerija (joje – Miškų departamentas), ją įgyvendina Generalinė miškų urėdija prie Aplinkos ministerijos, vykdydama jai priskirtas miškų urėdijų (valstybės miško įmonių) steigėjo funkcijas, o šį įgyvendinimą kontroliuoja Aplinkos ministerijai pavaldžios Valstybinės aplinkos apsaugos inspekcijos teritoriniai miškų kontrolės padaliniai. (Dudutis, 2003; Lietuvos respublikos miškų įstatymas, 2003).

Aplinkos ministerija miškų departamentas. Departamente yra keturi skyriai: Miškų ūkio plėtros skyrius, Miškotvarkos ir miško išteklių skyrius, Privačių miškų skyrius, Miškininkystės skyrius (www.am.lt, prieiga per internetą 2009 03 21).

Svarbiausieji departamento uždaviniai yra formuoti miškų ūkio politiką ir strategiją, organizuoti ir koordinuoti jos įgyvendinimą bei siekti, kad miškai būtų tvarkomi pagal tvaraus ir subalansuoto miškų ūkio principus, būtų racionaliai naudojami miško ištekliai, išsaugotos miškų ekosistemos, biologinė įvairovė miškuose ir kraštovaizdžio stabilumas, stiprinamos miškų apsauginės savybės, didinamas Lietuvos teritorijos miškingumas ir miškų produktyvumas (www.am.lt, prieiga: 2009 03 21).

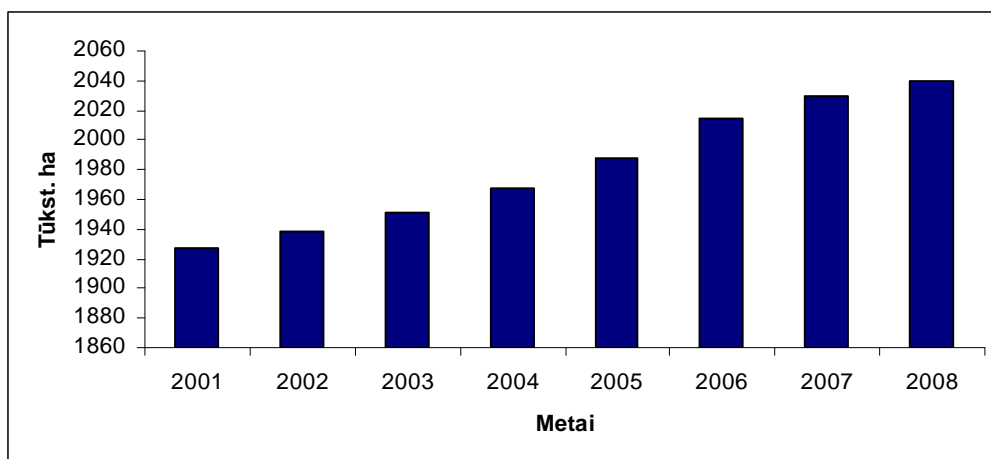
Generalinė miškų urėdija prie aplinkos ministerijos. Generalinę miškų urėdiją sudaro septyni skyriai, iš kurių keturi reikalingi šios institucijos pagrindinių funkcijų vykdymui užtikrinti (tai Miško atkūrimo ir apsaugos, Miško naudojimo, Ekonomikos, Finansų ir apskaitos, Teisės ir personalo skyriai bei Vidaus audito tarnyba), kiti trys skyriai skirti – pagalbinių funkcijų vykdymui (tai Teisės ir personalo, Bendrųjų reikalų skyriai ir Buhalterinė tarnyba). Teisės ir personalo skyrius vykdo ir dalį pagrindinių Generalinės miškų urėdijos funkcijų (www.gmu.lt, prieiga 2009 03 21).

Svarbiausi Generalinės miškų urėdijos uždaviniai yra organizuoti ir koordinuoti miškų urėdijoms priskirtų valstybinių miškų atkūrimą, priežiūrą, apsaugą ir miško išteklių naudojimą,

siekiant šių miškų tvarkymo pagal tvaraus ir subalansuoto miškų ūkio principus, bei siekti miškų urėdijoms patikėto valstybės kapitalo išsaugojimo, jo efektyvaus naudojimo bei miškų urėdijų pelningos veiklos.

4.2.1. Esamos miško plėtros padėties analizė

Remiantis Lietuvos statistikos departamento duomenimis, apaugusios miško žemės plotai metai iš metų didėja (18 pav.).

18 pav. Apaugusi mišku miško žemė Lietuvoje

šaltinis: statistikos departamentas, (2009)

Pastebimas įdomus paradoksas, kad nors kirtimų apimtys Lietuvoje taip pat turi tendenciją augti, tačiau kaip matyti iš 18 pav. miškų užimami plotai auga teigiamai tiesine proporcija. Miškininkų vertinimu, miškų plėtra Lietuvoje atspindi subalansuotą miškų vystymąsi, paremtą darnaus vystymosi principais ir nors pramoninis medienos poreikis auga, Lietuvos miškų nemažėja, o kaip tik daugėja. Lietuvos miškingumo didinimo programoje numatyta siekti miškingumo procentą padidinti iki 33 %. Pagal paskutinius statistikos departamento duomenis 2008 – tujų metų miškingumas siekė 32,8 % (9 lentelė).

9 lentelė

Lietuvos miškingumas

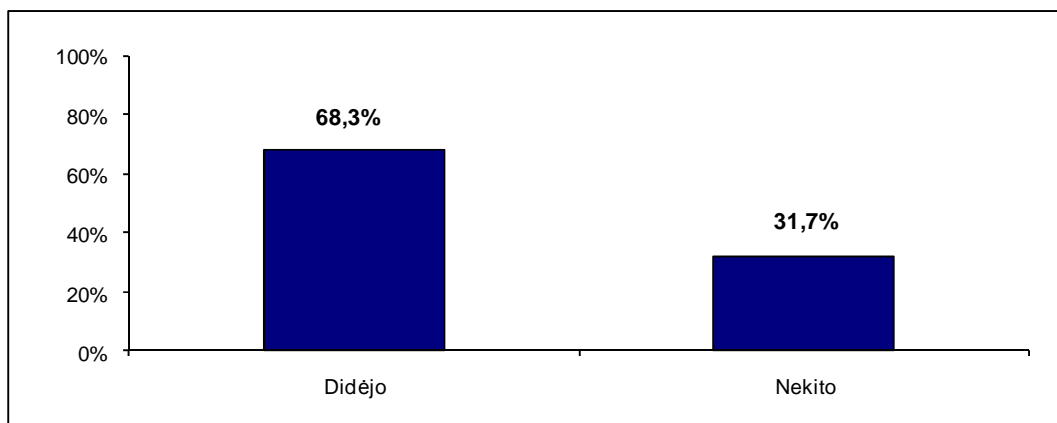
Metai	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Miškingumas, %	30,9	31,2	31,3	31,7	32,0	32,5	32,7	32,8

šaltinis: statistikos departamentas, (2009)

Analizuojant miškingumo duomenis, pastebima, kad nuo 2000 – tujų iki 2008 – tujų metų Lietuvos miškingumas palaipsniui ir tolygiai išaugo nuo 30,9 % iki 32,8 %.

2008 – taisiais metais atlikta miškų valdytojų apklausa atskleidė identišką situaciją ir nupiešė labai gražią Lietuvos miškų situaciją. Remiantis tyrimo rezultatais, matyti kad 68,3 % respondentų

teigia, jog jų miške miškingumo procentas 2008 – taisiais metais didėjo, 31,7 % apklaustųjų teigia, kad jų miške miškingumo procentas nekito (19 pav.).

19 pav. Miškingumo kitimas 2008 – tais metais

Pasirodo, Lietuvos miškininkai vieningai siekia miškingumo didinimo programoje užsibrėžtų tikslų. Mano manymu, dabartinė miškų plėtros situacija yra gera, mat siekiant miškingumo didinimo tikslų, svarbu, jog miškingumo procentas didėtų, o jei nedidėja, bent jau išliktų toks koks yra. Šių dienų duomenys rodo bendrai teigiamą situaciją (10 lentelė).

10 lentelė

Respondentų nuomonių pasiskirstymas dėl miškingumo kaitos jų miške

<i>Apskritis</i>	<i>Respondentai, teigę, jog miškingumas jų miške didėjo</i>	<i>Respondentai, teigę, jog miškingumas jų miške nekito</i>	<i>Bendras respondentų skaičius</i>
Klaipėda	13	2	15
Telšiai	11	3	14
Tauragė	15	8	23
Šiauliai	11	11	22
Panevėžys	18	8	26
Utena	14	6	20
Kaunas	9	7	16
Vilnius	15	2	17
Alytus	9	4	13
Marijampolė	8	6	14

10 lentelėje pateikta skirtingų apskričių respondentų nuomonių dėl miškingumo kaitos jų miške kitimo. Kaip matyti iš pateiktų duomenų, visose Lietuvos apskrityse (išskyrus Šiaulius) miškų valdytojų teigimu, miškingumo procentas jų miške didėjo. 50 % respondentų, atstovaujančių Šiaulių apskritį, teigė, jog miškingumo procentą padidino, na o kita respondentų pusė miškingumo procento nepakeitė.

Apibendrinant tyrimo metu išsakytas miškų valdytojų mintis apie miškų plėtros galimybes ir sudarytas sąlygas Lietuvoje, galime daryti išvadas, kad:

- Pastaruoju metu, mišku apželdinant apleistas žemes, savininkai galėjo nemokamai gauti tik sodmenų iš miškų urėdijų. Tačiau kad tuos sodmenis gautų, žemių savininkams vėlgi reikėjo peršokti daugybę biurokratinių barjerų;
- Piktžolynų pavertimą miškais ES remia tik 2007–2013 m., tačiau miškų įveisimas jau nebus kompensuojamas 100 proc. Tad kyla retorinis klausimas, kodėl 2004–2006 m. panaudotos ne visos ES fondų lėšos, skirtos miškams veisti geros būklės dirbamuose žemės ūkio sklypuose? Ar kaltas vien biurokratizmas?
- Ne vieną iš žemių savininkų nuo miško įveisimo darbų atgraso reikalaujamas surinkti didžiulis dokumentų pluoštas, labai smulkmeniško turinio sutartis, kurią reikia sudaryti su Nacionaline mokėjimo agentūra;
- Miško įveisimo darbus daugiausia vykdo miškų urėdijos, todėl į miškininkų pastabas turėtų labiau atsižvelgti Nacionalinės mokėjimo agentūros darbuotojai bei kiti su Europos Sąjungos struktūrinių fondų lėšų skirstymu susiję pareigūnai. Pirmiausia, miškininkų nuomone, išduodant leidimus žemės ūkio paskirties žemes apželdinti mišku, neturėjo būti įvestas 32 balų žemės našumo slenkstis.

Taigi, norint, kad išniekintos žemės piktžolynuose sužaliuotų miškai ir giraitės, Europos Sąjungos struktūrinių fondų lėšų naudojimą reikėtų dar gerokai liberalizuoti.

Šiai dienai esantys miškų plėtrą reglamentuojantys įstatymai, nukreipti į darnaus vystymosi koncepciją, tačiau analizuojant miškingų plotų didinimo programą, reikia atsižvelgti ir į įtakojančius vidinius bei išorinius miškininkystės veiksnius, kurie savo ruožtu sukuria barjerus miškų ūkio valdyme. Siekiant sėkmės, būtina sujungti ir suderinti išorės ir vidaus veiksnių analizės rezultatus, suvokti veiksnių tarpusavio ryšius. Vidaus veiksnių analizė leidžia aibūdinti suformuluotų uždavinių įvykdymo galimybes. Miškų ūkio vidaus veiksnių analizė pateikta 11 lentelėje.

11 lentelė

Vidinių veiksnių analizė

<i>Privalumai</i>	<i>Trūkumai</i>
<ul style="list-style-type: none"> • Sukaupta ilgametė patirtis miškų priežiūros valdyme; • Naujausių technologijų naudojimas, aukšta miško būklės kokybė; • Kvalifikuotas personalas; • Miško motininė genetinė – selekcinė kokybė vertinama vidutiniškai; • Lankstus veiklos organizavimas. 	<ul style="list-style-type: none"> • Zoocenotinių ir mikrobiotinių veiksnių didelė pasireiškimo tikimybė; • Ekonominiai veiksniai; • Netinkamai miško atkūrimui paruošta dirva; • Blogai diferencijuota želdinių rūšinė sudėtis; • Kirtimo apimčių didėjimas; • Didelė darbuotojų kaita.
<i>Galimybės</i>	<i>Pavojai</i>
<ul style="list-style-type: none"> • Dirvos drėgmės režimo ir struktūros gerinimas; • Miško apsaugos ir priežiūros organizavimas po miško įveisimo; • Paramos didinimas; • Orientacija į didesnius miško plėtros mastus; 	<ul style="list-style-type: none"> • Netinkamai parinktas kirtimų laikas bei būdas; • Konkuruojantys augalai, kurie nustelbia želdinukus; • Ženklus želdinių ir organinių trąšų kainų kilimas; • Kvalifikuotos darbo jėgos praradimas miško ūkio organizacijose.

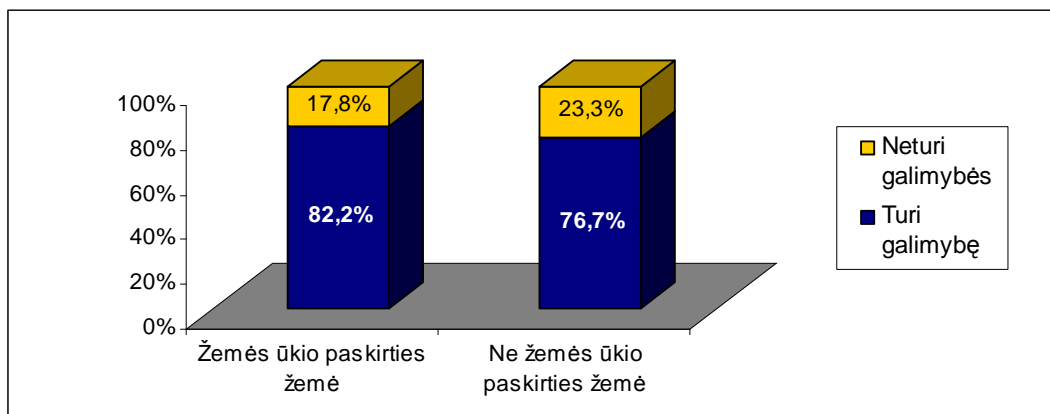
Labai svarbi yra ir personalo kvalifikacija. Daugelis darbuotojų miškotvarkos sektoriuje dirba ne vienerius metus ir yra susipažinę su darbo specifika bei darbo metodais, todėl pasiekiamas didelis darbo našumas, mažiau padaroma klaidų, ko pasėkoje gerėja darbo organizavimas ir rezultatai. Tai savo ruožtu sąlygoja geresnę miško būklę, sėkmingą miškingumo didinimo laipsnį, klimato mažinimo tendenciją ir pan. Deja, Lietuvai įstojus į Europos Sąjungą, nemažai kvalifikuotų darbuotojų išvyko dirbti į užsienį. Tokiu būdu daugelyje miškotvarkos organizacijų, o taip pat ir privačių miškų sektoriuje stipriai ūgtelejo darbuotojų kaita.

Svarbu pabrėžti, kad siekiant efektyviau valdyti miškų ūkį, reikėtų atsižvelgti į išvardintus trūkumus ir organizuoti tų trūkumų šalinimą. Anot miškininkų, pirmiausia reikėtų ieškoti galimybių zoocenotinių ir mikrobiotinių veiksnių pasireiškimo tikimybei mažinti. Šie pagrindiniai faktoriai įtakoja miškų apsikrėtumus, nykimus ir dirvos kokybės mažinimo faktorius.

4.2.2. Miško įveisimo galimybės žemės ūkio ir ne žemės ūkio paskirties žemėje

Per pastarąjį dešimtmetį Lietuvoje dėl žemės reformos ir būtinybės žemės ūkio sektoriui prisitaikyti prie laisvos rinkos ekonomikos sąlygų atsirado nemažai apleistų ir nedarbamų žemės plotų. Norint juose atgaivinti ūkinę veiklą, būtina galvoti apie jų panaudojimą ne žemės ūkio veiklai. Viena iš tokių alternatyvų – miškininkystė.

Šiai dienai atlikto tyrimo duomenimis, net 82,2 % respondentų teigė, kad turi galimybę įveisti miškus žemės ūkio paskirties žemėje ir 76,7 % respondentų pasisakė už tai, jog turi galimybę įveisti mišką ne žemės ūkio paskirties žemėje (20 pav.).

20 pav. Galimybė įveisti mišką žemės ūkio ir ne žemės ūkio paskirties žemėje

Gali kilti klausimas, kodėl pravartu buvusią žemės ūkio paskirties žemę apželdinti mišku? Visų pirma todėl, kad miškininkystė – ne toks intensyvus žemės naudojimo būdas, lyginant su žemės ūkio veikla, miškams nereikalinga kasdienė priežiūra, todėl patogų užsiimti žemės savininkams, gyvenantiems toli nuo savo valdų. Be to, miškai atlieka aplinkosaugines funkcijas: absorbuoja anglies dvideginį, saugo gruntinį vandenį, didina biologinę įvairovę, suteikia sąlygas poilsiui, teikia ilgalaikę naudą ne tik žemės savininkui, bet ir jo palikuonims.

Vertinant miškų įveisimo galimybes žemės ūkio paskirties žemėje pagal atskirų apskričių duomenis, gautus atlikus tyrimą, matome, kad didžioji dalis respondentų sako turintys galimybę įveisti miškus žemės ūkio paskirties žemėje (12 lentelė). Tyrimo metu taip pat buvo įvertinama galimybė įveisti mišką ne žemės ūkio paskirties žemėje skirtingų apskričių duomenimis (12 lentelė). Šiuo atveju išryškėjo šiek tiek kita tendencija, ketvirtadalis visų respondentų teigė, jog jie tokios galimybės neturi.

Tokia nuomonių pasiskirstymo tendencija parodo, jog Lietuvoje dar yra potencialių miškininkystės veiklos sričių, belieka skatinti ir raginti įvairių apskričių miškininkus užsiimti miškų plėtra bei miškingų plotų didinimu artimiausiu metu.

12 lentelė

Respondentų skaičius pagal galimybę įveisti mišką žemės ūkio ir ne žemės ūkio paskirties žemėje

<i>Apskritis</i>	<i>Respondentai, teigė, jog turi galimybę įveisti mišką žemės ūkio paskirties žemėje</i>	<i>Respondentai, teigė, jog neturi galimybę įveisti mišką žemės ūkio paskirties žemėje</i>	<i>Respondentai, teigė, jog turi galimybę įveisti mišką ne žemės ūkio paskirties žemėje</i>	<i>Respondentai, teigė, jog neturi galimybę įveisti mišką ne žemės ūkio paskirties žemėje</i>
Klaipėda	15	1	12	3
Telšiai	13	1	13	1
Tauragė	22	2	17	6
Šiauliai	20	1	17	5
Panevėžys	25	0	23	3
Utena	20	0	17	3
Kaunas	16	0	12	4
Vilnius	17	0	13	4
Alytus	14	0	11	3
Marijampolė	13	0	13	0

Žvelgiant bendrai į miškų įveisimo galimybes Lietuvoje, norisi pabrėžti, jog turime plačių galimybių tik reikia platesnio informavimo masto ir didesnių skatinamųjų priemonių.

Pagal Kaimo plėtros programos priemonę „Pirmas žemės ūkio paskirties žemės apželdinimas mišku“ Europos Sąjungos parama mokama už geros agrarinės būklės žemės ūkio paskirties žemės apsodinimą mišku. Ūkininkų ar kitų valdytojų valdoma geros agrarinės būklės žemė turi būti deklaruota dvejus metus iki paraiškos pateikimo. Apželdinamas plotas negali būti mažesnis kaip pusė hektaro. Išimtis yra taikoma tik tais atvejais, kai veisiamas miškas tampa jau esamo miško dalimi. Pagal Kaimo plėtros programos priemonę „Pirmas ne žemės ūkio paskirties ir apleistos žemės ūkio paskirties žemės apželdinimas mišku“ paramą gali gauti apleistos žemės ūkio paskirties ir miškų ūkio paskirties žemės savininkai bei valdytojai.

Matydami tokią miškų įveisimo galimybę, turime sutelkti visas pastangas ir pasinaudojant Europos Sąjungos fondų teikiamomis paramomis, didinti Lietuvos miškingumo procentą iki užsibrėžtų tikslų ir įveisti miškus tiek žemės ūkio paskirties žemėje, tiek ne žemės ūkio paskirties žemėje.

4.2.3. Aplinkosauginio švietimo organizavimas miškininkystės sektoriuje

Miškų įveisimas – atkūrimas yra viena iš svarbiausių miškų plėtros tikslų. Kaip pagrindinė priemonė siekti miškų plotų didinimo yra visuomenės ir pačių miškininkų informavimas ir švietimas. Tokios informacijos pateikimą ir sklaidimą reikėtų įsivaizduoti ir suvokti, ne kaip vienkartinę politinę priemonę, o veikiau, kaip kruopščiai parenktą veiklos planą.

Miškų ūkio politikos aplinkosauginio švietimo įgyvendinimo priemonės paprastai yra skirstomos į teisines priemones, konsultacines paslaugas miškų savininkams, įskaitant mokymus, inventorizaciją, valstybines subsidijas ir paslaugas pagal sutartis. Prie šio sąrašo taip pat būtų galima pridėti ir su miškų apsauga susijusias priemones, už kurias pagrindinė atsakomybė tenka aplinkos apsaugos agentūrai.

Konsultavimo paslaugos patiems miškų savininkams suvokiamos kaip svarbi miškų ūkio politikos įgyvendinimo priemonė. Be reguliaraus miškų savininkų konsultavimo paslaugų, miškų administracija taip pat turi tradiciją dirbti su didesnio masto švietimo ir mokymo kampanijomis. Miškų administracija taip pat teikia mokamas paslaugas miškų savininkams ir kitoms institucijoms, tokias, kaip miškotvarkos projektų rengimas, miško taksavimas, miškų ūkio specialistų rengimas bei įvairios miškų inventorizacijos.

Šiuo metu miškuose nuolat didinami naudojimo apribojimai ir uždrausta bet kokia infrastruktūros plėtra (net tokiais atvejais, jei buvęs tremtinys nori atkurti savo tėviškės sodybą, jis negali miško žemėje to daryti), siekianti kuo didesnio saugomų teritorijų plotų natūralizavimo už tai gyventojams nieko nekompensuojant. Nuo sovietinės okupacijos pradžios miškų plotai daugiausia žemės ūkio naudmenų sąskaita padidėjo maždaug 1 mln. hektarų.

Privačių miškų savininkus ypač neramina, kad vietoje darniosios plėtros politikos ir žmogaus teisių pripažinimo, praktikoje neretai įgyvendinama vienpusiška politika, kuri pasireiškia vis plačiau išigalinčiu atskirų aplinkosaugininkų susireikšminimu.

Anot miškininkų, susidaro įspūdis, kad Lietuva tampa visokiausių rūšių draustiniams, regioniniams parkams ir jų egzistencijai svarbi teritorija, o žmogui gamtoje nepaliekama vietos. Vertinant vis plačiau išivyrantį nepagarbų požiūrį į žmogų ir jo santykį su gamta bei pesimistines šalies demografines perspektyvas, daugeliui kuriančių visuomeninių organizacijų, kurias vienija darnios plėtros idėja, tai kelia didelį nerimą. Konstatuojama, kad socialiniai, ekologiniai ir

ekonominiai interesai iki šiolei išlieka nesuderinti, o viešo ir privataus sektorių bendradarbiavimas praktikoje neretai pavirsta ekokratijos savivale.

Privačių miškų savininkai prašo sudaryti palankesnes sąlygas miškų plotų didinimui, mažinant dirbtinai sukurtas biurokratinės kliūtis. Miškų savininkams yra nesuvokiamas totalinis draudimas įsikurti miško žemėje net ir tais atvejais, kuomet tai siejasi tik su rekreacija. Nelanksti ir nepažangi radikalios aplinkosaugos politika stabdo investicijas, naikina etnokultūrą kaime, neskatina jaunų žmonių verslumo regionuose, menkina miško valdų vertę.

Apibendrinant galima sakyti, kad reikia daugiau dėmesio skirti privataus miškų sektoriaus valdininkams ir jų aplinkosauginio švietimo organizavimui. Pastaruoju metu susikerta privačių ir valstybinių miškų sektorių bei žmogiškųjų išteklių interesai. Aplinkosauginis švietimas turėtų būti atskiro aplinkos ministerijos darbuotojo kasdienis ir nuolatinis darbas.

IŠVADOS

1. Aplinkos ministerija - pagrindinė grandis, organizuojanti ir formuojanti miškų plėtros politiką, reglamentuojančią miškų ūkio valstybinį valdymą ir kontrolę. Generalinė miškų urėdija, kuri yra pavaldi Aplinkos ministerijai, turėtų stiprinti valstybinių miškų valdytojų ir privačių miškų savininkų tarpusavio bendradarbiavimą, keičiantis informacija bei patyrimu, koordinuojant veiksmus bei identifikuojant bendrąsias ir specifines urėdijų ir miškų savininkų problemas.
2. Lietuva Europos kontekste palyginus gerai įgyvendina miškingumo didinimo programoje numatytus tikslus ir artėja link 33 % šalies miškingumo rodiklio. Net 68,3 % tyrime dalyvavusių respondentų teigė, kad miškingumas jų miške 2008 – ais metais didėjo, likusi respondentų dalis nurodė, kad miškingumas jų miške nekito. Ši tendencija parodo, jog išskelti tikslai yra pasiekiami, tačiau jų vykdymas išlieka aktualus ir ateityje.
3. Analizuojant tyrimo duomenis, stebimas didelis miškų plėtros potencialas: net 82 % miškų valdytojų turi galimybę įveisti mišką žemės ūkio paskirties žemėje ir net 77 % - turi galimybę įveisti mišką ne žemės ūkio paskirties žemėje. Siekiant išnaudoti šias galimybes, reikia tobulinti teikiamų paramų gavimo sąlygas, kooreguoti įstatyminę bazę, didinti tarpusavio bendradarbiavimą, supaprastinti miškų plėtros projektų rengimą.
4. Analizuojant tyrimo duomenis, pastebima, kad miškų atkūrimo – įveisimo darbus 2008 – taisiais metais atliko 93,6 % valstybinio ir tik 63,6 % privataus sektoriaus atstovų. Privačių miškų savininkai įvardino, kad asmeninę iniciatyvą riboja ir varžo esantys įstatymai, biurokratinės instrukcijos bei sukurta miškų valdymo politika.
5. Valstybinių miškų atkūrimui – įveisimui, priežiūrai ir apsaugai miškų urėdijos skiria vis daugiau lėšų, tačiau dauguma miškų valdytojų gaunamas lėšas vertina kaip vidutinio didumo. Daugelyje miškų urėdijų miško želdinimo darbų, žėlinių bei želdinių kokybė gera, tačiau kai kur nustatomi trūkumai, kurie blogina bendrą šalies rodiklį. Pastaruoju metu gerėja miško sodmenų kokybė, bet vis dar per mažai išauginama lapuočių. Pagal atkūrimo poreikį prioritetas skiriamas lapuočiams.
6. Beveik trečdalis privačių miškų savininkų neskiria reikiamo dėmesio miško želdinimo darbų, želdinių ir žėlinių kokybei. Dažnai neatliekama jų priežiūra, apsauga ir papildymas. Pastaruoju metu didėja neatkuriamų kirtaviečių plotai, kurie siejami su privačių miškų savininkų aplaidumu.
7. Pastaruoju metu išsiskiria privačių miškų savininkų ir valstybinių miškų valdytojų bei visuomenės interesai. Siekiant interesų darnos, reikia organizuoti aplinkosauginį švietimą, kuris turėtų būti atskirų aplinkos ministerijos darbuotojų nuolatinis darbas.

8. Teisinės bazės, statistinių ir tyrimo duomenų analizė rodo, kad esanti miškų plėtros administravimo sistema yra palankesnė valstybinės reikšmės miškų ūkiams negu privačių miškų savininkams, kas savo ruožtu apriboja privačių miškų valdytojų veiklą bei iniciatyvą tvarkant miškus pagal miškų plėtros programas. Siekiant užtikrinti efektyvią miškų plėtrą privačiame sektoriuje, būtina tinkamai sureguolioti teisinę miškų valdymo bazę, nes šiuo metu galiojantys teisės aktai nėra tinkamai pritaikyti valstybinių ir privačių miškų valdymo specifikai.
9. Įvertinus miškų inventorizacijos ypatumus, pastebėta, kad miškų urėdijose, valstybiniuose rezervatuose, nacionaliniuose ir regioniniuose parkuose inventorizuojama miško ir valstybinė ne miško žemė. Privačiuose valdose inventorizuojama tik miško žemė. Sklypinės miškų inventorizacijos pagrindu yra atliekama valstybinė miškų apskaita. Siekiant tikslesnių apskaitos rodiklių, būtina suvienodinti inventorizacijos kriterijus valstybiniam ir privačiam sektoriams.
10. Lietuvos Kaimo plėtros 2007 – 2013 metų programa ir įvairių paramos gavimo priemonių įvedimas sukūrė papildomą finansavimo šaltinį miškų plėtrai ir miškų rodiklių gerinimui. Priemonių „Miško įveisimas žemės ūkio paskirties žemėje“ bei „Miško įveisimas ne žemės ūkio paskirties žemėje“ įvedimas nulėmė miškų valdytojų elgseną, daugiausia susijusią su miškų įveisimo – atkūrimo mastais ir kokybe.
11. Atlikto tyrimo rezultatai parodė, kad net 98 % respondentų yra susipažinę su Kaimo plėtros programa, tačiau tik 45 % miškų valdytojų paramą vertina kaip skatinamąją priemonę miškų atkūrimui – įveisimui. 77 % respondentų gauna ES finansavimą, skirtą miškų priežiūrai.
12. ES teikiamos išmokos leidžia pagerinti pagrindinius miško rodiklius, padidinti miškingumo procentą, gerinti miškų būklę. Tačiau dar reikia tobulinti ES paramų reglamentavimo sąlygas ir didinti informuotumo bei konsultavimo lygį.

REKOMENDACIJOS

1. Norint užtikrinti efektyvią miškų plėtros sistemą, būtina aplinkos ministerijoje suformuoti miškų ūkio konsultacinę tarybą, peržiūrint ir išplečiant šiuo metu veikiančią, taip pat taryboje suformuoti privačių miškų komitetą. Regioniniame lygmenyje reikia įkurti miško savininkų švietimo ir mokymo centrus, kuruojamus Aplinkos ministerijos, kur būtų galima konsultuotis miškų plėtros klausimais.
2. Siūlyčiau atnaujinti Miškų įstatymą, daugiau dėmesio suteikiant privatiems miškams ir jų savininkams, atsisakant privačių miškų tvarkymo ir naudojimo nuostatų, jų esminius punktus perkeltiant į Miškų įstatymą.
3. Miškų įstatyme reikėtų numatyti kompensacijas už privačios nuosavybės teisės ribojimus, taip pat numatyti finansinę paramą įvairiems privačių miškų reikmėms skirtiems projektams, įskaitant ir miškotvarkos projektų rengimą.
4. Reikėtų pagrindinius ūkininkavimo principus aptarti Miškų įstatyme, taip pat atsisakyti įsigalėjusio smulkmeniško miškotvarkos reglamentavimo. Miškininkystės veiklą reglamentuojančios taisyklės galėtų būti tik rekomendacinio pobūdžio.
5. Valstybės lygmenyje reikėtų formuoti vieningą šalies miškų priežiūros ir apsaugos politiką bei ją kompleksiskai įgyvendinti. Svarbu diegti ES šalyse įprastą darbo su privačiais miškų savininkais principą „pasitikėjimas ir atsakomybė“.

LITERATŪROS SARAŠAS

1. Bitvinskaitė Z. (2003). Lietuvos miškingumo didinimo programos įgyvendinimo problemos. „Baltijos miškai ir mediena“ Nr. 2 (2). Prieiga per internetą: www.zum.lt (žiūrėta 2008 05 25).
2. Bitvinskaitė Z. (2004). Rekomendacijos norintiems pasinaudoti Kaimo plėtros plano priemonės „Žemės ūkio paskirties žemės apželdinimas mišku“ teikiama parama. „Baltijos miškai ir mediena“ Nr. 2 (4). Prieiga per internetą: www.zum.lt (žiūrėta 2008 05 25).
3. Bitvinskaitė Z. (2006). Miškų atkūrimas ir įveisimas. Prieiga per internetą: www.zum.lt (žiūrėta 2008 05 25).
4. Bluš M., Mangalis I., Gailys J. (1971). Meža kulturas. Riga: Zvaigzne.
5. Bužinskas P., Šatkus J. (2001). Lietuvos miškų valstybinė apskaita 2001 m. sausio 1 d. Kaunas: Valstybinis miškotvarkos institutas.
6. Danusevičius J., Gradeckas A., Kirkilas A., Malinauskas A. (1991). Miško želdinimas. Vilnius: Mokslas.
7. Danusevičius J., Gradeckas A., Malinauskas A. (1979). Gryni ar mišrūs želdiniai? Girios 9.
8. Daujotas M. (1957). Lietuvos smėlynai ir jų panaudojimas miškų ūkiui. „Mūsų girios“ Nr. 1(3).
9. Daujotas M. (1958). Lietuvos pajūrio smėlynų apželdinimas. Vilnius: Mokslas.
10. Daukantas S. (1964). Lietuvos girios senovėje. Kaunas.
11. Dudutis D. (2003). Kas yra kas miškų ūkio valdyme. „Baltijos miškai ir mediena“ Nr. 1 (1). Prieiga per internetą: <http://www.bmm.lt/straipsnis.cfm?id=28>, (žiūrėta 2009 03 28).
12. Deforestation continues at an alarming rate. Prieiga per internetą: <http://www.fao.org/newsroom/en/news/2005/1000127/index.html>, (žiūrėta 2006 08 08).
13. Deltuvas R. (2006). Privačiojo miško nuosavybės patirtis Europoje. „Baltijos miškai ir mediena“ Nr. 12 (26).
14. Deltuvas R., Čiubarkis S., Motuzas A., Petkevičius A. ir kt. (1994). Šiuolaikinės žemės, miškų ir vandens ūkio mokslo problemos. Kaunas: Lietuvos žemės ūkio akademija.
15. Generalinės miškų urėdijos prie Aplinkos ministerijos nuostatai. Patvirtinta LR aplinkos ministro 2002 12 21 įsakymu Nr.657 (Valstybės žinios, 2004, Nr. 25-778).
16. Gradeckas A. (1964). Milžinų sėklos. „Mūsų girios 1“.
17. Gradeckas A., Malinauskas A. (1976). Eglės ir juodalksnio sąveika mišriuose želdiniuose. Kaunas: LŽŪA.
18. Gradeckas A., Malinauskas A. (2005). Miško želdynų veisimo biologiniai ir ekologiniai veiksniai bei patirtis Lietuvoje. Kaunas: Lietuvos miškų institutas.
19. Jankauskas M. (1954). Maumedžiai Lietuvos TSR miškuose ir parkuose ir jieks auginti perspektyvos. Vilnius: Valstybinės politinės ir mokslinės literatūros leidykla.
20. Jankauskas M. (1957). Lietuvos miškai, jų naudojimas ir apsauga. „Mūsų girios 1“.

21. Jusas V. (2006). Miško savininkas apie miško atsodinimą. „Baltijos miškai ir mediena“ Nr. 12 (26).
22. Kairiūkštis L. (2003). Lietuvos miškų metraštis XX a. Vilnius.
23. Karazija S. (2008). Miško ekologija. Vilniaus enciklopedija.
24. Karazija S., Vaičiūnas V. (2000). Ekologinis miškų vaidmuo Lietuvoje. Kaunas: Lututė.
25. Kuliešis A. (2006). Lietuvos miškų valstybinė apskaita. Prieiga per internetą: www.bmm.lt (žiūrėta 2008 03 25).
26. Kuliešis A. (2008). Žvilgsnis į Lietuvos miškus. „Mūsų girios“ Nr. 1 (647).
27. Kundrotas A. (2002). Dėl Lietuvos miškų ūkio politikos ir jos įgyvendinimo strategijos patvirtinimo. „Mūsų girios“ Nr. 2 (694).
28. Lietuvos miškų ūkio politika ir jos įgyvendinimo strategija. (Valstybės žinios, 2002, Nr. 93-4029).
29. Lietuvos miškų ūkio statistika 2007. Kaunas: Lututė.
30. LR aplinkos apsaugos įstatymas (Valstybės žinios, 1992, Nr. 5–75).
31. LR Aplinkos ministerijos nuostatai. Patvirtinta LR Vyriausybės 1998 09 22 nutarimu Nr. 1138 (Valstybės žinios, 1998, Nr. 84-2353).
32. LR miškų įstatymas (Valstybės žinios, 2003, Nr. 35–1161).
33. Lukinas M. (1955). Nurodymai Lietuvos TSR teritoriniam žuolynų fondui iškirsti. Vilnius: Valstybinės politinės ir mokslinės literatūros leidykla.
34. Lukinas M. (1968). Miško veisimo raida. Vilnius: Mintis.
35. Lukinas M., Labanauskas B. (1958). Miško veisimas kolūkiuose. Vilnius: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla.
36. Marcijonas A., Sudavičius, B. (1966). Ekologinė teisė. Vilnius: Eugrimas.
37. Marcijonas, A. (2004). Aplinkos apsaugos teisė. Kn. Lietuvos teisės pagrindai. Vilnius: Justitia.
38. Miško kirtimų taisyklės. Patvirtinta LR aplinkos ministro 2003 12 19 įsakymu Nr. 669. Valstybės žinios 2004 Nr. 10 – 284.
39. Miško ugdymo kirtimų taisyklės. Patvirtintos LR aplinkos ministro 2003 12 19 įsakymu Nr. 669 (Valstybės žinios, 2004, Nr. 10-284).
40. Miškų ir saugomų teritorijų departamentas prie aplinkos ministerijos (2001). Miško atkūrimo ir įveisimo nuostatai. Kaunas: Morkūnas ir Ko.
41. Mizaras S., Aleinikovas M., Mizaraitė D. (2006). Lietuvos gyventojų socialinės apklausos svarbiausiais miškų ūkio klausimais bei respondentų nuomonės analizės atlikimas. LR ministerija: Lietuvos miškų institutas.
42. Nacionalinė darnaus vystymosi strategija. Patvirtinta LR Vyriausybės 2003 09 11 nutarimu Nr. 1160 (Valstybės žinios, 2003, Nr. 89–4029).

43. Naujokienė R. (2003). ES parama miškų ūkio plėtrai. „Baltijos miškai ir mediena“ Nr. 2 (2). Prieiga per internetą: www.zum.lt (žiūrėta 2008 05 25).
44. Ozolovičius R. (1999). Lietuvos miškų būklė ir ją sąlygojantys veiksniai. Kaunas: Litutė.
45. Ozolovičius R. (2005). Lietuvos miškai. Vilnius: Lietuvos aplinkos ministerija Miškų departamentas.
46. R. Juknys (2003). Darnus vystymasis – pagrindinės nuostatos ir miškų ūkio vaidmuo jas įgyvendinant. Baltijos miškai ir mediena 2003 Nr. 2.
47. Ramanauskas V., Gradeckas A. (1966). Nurodymai miško sėklinėms plantacijoms. Vilnius: Mokslas.
48. Razauskas M. (2007). Sodinantys miškus vėl sulauks ES paramos. „Artojas“ Nr. 10 (23). Prieiga per internetą: <http://www.forest.lt/go.php/lit/> (žiūrėta 2009 03 29).
49. Staniškis J., Stasiškienė Ž., Kliopova J. (2004). Subalansuotos pramonės plėtros strategija: teorija ir praktika. Kaunas: Technologija.
50. State of the Worlds Forests 2005. Rome. FAO, 2005.
51. Vaičys M., Raguotis A., Šleinytis R. (1979). Miško dirvožemio žinynas. Vilnius: Mokslas.
52. Valstybinė miškotvarkos tarnyba (2008). Prieiga per internetą: www.lvmi.lt/vmt, (2009 01 10).
53. Vasiliauskas A., Gradeckas A. (1967). Dubravos miškų tyrimo stotis. Kaunas
54. Vasiliauskas A., Pakalnis R., ir kt. (2002). „Mūsų girios“ Nr. 3 (647).
55. Venckus G. (2003). Kaip sodinti miška? „Baltijos miškai ir mediena“ Nr. 1(1).
56. Venckus Z. (2007). Aplinkos apsaugos politika ir teisė. Vilnius: Technika.
57. Vilkus P. (1944). Miškų želdinimo istorinė raida. „Mūsų girios“.
58. Высоцкий Г. Н. (1949). О выборке наиболее подходящих для культуры в степях форм древесной растительности. М. – Л., Гослесбумиздат.
59. Исаченко Х. М. (1957). Опыт лесоразведения в центральных областях европейской части СССР. М. – Л., Гослесбумиздат.
60. Киселев А. Ф. (1962). Исследования хода роста культур ели Белорусской ССР. Автореф. на соиск. канд. сел – хоз. наук. Минск.
61. Лавриненко Д. Д., Флоровский А. М., Ковалевский А. К. (1950). Типы лесных культур для площадей гослесфонда УССР. Киев – Харьков, Гос. изд – вою. с. – х. литературы УССР.
62. Логгинов Б. И. (1977). Лесные культуры. Учебное пособие для студентов лесохозяйственных факультетов высших учебных заведений. Киев.
63. Лукинас Н. В. (1956). Дубравы Литовской ССР и их восстановление. Автореф. Каунас.
64. Лукинас Н. В. (1967). Дубравы и их восстановление. М., Лесная промышленность.
65. Мангалис И. К. (1955). Еловые посадки в Латвийской ССР и их лесохозяйственная оценка. Автореф. дис. канд. с.- х. н. Рига.

66. Мерзленко М. Д. (1974). Культуры ели К. Ф. Тюрмера на территории Смоленско – Московской Возвышенности. Известия высших учебных заведений. Лесной журнал 2.
67. Миронов В. В. (1977). Экология хвойных пород при искусственном лесовозобновлении. М., Лесная промышленность.
68. Морозов Г. Ф. (1931). Учение о типах насаждений. М.-Л., Сельхозгиз.
69. Огиевский В. В. (1962). Искусственное лесоразведение в Сибири. Москва, Мослесбумиздат.
70. Огиевский В. В., Брауде И. Д., Дьяченко А. Е. (1964). Лесные культуры. М.-Л., Гослесбумиздат.
71. Редько Г. И. (1975). Биология и культура тополей. Л., изд- во Ленинград.
72. Родин А. Р. (1977). Культуры ели на вырубках. М., Лесная промышленность.
73. Рубцов В. И. (1969). Культуры сосны в лесостепи. М., Лесная промышленность.
74. Рубцов Н. И. (1964). Предварительные культуры хозяйственно ценных пород. Лесное хозяйство.
75. Шмидт В. Э. (1948). Лесные культуры в главнейших типах леса. М.- Л., Гослесбумиздат.
76. Шумаков В. С. (1963). Типы лесных культур и плодородие почв. М., Гослесбумиздат.
77. Юркевич И. Д., Сироткин Ю. Д. (1962). Повышение продуктивности сосняков путем введения ели во второй ярус. Повышение продуктивности лесов западных и центральных районов СССР. Минск.
78. <http://www.am.lt/LSP/files/Agenda21.pdf> (žiūrėta 2008 05 25).
79. http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=224533 (žiūrėta 2008 05 29).
80. <http://www.telmu.lt/> (žiūrėta 2009 04 19).
81. <http://www.varmu.lt/> (žiūrėta 2008 05 25).
82. <http://www.utmu.lt/> (žiūrėta 2008 05 25).
83. <http://www.gmu.lt> (žiūrėta 2009 04 19).

PRIEDAI